

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU İKTİSADI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

SOYUTLANMIŞ ÜLKE EKONOMİSİ: MODEL ÜLKE FİLİSTİN

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

**HAZIRLAYAN:
Nalan SÖYLEMEZ**

**DANIŞMAN:
Prof.Dr.Gülfettin ÇELİK**

İSTANBUL-2011

ÖNSÖZ

Tecrit ya da soyutlanma ismi ne olursa olsun tarihsel süreçte ve bugün dünyada çok sayıda örneği bulunan uluslararası yaptırımların bilinen en ilginç örneklerinden birisi Filistin. Kendi yapısı içinde diğerlerinden farklı ve mukayesesi pek de mümkün olmayan Filistin modelinin, başlı başına ayrı bir inceleme konusu olarak ele alınması gerek. Tez konumu seçerken özellikle Filistin'in ekonomik soyutlanmışlığını ve bunun hangi araçlar kullanılarak gerçekleştirildiğini aktarmak istedim.

Ancak tezi hazırlayış sürecinde gözlemlediğim önemli hususlardan birisi, tüm dünyada ve özellikle Türkiye'de önemli bir gündem konusu olan Filistin hakkında Türkçe kaynakların yeterli olmayıştı. Var olanların ise sadece bir kısmı konuyu objektif bir şekilde incelemekteydi. Bu teze Filistin sorununa ekonomik bir perspektiften ve sadece İsrail'in uygulamaları ile sınırlayarak bakmaya çalıştık.

Tezi hazırlama sürecinde önemli katkıları bulunan Tez Danışmanım Sayın Prof. Dr. Gülfettin Çelik'e ve çevirilerde yardımcı olan tüm dostlarıma teşekkür ederim.

ÖZET

Ekonomik izolasyon ya da soyutlanma, şekli nasıl olursa olsun temelde büyük güçlerin ulusal çıkarlarını korumak için üçüncü ülkelere uyguladıkları bir dizi yaptırımdan oluşmaktadır. Genel olarak hedef ülkeyle ticaret ve yatırımların kesilmesi, hedef ülkenin uluslararası ticaret alanında mal alıp satmasının engellenmesi şeklinde uygulanmaktadır.

Filistin’de gerçekleştirilen yaptırımlar her kadar uluslararası hukuki tanımlara uygun gibi görünse de bütünsel çerçevede bir başka örnekle mukayese edilmesi oldukça zor, benzeri olmayan bir örnek. Batı Şeria ve Gazze Şeridi olmak üzere iki farklı kara parçasında varlığını sürdürmeye çalışan Filistin, İsrail’in güvenlik politikalarının önemli bir sonucu olarak, içte ve dışta hareket sınırlamalarına maruz kalmaktadır.

Tarihsel süreçte en sık uygulanan uluslararası yaptırımlar ise abluka ve ambargo olup, İsrail’in Filistin’e uyguladığı en yoğun ve önemli yaptırım türü ‘abluka’dır. Filistin’in içte ve dışta soyutlanmasına sebep olan başlıca uygulamalar arasında; toprak istimlakı, siyonist yerleşkeler, duvarlar, çitler, güvenlik ve kontrol noktaları ile hareket serbestliğini kısıtlayan ya da tamamen ortadan kaldıran ablukalar ile sınır kapatmaları yer almaktadır. İnsan ve ticari mal geçişlerini engelleyen bu uygulamalar Filistin halkının içte ve dışta izole edilmesine sebep olmaktadır.

Öte yandan ana yollarla, duvarlarla ve kontrol noktalarıyla parçalanmış Batı Şeria’da kendi sınırları içinde hareket etmek bile izne tabi tutulmaktadır. Bununla birlikte Batı Şeria ve Gazze’den diğer ülkelere insan ve mal geçişleri de İsrail

tarafından belirlenen izinlere tabi tutulmaktadır. Sınırlar güvenlik sebepleri nedeni ile sık sık kapatılırken, kısıtlı miktarda mal geçişlerine izin verilmektedir. Ana ve ara yollar, duvarlar ve yerleşkelerle insan ve mal hareketine mühim sınırlamaların getirildiği Batı Şeria'da tüm geçişler askeri kontrollerle sağlanmaktadır. Adeta adacıklar halinde bir görünüm arz eden Batı Şeria'da ekonomik ve sosyal hayatta; geçişlere getirilen kısıtlar ve zaman zaman uygulanan kapatmalar nedeniyle ciddi zorluklar baş göstermektedir. Sadece Batı Şeria'nin içinde değil, sınırlara getirilen kapatmalar ya da kısıtlı geçişler nedeniyle, İsrail ve diğer ülkelere geçişlerde de ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Dönem dönem belirli izinlere tabi tutularak gerçekleşen bu kısıtlar, özellikle şiddetin arttığı süreçlerde İsrail'in güvenlik gerekçeleri nedeniyle tam olarak uygulanmakta, insan ve mal geçişleri tümünden durdurulmakta, sokağa çıkma yasakları getirilmektedir.

Gazze Şeridi'nde ise karadan, havadan ve denizden uygulanan abluka nedeniyle dış dünya ile iletişim tamamen kesilmiş durumdadır. İnsanların sağlıklı beslenmek için bile tamamen uluslararası yardımlara ihtiyaç duyduğu Gazze'ye sözkonusu yardımların geçişi İsrail-Gazze sınırındaki Kerem Shalom geçidi üzerinde askeri kontrollerle sağlanmaktadır. Zaman zaman kapatılan ve açılan bu sınır geçidinden yine İsrail kontrolünde sınırlı miktarlarda mal geçişi sağlanarak ticaret yapılmaya çalışılmaktadır. Yapılan ticaretin ya da Gazze'ye giren yardımların miktarı da İsraille yaşanan olaylara göre değişmektedir. Hayatta kalabilmek için çözüm üreten halk, Mısır ve Gazze sınırında açtıkları metrelerce derinliklerdeki, yüzlerce tünelden her türlü ihtiyaçlarını temin etmeye çalışmaktadır. Bugün artık sektör haline gelen tüneller, tünellerde çalışanlardan, tünel inşa edip satanlara kadar pek çok Filistinliye iş kapısı olmaktadır. Ancak İsrail; güvenliği tehdit ettiği, Hamas'ın bu tüneller vasıtasıyla silah geçirdiği gerekçesiyle tünellere imha operasyonları düzenlemektedir.

Ekonomik hayatın durma noktasına geldiği Gazze'de en verimli sektörler bile ekonomik dar boğaz içindedir. Atölye tarzı küçük işletmeler ile tarım ve balıkçılık sektörlerinde üretim miktarında ciddi düşüşler kaydedilmektedir.

İnsan ve mal geçişlerine getiriler kısıtlar ise, özellikle Batı Şeria'daki işgücü piyasasını olumsuz yönde etkilemektedir. Kontroller nedeniyle işe gitmenin saatler aldığı, bazense imkansız olduğu Batı Şeria'da insanlar buldukları bölgelerdeki sanayi parklarında ucuz iş olarak çalışmaya mecbur bırakılmaktadır.

Ayrıca ticari araçların ve kamyonların kontroller nedeniyle sınırlarda bekletilmesi ticaretin gecikmesine, bu da ekonomik kayıpların oluşmasına neden olmaktadır. Buna bağlı olarak zaten sınırlı miktarda gerçekleştirilen ihracat da olumsuz yönde etkilenmektedir. Aynı zamanda tüm bu uygulamalarla İsrail'e bağımlı hale getirilen Filistinli tüccarlar, ithalatlarının ve ihracatlarının büyük bölümünü sadece İsrail'e yapmak zorunda kalmaktadır.

Tüm bu uygulamaları genel olarak değerlendirdiğimizde İsrail'in Filistin'e uyguladığı ekonomik yaptırımların Filistin ekonomisini ite ve dışta soyutladığını tümünden abluka altına aldığını görmekteyiz. Bunu İsrail'in başarısı olarak da niteleyebiliriz.

SUMMARY

Economic isolation or exclusion, whatever the form may be, basically includes all ranges of sanctions practiced by powerful countries over third countries in order to preserve their own benefits. In general, among these sanctions are ending investments and trade relations, and blocking international trade activities with the target country.

The sanctions imposed to Palestine might seem to be legal under the international law descriptions. However, it is not possible to compare such an implementation with another sanction when considered within an integral frame. This is because such a sanction has never been imposed in the world. Palestine, struggling to exist on two different lands –West Bank and Gaza Strip- , is subject to restrictions of Israel, arose from Israeli security policies, on internal and international activities.

Within the historical process blockade and embargo have been among the most imposed sanctions. ‘Blockade’ has been Israel’s major and the most intensive sanction over Palestine. The implementations causing Palestine to be isolated both internally and internationally include land nationalization, Zionist premises, walls, gates, security and checkpoints blockades and border-sealing, partially or wholly restricting internal and external activities. Such implementations cause Palestinian people to be isolated internally and internationally, restricting trade goods and human transition.

On the other hand, Palestine is required for permission even carrying out activities within West Bank, disjoint through highways, walls and checkpoints. In addition, human and goods transition within West Bank and Gaza carried out only with the permission of Israeli authorities. As the borders are sealed due to security,

trade goods transition is limited to little extent. All transitions in West Bank are carried out through military controls. Serious challenges occur reign on economic and social life in West Bank, almost appearing like pieces of islands, due to passage prohibitions and occasionally practiced blockades. These challenges are not only encountered by in the West, but also by Israel herself and other countries for international transitions because of border blockades and controlled passage. Such restrictions, which require specific permissions to be obtained from time to time, are wholly and intensively executed especially when it comes to Israel's security reasons in accordance with the increase of violence. During such periods human and goods transitions are terminated and curfew is imposed.

In Gaza Strip the blockade by land, air and sea has completely terminated international communication within this territory. Even international aids for people who need healthy food are controlled by military in checkpoint Kerem Shalom at Israel-Gaza border. Trade is carried out with restricted goods transition when the border is opened under the control of Israel. The trade and the amount of aids to be delivered to Gaza are determined by developments in Israel. Palestinian people, who developed solutions to survive, try to provide for all their needs through hundreds of tunnels they built meters deep in the underground on the Egypt-Gaza border. The tunnels, which have become a sector as a whole today, are now a source of income to many Palestinians who engage in digging and selling them. However, Israel has started destruction operations to these tunnels by claiming that Hamas carries out arm transfer through these tunnels, causing a security threat.

The economic activities have come to halt. Even the most productive sectors in Gaza are on the brink of smash. Serious decreases have been recorded in the production capacity of small-scale enterprises, agriculture and fishery industries.

The restrictions in human and goods transition affect especially labor market in West Bank negatively. Transportation to work place requires hours due to the controls. At times it is not even possible to go to work. People in West Bank have to work for very low prices at industrial parks.

Besides, the trade activities are subject to delays, since trade vehicles and trucks are not permitted to enter the border because of controls, which cause financial loss in parallel. Therefore, export, which is already carried out restrictedly, is affected negatively. In addition, Palestinian traders, who have become dependent

on Israel because of all these practices, have to execute most of the imports and exports only with Israel.

Within the context of all these implementations Israel's economic sanctions on Palestine seem to be isolating and blocking Palestine on domestic and international level, which might be considered success for Israel.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
SUMMARY.....	v
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
I.KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TARİHİ SÜREÇ.....	2
1.1. Soyutlanmış Ekonomi Kavramı Üzerine.....	2
1.2. Tarihi Süreç	10
1.2.1. 1967 İşgali ve ‘Ekonomik Entegrasyon’.....	10
1.2.2. I.İntifada	17
1.2.3. Oslo Barış Süreci.....	23
1.2.3.1. Ekonomi Protokolü ve Diğer Oslo Anlaşmaları.....	23
1.2.3.1.1. Paris Protokolü.....	27
1.2.3.1.2. Gazze Eriha (Kahire) Anlaşması.....	33
1.2.3.1.3. Oslo II (Taba) Anlaşması.....	34
1.2.3.1.4 Hebron (El Halil) Protokolü.....	37
1.2.3.1.5. Wye River ve Şarmel Şeyh Memorandumu.....	37
1.2.3.2. Filistin Ekonomisine Etkileri.....	41
1.2.4. II. İntifada	49
1.2.5. Hamas Sonrası	54
1.2.6. Ambargoyu Delme Teşebbüsleri.....	61
1.2.7. 2009 Gazze Savaşı / Dökme Kurşun Operasyonu.....	65
İKİNCİ BÖLÜM	
II. İSRAİL’İN TECRİT/SOYUTLAMA POLİTİKALARI.....	70
2.1. Tecrit/Soyutlama Gerekçeleri.....	70

2.2. İstimlak, Yerleşim ve İmar Politikaları.....	74
2.3. Kontrol ve Denetim Uygulamaları.....	89
2.4. Tecrit/Soyutlama Uygulamaları ve Ekonomik Sonuçları.....	92
2.4.1. Uygulanan Tecrit Sistemi.....	92
2.4.1.1. Sınır Kapatmaları.....	95
2.4.1.2. Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki Hareket Kısıtları.....	100
2.4.1.3. Filistin, Ürdün ve Mısır Arasındaki Dolaşım Engelleri.....	102
2.4.1.4. Mal ve İnsan Geçişlerine Getirilen Engeller.....	103
2.4.2. Tecrit Politikalarının Sonuçları-Etkileri.....	109
2.4.2.1. Engellemeler ve Ekonomik Sektörler.....	109
2.4.2.1.1. Ticaret ve Sanayi.....	109
2.4.2.1.2. Tarım.....	113
2.4.2.2. Engellemeler ve İşgücü Piyasası.....	122
2.4.2.3. Engellemeler ve Kamu Gelir-Giderleri.....	126
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
III. ULUSLARARASI YARDIMLAR VE DİĞER DESTEKLER.....	128
3.1. Uluslararası yaklaşım.....	128
3.2. Hamas Sonrası Durum.....	137
SONUÇ.....	142
KAYNAKÇA.....	144

TABLolar

Tablo 1: 28 Eylöl 2000 ve 30 Ağustos 2002 arası meydana gelen fiziki zarar	53
Tablo 2: Yıllara Göre Yerleşim Birimleri	88
Tablo 3: Engellerle Karşılaşan İhracatçı Firmaların Toplam Firmalara Oranları ...	102
Tablo 4: Macroekonomik göstergeler 1995-2006	112
Tablo 5: Filistin İmalat Sektörünün Anahtar Göstergeleri (Batı Şeria).....	123
Tablo 6: Filistin İmalat Sektörünün Anahtar Göstergeleri (Gazze)	125

KISALTMALAR

FY	Filistin Yönetimi
DOP	İlkeler Deklerasyonu
FAO	Filistin Otonomi Alanı
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü
PCBS	<u>Palestinian Central Bureau of Statistics</u> (Filistin İstatistik Merkezi Bürosu)
BM	Birleşmiş Milletler
UNRWA	United Nations Relief and Works Agency (BM Filistinli Mültecilere Yardım Kuruluşu)
PNOG	<u>Palestine Non-Governmental Organizations</u>
PNA	<u>Palestinian National Authority</u> (Filistin Ulusal Otoritesi)
BŞ/WB	Batı Şeria
G	Gazze

GİRİŞ

Bir ülkenin ekonomik olarak soyutlanması sürecinde çeşitli ekonomik yaptırımlar mutlak bir hukuki gerekçe gösterilerek uygulanmaktadır. Araştırma hazırlanırken, bu noktadan yola çıkarak, bir ülkenin hangi hukuki gerekçelere dayanarak bir başka ülke ekonomisini nasıl kontrol altında tuttuğu ispatlanmaya çalışıldı. Aynı zamanda ülke güvenliği gerekçe gösterilerek, hayata geçirilen tüm izolasyon girişimlerinin nasıl bir hukuksal zemine oturtulduğu örneklerle açıklandı. Öte yandan taraflar arasında yapılan barış girişimlerinin de sözkonusu hukuksal gerekçelere dayatılarak nasıl bir baskıya dönüştürülebileceği de anlatılmaya çalışıldı. Bir baskı aracı olarak ekonomik yaptırımların bir ülkeyi nasıl izole ettiği ya da soyutladığı, tecrit ettiği gözler önüne serildi.

Tarihsel olarak Filistin'in İsrail ekonomisine eklemlendiği 1967 işgalinin başlangıç kabul edildiği çalışmada, tecridin yoğunlaştığı Oslo Barış Süreci'nin Filistin ekonomisine, Filistinli firmalara ve işgücüne etkileri araştırıldı. Bu yapılırken Oslo Sürecinde ekonomik yaptırımların arttığı ve barışın bir aldatmaca olduğu, söz konusu barış gürecinin çözümsüzlüğü beslediği örneklerle anlatıldı. Filistin'in sosyal, ekonomik ve politik izolasyonunda İsrail'in güvenlik kaygılarının oynadığı rol de aktarıldı. Ayrıca İntifada'larla artan güvenlik endişeleri ve beraberinde gelen yıkımların Filistin ekonomisine, iş dünyasına ve halkın gündelik hayatına ne şekilde yansıdığına da yer verildi. Buna bağlı olarak Filistin'deki İsrail yerleşkeleri, duvarlar, tel örgüler, ara yollar, askeri kontrol noktaları ve toprak istimlakı gibi ticarete ve halkın sosyal hayatına etki eden unsurlar ayrı başlıklar altında ele alındı. İsrail'in tecrit politikalarının ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı tezde mal ve hareket serbestliğine getirilen kısıtlamalar, sınır kapatmaları ve ablukalar ile tüm bu uygulamaların firmalara, ekonomiye ve sektörlerle etkileri hakkında bilgi verilmekte.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TARİHİ SÜREÇ

1.1. SOYUTLANMIŞ EKONOMİ KAVRAMI ÜZERİNE

Soyutlanmış ülke ekonomisini açıklarken öncelikle ‘uluslararası yaptırımların neler olduğunu incelemekte fayda var. İster izolasyon, ister tecrit, ister yaptırım ne şekilde adlandırılırsa adlandırılınsın soyutlanmış ekonomiyi, uluslararası yaptırımlar çerçevesinde değerlendirmek doğru bir yöntem olacaktır.

Dünyada ekonomik yaptırımlar çok ciddi bir siyasi-ekonomik olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Globalleşen dünyada her ülke, doğrudan ya da dolaylı olarak ekonomik yaptırımlara maruz kalmaktadır. Tarihsel süreç içinde yaptırımlar; sosyal, ekonomik, politik ve askeri olmak üzere farklı alanlarda uygulanmaya gelmiştir. Kimi zaman uluslararası hukuka aykırı hareket eden bir ülkeyi bu fiilinden vazgeçirmek amacıyla yaptırımlara başvurulsa da çoğu zaman bu uygulamalar, büyük güçlerin ulusal çıkarlarını korumak için kullandıkları bir araç haline dönüştürülmüştür.

Öteyandan giderek küreselleşen dünya ekonomisi her geçen gün biraz daha birbirine kenetlenirken bir ülkenin diğerini ekonomik olarak izole etmesi de ciddi maliyetler gerektirmektedir. Yaptırımı uygulayan taraf ne kadar büyük bir ekonomi olursa olsun hedefteki devlet, yaptırımları delebilmekte ve kendini yeni koşullara adapte edebilmektedir. Bir başka önemli nokta daha var ki o da güçlü tarafın kaynakları kontrol etme ve sonuçları etkileme potansiyelinin asimetrik bağımlılığa neden

olmasıdır.¹ Birinci hususta İsrail-Filistin örneği üzerinden gittiğimizde İsrail'in tüm ablukalarına rağmen Gazze Şeridi'nde halk tüneller açarak hertürlü ihtiyacını karşılama yoluna gitmektedir. Öyle ki sektör haline gelen tüneller yaptırımların delinmesi ve hedef ülkenin yeni koşullara adapte olmasına güzel bir örnek teşkil etmektedir. İkinci hususta ise; İsrail'in özellikle 1967 işgalinden itibaren Filistin ekonomisini kendine eklememesi, asimetrik bir bağımlılık oluşturması meselenin çözümünü daha da zorlaştırmıştır.

Genel anlamıyla yaptırımlar, hedef ülkeyle ticaret ve yatırımların kesilmesi, hedef ülkenin uluslararası ticaret alanında mal alıp satmasının engellenmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir. Yaptırımlar, ilgili ülkenin hava trafiğinin kesilmesinden, uluslararası bankalardaki paralarının dondurulmasına kadar çok çeşitli şekillerde uygulanabilmektedir.²

Yaptırımlar, içeriğine göre farklı ülkelerde farklı şekillerde uygulanabilmektedir. Bazı ülkelerde geniş kapsamlı bir ambargo uygulanırken, bazılarında yalnızca silah ambargosu ya da seyahat yasağı içeren yaptırımlar uygulanmaktadır. Sözkonusu farklılıklar ilgili ülkelerin koşulları ve ihlal edilen hukuk kuralının derecesiyle alakalıdır.

Yaptırımlar; evrensel, bölgesel veya ülkesel bazda da uygulanmaktadır. Örneğin Arap Birliği'nin 1979'a kadar Mısır'a uyguladığı yaptırımlar bölgesel iken ABD'nin 1962'de Küba'ya uyguladığı yaptırım kararı, ülkeseldir.³ Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında özellikle ABD'nin sık başvurduğu bir dış politika aracı olan yaptırımlar, ülkeler arası sorunların çözümünde başvurulan en önemli silah olmuştur.

---

¹ Umut Yavaş, **Yeni Dünya Düzeninde Ekonomik Yaptırımların Stratejik Kullanımı**, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.

² Bilal Karabulut, **Uluslararası Yaptırımların Hukuksal Bir Analizi**, Uluslararası Hukuk ve Politika, 2007, Cilt 3, Sayı 12, s.

³ Karabulut, 2007, s.16

Ülkeler arası anlaşmazlıklarda farklı zorlayıcı yaptırımlar kullanılmaktadır. Bir tür güç kullanımı olarak da nitelendirebileceğimiz yaptırımlar genel olarak; silahlı kuvvet gerektiren ve gerektirmeyen yaptırımlar olarak iki bölümde incelenmektedir. Bir diğer bölümlenmeye göre ise; psikolojik, politik, ekonomik, finansal ve fiziksel yaptırımlar şeklinde ele alınmaktadır.

Yaptırımlar bir güç kullanımı olarak; zorlayıcı diplomasi, askeri olmayan yaptırımlar, askeri yaptırımlar ve savaşa varmayan zorlama tedbirleri olarak kategorize edilmektedir. Bunlardan askeri olmayan yaptırımlara anlaşmazlıkların çözümünde zorlayıcı diplomasinin yeterli etkiyi yaratmadığı durumlarda başvurulmaktadır. Askeri olmayan yaptırımlar anlaşmazlığın çıkış noktasının doğasına uygun olarak; etkili diplomasi, teknik, hukuki ve ekonomik olmak üzere dört ana bölümde uygulanmaktadır. Bunlardan ekonomik yaptırımlar, hem negatif hem de pozitif olarak kullanılabilir. Bir desteğin ya da yardımın kaldırılmasıyla hedef ülkenin kazanımları azaltılabileceği gibi, hedef ülke yapılacak yardımla ya da yapılan yardımın miktarının artırılması ile de bir ekonomik-siyasi bedel altına sokulabilir.⁴

Savaşa varmayan zorlama tedbirleri ise, ambargo, barış İçinde abluka, bombardıman ve barış İçinde İşgal olmak üzere 4 ana grupta ele alınmaktadır.⁵ Bununla birlikte uluslararası yaptırımlar literatürde farklı bölümlenmelere ayrılabilir. Örneğin A. Woltjer de uluslararası yaptırım türlerini; boykot, ambargo, abluka, misilleme ve zarar karşılık olarak sıralamaktadır. Bu bölümlenmeleri uzmanların bakış açılarına göre artırmak mümkündür. Biz araştırmamızı yaparken sözkonusu bölümlenmeler içinde en sık karşılaşılanlara ağırlık vermek üzere, genel bir çerçeve çizmeye çalıştık. Öteyandan Filistin örneği üzerinden, en sık uygulanan uluslararası yaptırımlar türü olarak abluka ve ambargoyu daha ayrıntılı bir şekilde inceledik.

---

⁴ Yavaş, 2006, s.

⁵ Ahmet Tetik, **Devletler Hukuku**, Harp Akademileri Yayınları, 2001, s. 123

Uluslararası platformda yaptırım türlerini genel itibariyle birkaç başlıkta toplayabiliriz:

Bombardıman:

Bir devlet diğerini savaş haline geçmeden zorlayıcı tedbir olarak bombalayabilmektedir. Günümüzde ABD tarafından uygulanmaktadır.

Barış İçinde İşgal:

BM Güvenlik Konseyi'nin kuvvet kullanımı kararı ile uygulanabilmektedir. İşgal kuvveti savaş istememekle birlikte bu yolu seçebilir. İç bütünlüğü olmayan, iktidar sahibinin güçlü olmadığı devletlere karşı uygulanabilir. Savaşa en kolay dönüşebilecek yöntemdir.⁶ 'Barış içinde işgal', Filistin-İsrail çatışmasında barış sürecine rağmen uygulanmıştır. Özellikle Yahudi yerleşkelerinde yaşayan İsraililerin, Filistinlilerin saldırılarına karşı, güvenliğini sağlamak için, çatışmaların tırmandığı dönemlerde, İsrail hükümetince uygulana gelmiş yöntemdir. El Aksa yani II.İntifada sürecinde yaşanan olayları bu duruma örnek gösterebiliriz.

Boykot:

Boykot; bir devlete tabi halkın haksız fiil işlediği addedilen diğer bir devletle ticari ve iktisadi münasebetleri kesmek için aldığı müşterek karar ve iradesidir.⁷ Filistin örneği üzerinden gidildiğinde; İsrail'in Filistin halkına uyguladığı ekonomik, sosyal ve siyasi tecrit politikalarına karşılık dünya genelinde İsrail mallarının satın alınmaması yönünde gerçekleştirilen eylemler boykot tanımına uygundur.

---

⁶ Tetik, 2001, s. 125

⁷ Karabulut, 2007, s.18

Ambargo:

Teknik bir terim olarak ambargo, bir devletin limanlarında veya karasularında bulunan gemilere belirli bir yükü taşımamaları veya bu suları terk etmeleri emrini vermesi olarak bilinmektedir. Vehbi Ecer ambargoya getirmiş olduğu bu tanıma ek olarak konuya ilişkin şu bilgileri vermektedir:⁸

“Ambargo, devletin menfaatlerini korumak amacıyla bir iç tedbir olabileceği gibi savaşımaya varmayan bir zorlama veya açılacak bir savaş için önceden tedbir alma şeklinde de ortaya çıkabilmektedir. Ambargo aynı zamanda ülkeler arasında bahis konusu olan iktisadi, içtimai, askeri bir baskı uygulaması olabileceği gibi bir ülkenin kendi bağımsızlığını koruyabilmek için yabancı bir ülkeye gıda maddeleri, silah ve madenler gibi çok önemli maddelerin satılmasını önleyici tedbirler almasıdır. Bu tedbirler ticarete miktar kısıtlaması ve kota uygulaması şeklinde de ortaya çıkabilir. Bu uygulama devletlerarası ilişkilerde bir devletin başka bir devleti kendi istediği yönde etkilemek amacıyla yürürlüğe konulan önlemdir ve çoğunlukla iktisadidir. Ancak askeri alanda görülebilir. Tarihte silah, savaş malzemesi, petrol gibi belirli maddelere ambargo konulduğu bilinmektedir. Ambargonun istenilen sonucu verebilmesi için ambargo uygulamayan devletin güçlü olması şarttır. Ayrıca ambargo uygulanmayan devletin kendi kendine yeten olmayıp, yasaklanan konular ve maddelerde dışa bağımlı bulunması gerekir.”

Ambargo, genelleştirilerek her türlü ihtiyaç maddesini kapsadığı zaman ablukaya dönüşür. Uluslararası ilişkilerde bir yaptırım aracı olarak kullanılan ambargo, özellikle savaş durumlarında önem kazanmaktadır. Ambargonun amacına ulaşabilmesi

---

⁸ A. Vehbi Ecer, **İslam Tarihinde İlk Ambargo Uygulaması**, s.145-146

için, hedef ülkenin ihtiyaç duyduğu malı alabileceği alternatif pazarlara sahip olmaması gerekmektedir.

Son yıllarda gerçekleştirilen ambargo uygulamalarına Amerika'nın İran'ın mali sistemini hedef alan politikaları örnek gösterilebilir. İran'ı uluslararası finans sisteminden izole etmeyi amaçlayan bu politika, İran'ın nükleer programının barışçı olmadığı ve terörizmi desteklediği iddialarına dayandırılmaktadır. İran halen ABD, AB ve BM Güvenlik Konseyi'nin birbirinden bağımsız yaptırımlarına maruzdur. Bu yaptırımların bir kısmı İranlı üst düzey bürokratların seyahatlerini kısıtlamayı ve mal varlıklarına el koymayı öngörmektedir, bir kısmı ise İran'ın enerji sektörünü hedef almaktadır. Bununla birlikte İran'a yönelik yaptırımların önemli bir kısmı İran'ın nükleer faaliyetleri ve terörizmin finansmanı ile ilgili olduğu iddia edilen bankaları ve şirketleri hedef almaktadır. Öte yandan İran'ın nükleer programı ile ilgili olduğu belirtilen kişi ve kurumlara ait bütün fonların, mali varlıkların ve diğer ekonomik kaynakların dondurulması istenilmiştir. Bütün devletlerden ve uluslararası finans kurumlarından insani amaçlar ve kalkınma amaçları dışında İran hükümetine mali yardım ya da borç vermek gibi yeni yükümlülükler girmekten sakınmaları istenilmiştir.⁹

Abluka:

Abluka, savaş halinde olan devletlerden birinin diğerinin kıyılarından bir bölümüne veya tümüne giriş ve çıkışı engellemeyi amaçlayan savaş önlemlerinden birisidir. Devletlerin birbirlerine karşı geniş çapta ekonomik bağımlılıkları olmasından dolayı abluka modern savaş aracı olarak etkili bir silah vazifesi görür. Uygulama yönünden ablukaları çeşitli sınıflara ayırmak mümkündür. Çoğunlukla savaş zamanında başvuru abluka, BM'nin 1990'da Irak'a karşı uyguladığı gibi, barışta da söz konusu olabilir. 1962'de ABD'nin Küba'ya uyguladığı ambargo gibi. Ayrıca abluka Irak'a

---

⁹ Bayram Sinkaya ve Ali Kemal Yıldırım, **İran Yaptırımlarının Mali Boyutları**, Ortadoğu Analiz Dergisi, Ocak 2010, Cilt 2, Sayı 13

uygulandığı gibi denizden olabileceği gibi, 1948’de Berlin’e uygulanan abluka gibi karadan ve havadan olabilir.

Barış içinde ablukada, bir devlet haksız bir eylem işlendiğini öne sürerek başka bir devletin limanlarını savaş gemileri ile sararak, abluka altına alır. Genelde güçlü devletler tarafından güçsüzlere yönelik uygulanır.¹⁰ Barış zamanı abluhanın karada uygulanma örneği olarak 1948 tarihli Berlin Buhranı’nı gösterilebilir. Sovyetler Birliği 1948 yılında Batı Berlin ile Batı Almanya arasındaki her türlü ulaşımın önce kısıtlamalar koydular, 1948 Mart ayından itibaren de bütün ulaşımı kestiler. Bunun üzerine Amerika gücünü ortaya koyarak, kurduğu bir ‘hava köprüsü’ ile her gün Batı Berlin’e 3–4 ton yiyecek ve yakacak taşımaya başladı. Amerika aylarca Batı Berlin halkını havadan besledi.¹¹

Abluka, aynı zamanda İsrail tarafından Filistin’e uygulanan en önemli yaptırım türüdür. Filistin’in içte ve dışta tecrit olmasına sebep olan başlıca uygulamalar arasında; toprak istimlakı, İsrail yerleşkeleri, duvarlar, çitler, askeri güvenlik ve kontrol noktaları ile hareket serbestliğini kısıtlayan hatta zaman zaman tamamen ortadan kaldıran ablukalar ve sınır kapatmaları yer almaktadır. Sadece insan geçişlerini değil, ticari mal geçişlerini de engelleyen bu uygulamalar Filistinlilerin içte ve dışta izole edilmesine sebep olmaktadır. Öte yandan ana yollarla, duvarlarla ve kontrol noktalarıyla parçalanmış Batı Şeria’da Filistin sınırları içinde bir yerden bir yere gitmek bile alınması gereken izinlerle neredeyse imkansız hale gelmektedir. Ayrıca Batı Şeria ve Gazze arasındaki geçişler sıkı kontrollere tabi tutulurken, sözkonusu bölgelerden diğer ülkelere insan ve mal geçişleri de İsrail tarafından belirlenen izinlere tabi tutulmaktadır. Sınırlar güvenlik sebepleri nedeniyle sık sık kapatılmakta ya da kısıtlı miktarda mal geçişlerine izin verilmektedir. Hali hazırda dış dünya ile bağlantısı tamamen kesilmiş durumda olan Gazze’de ise tam bir abluka uygulanmaktadır. İsrail tüm bu uygulamaları güvenlik gerekçesine bağlamakta ve dünyada bir başka ülkede örneği görülmemiş bir yaptırımlar silsilesi uygulamaktadır.

---

¹⁰ Tetik, 2001, s. 124

¹¹ Karabulut, 2007, s.23

Misilleme:

Misilleme ise, bir devlete karşı yönelen dostça olmayan bir davranışa yine bu devlet tarafından dostça olmayan bir davranışla karşılık verilmesidir. Bir anlaşma kuralını uygulamamak, ekonomik yardımı kesmek, yabancıların toplu olarak sınır dışı edilmesi, ekonomik ilişkilerin kesilmesi, her türlü ulaşım ve iletişime son verilmesi, diplomatik ilişkilerin kesilmesi, vize koymak, aşırı vergilendirmek kapsamındaki yaptırımlara girmektedir.

Zararla Karşılık:

Zararla karşılık ise, bir devlete karşı hukuk dışı bir davranışta bulunulması halinde yine bu devlet tarafından hukuk dışı bir davranışla karşılık verilmesidir. Uluslararası hukukun yapıla geliş kurallarına göre zararlar karşılık önlemi, aslında uluslararası hukuka aykırıdır. Ancak öteki devletin uluslararası hukuka aykırı bir fiil işlemesi nedeni ile yasallık kazanmaktadır.¹²

Misilleme için, İsrail'in güvenlik ihlallerini gerekçe göstererek özellikle Oslo Barış sürecinde gerçekleştirilen anlaşmalara sadık kalmaması örnek verilebilir. Öteyandan İsrail'de çalışan Filistinli işgücünün ve işadamlarının vergi gelirlerine el konulması, her türlü insan ve mal hareketliliğine kısıtlamalar getirilmesi kısmen de olsa bu uygulama içinde ele alınabilir. Zararla karşılık da yine misillemeye benzer bir örnek olup, İsrail'in güvenliği gerekçe gösterdiği, Filistin'in izolasyonu ile sonuçlanan, zaman zaman sert karşılıkları bulunan bir uygulamadır.

---

¹² Karabulut, 2007, s.19-20

1.2. TARİHİ SÜREÇ

1.2.1. 1967 İŞGALİ VE ‘EKONOMİK ENTEGRASYON’

1948’de kolonizasyon süreci belirginleşen Filistin, 1967 Arap-İsrail Savaşı’nda İsrail’in Batı Şeria ve Gazze’yi işgali ile yeni bir döneme girdi. İsrail, kolonizasyon çalışmalarını Filistinlilere bırakılması beklenen Batı Şeria ve Gazze bölgelerine doğru genişletti.¹³ 1948’e kadar Filistin topraklarındaki ekonomik dengeler Filistinlilerin lehine görünmekteydi. Bu tarihte Filistinli Arapların sahip olduğu tarımsal alan 24.670.000 dönüm iken Yahudilerinki 1.514.000 dönümdü. Rakamlardan da görüldüğü üzere Filistinli Arapların ekonomik refahı Yahudilerinki ile karşılaştırılmayacak kadar büyüktü. Endüstriyel açıdan da; 1927’de Filistin’deki 1236 üretim tesisinin 925’i Filistinliler, 300’ü Yahudiler tarafından işletilmekteydi. Zaman içinde, İsrail hükümetinin de kurulması ile, artan Yahudi göçleri, bu konuda uygulanan politikalar ve Siyonist teşkilatının ekonomik yardımları sonucu sözkonusu rakamlar İsrail lehine değişim kaydetti. Filistin topraklarında faaliyet gösteren üretim tesislerinin %80’i Yahudilerin yönetimine geçti.¹⁴ Endüstriyel ve ticari alanda yaşanan bu değişim İsrail’in Filistin ekonomisini bağımlı hale getirme politikalarının önemli bir parçası olarak da değerlendirilebilir.

1967’de yaşanan işgal sonrasında daha önce İsrail ile herhangi bir ekonomik ilişkisi bulunmayan Batı Şeria ve Gazze’de ekonomik yapıda istikrarsız bir süreç başladı. Sürece paralel olarak Batı Şeria ile Gazze’nin önceki ticari ilişkileri kesildi. Akabinde sözkonusu her iki bölge, İsrail ile asimetrik ekonomik ilişkiler kurmaya mecbur bırakıldı. Batı Şeria ve Gazze Şeridi’nin İsrail tarafından 1967’de işgal edilmesinden sonra bu bölgelerin ekonomisi İsrail’e entegre edildi.¹⁵ Sözkonusu

---

¹³ Özge Özkoç, **Savaş ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin-İsrail Sorunu**, Ankara Üniversitesi SBF dergisi, Cilt 64, Sayı.3, 2009, s.171.

¹⁴ Fatma Tunç Yaşar, Sevinç Alkan Özcan ve Zahide Tuba Kor, **Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin**, İnsani Yardım Vakfı Yayınları, 6. Baskı, 2009, s.36.

¹⁵ Yrd. Doç. Dr. Mehmet Dalar, **Gazze Savaşı Filistin Direnişi İsrail Yayılmacılığı ve Uluslararası Hukuk**, Dora Yayınları, Bursa, Birinci Baskı, 2009, s.16.

entegrasyon, İsrail'in ilgi ve ihtiyaçlarına göre şekillendirildi. Ancak zorunlu olarak birbirine eklenen Filistin ve İsrail ekonomileri arasındaki bu entegrasyon daha sonra politik ve askeri nedenlerle kesintiye uğratıldı.¹⁶ Ancak süreç İsrail hükümetinin kontrolü altında ilerlemeye devam etti.

1990 yılına kadar sürdürülen 'açık kapı politikası'yla İsrail, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ni kendi ekonomik yörüngesi içine soktu. İki bölge arasında, insan ve mal akışına olanak sunan genel bir pazar kurdu. Fakat İsrail, sermayesini Filistin topraklarında değerlendirirken kendi ürünlerini korumak için Filistin ürünlerinin ithal edilmesine sınırlamalar getirdi. Böylece 'açık kapı politikası' Filistin'i yapısal olarak İsrail'e bağımlı hale getirdi. İsrail, Filistin için en büyük hizmet kaynağı ve en önemli pazar haline geldi. 1970-1993 yılları arasında İsrail, Batı Şeria ve Gazze Şeridi ihracatının %90'ını ve ithalatının %70'ini oluşturuyordu.¹⁷ Sonuç itibariyle Filistin endüstrisi ve tarımı İsrail sektörünün taşeronluğuna bağımlı hale getirildi.

Burada işçi hareketleri ve çift taraflı ticaret de iki önemli unsur olarak öne çıkmaktadır.¹⁸ 1970'lerin ortalarında İsrail endüstrisinde çalışan işgücünün dörtte biri Filistinliydi. Bunların bir kısmı İsrail'de yaşamakta bir kısmı da işgal altındaki bölgelerden gelmekteydi. Öteyandan inşaat ve tarım sektörlerinde istihdam edilen işçilerin %50'si de Filistinliydi. 1974'te Batı Şeria'daki iş gücünün %45'i ve Gazze'deki işgücünün %50'si İsrail'de istihdam edilmekteydi.¹⁹ Ekonomik açıdan İsrail'e bağımlılığı artan Filistin için çalışan kesimin elde ettiği bu kazanç önemli bir gelir kaynağıydı.

1967'den 1970'lerin ortalarına kadar İsrail'le yaşanan ekonomik entegrasyon, Körfez ülkelerinden gelen yardımlar ve ekonomik ilişkiler neticesinde Filistin

---

¹⁶ Tayanç Ahmet Gündüz, Filistin-İsrail Meselesinin Ekonomik Arkaplamı Üzerine Bir Değerlendirme, **Filistin Çıkmazdan Çözüme (Kolektif)**, Küre Yayınları, İstanbul, Birinci Baskı, 2003, s.384.

¹⁷ Leila Farsakh, **The Palestinian Economy and the Oslo 'Peace Process'**, Research Fellow at the Trans-Arab Research Institute, Boston, 2000, s.3.

¹⁸ Yaşar, Özcan ve Kor, 2009, s.37.

¹⁹ İlan Pappe, **Modern Filistin Tarihi**, Phoneix Yayınevi, Ankara, 2007, s.288.

ekonomisi hızlı bir büyüme sergiledi.²⁰ 1974 yılına gelindiğinde işgücünün yaklaşık üçte biri Batı Şeria, %40'ı ise Gazze dışında çalışmaktaydı. Körfez ülkeleri ve Arap ülkelerindeki dış göç de buna eklendiğinde oranlar; 1980'de Batı Şeria için %45'e, Gazze için de %54'e yükseldi. 1987'de ise sözkonusu oranlar sırasıyla %52 ve %58 olarak artış kaydetti. Filistinli işgücüne verilen ücretler İsrail standartlarına göre düşük olsa da, İşgal Altındaki Topraklarda ya da Ürdün'de alacaklarından birkaç kat daha fazlaydı. Bu açıdan değerlendirildiğinde, 1970'lerin başı itibariyle, Batı Şeria'nın GSYH'sının yaklaşık %30'unu oluşturan işçi gelirleri Filistin ulusal gelirine oldukça önemli bir katkı sağlamaktaydı.²¹

1967 işgalinden sonra İsrail ekonomisi Filistinli işgücü akımına uğradı. Bu sayede iç piyasa hacmi önemli ölçüde genişleyen İsrail, böylece ucuz iş gücü ihtiyacını da karşılamış oldu. Ayrıca işgalle beraber, İsrail'de biriken sermaye için gerekli yeni pazar ihtiyacı da karşılandı. Filistinliler Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarından gelen Yahudi işçilerle birlikte İsrail işçi sınıfını oluşturdular. Filistinli işçiler, Yahudi işçilere nazaran daha düşük ücretlendirilmekte idiler. Ancak İşgal Altındaki Topraklarda sağladıkları gelir görece olarak çok daha düşüktü. Filistin ekonomisindeki büyümenin temelinde, kalkınmadan ziyade, İsrail'e olan ekonomik bağımlılık yatmaktaydı. Öteyandan tüm kontrolü elinde bulunduran İsrail, her an Filistinli işçilerin işlerine son verme yetkisine de sahipti. Sonuç olarak işgal; İsrail ekonomisine hareket kazandırırken, İşgal Altındaki Topraklarda Filistinlilere kendi kontrolleri altında bir ekonomik yapılanmaya gitmelerini engelleyen sürecin altyapısını inşa etmekteydi.²²

Filistinli işçilere çok düşük ücretler ödendiğini ve işçilerin olumsuz muamelelere maruz kaldığını belirten Pappe ise, işçilerin herhangi bir sosyal güvenceleri olmadığına dikkat çekmektedir.²³

---

²⁰ Özkoç, 2009, s.172

²¹ Roger Owen ve Şevket Pamuk, **20. Yüzyılda Ortadoğu Ekonomileri Tarihi**, Sabancı Üniversitesi, 2002, s.260

²² Özkoç, 2009, s.171-172.

²³ Pappe, 2007, s.288.

“Gündelik yaşam, güneşin doğuşuyla birlikte işçilerin bir İsrail sınır noktasına sevkıyatı ile başlıyordu. İşçiler genellikle bu sınır noktalarında kötü muameleyle ve tacize maruz kalıyorlardı. İşçiler buradan ‘köle pazarları’ adı verilen ve İsraili işverenlerin o gün için çalıştıracakları talihli işçileri seçtikleri bölgelere taşıyorlardı. Filistinli işçiler bu pazarlarda gruplar halinde toplanırlar ve buralardan ciplere ve kamyonlara yüklenerek, fabrikalara, lokantalara, çiftliklere ya da vasıfsız işçi olarak çalıştırılacakları diğer yerlere gönderilirdi. Günün sonunda bu işçilere, İsrail standartlarına göre acınası düzeyde ancak Ürdün ya da Mısır’da ödenenlere kıyasla yüksek sayılabilecek ücretler ödenirdi. 1980’li yılların başına kadar, yaklaşık 150.000 Filistinli bu tür koşullar altında yaşıyordu.”

Yukarıda verilen bilgiler de göz önünde bulundurulduğunda Filistin endüstrisinde 1967’den beri süregelen İsrail kısıtlamaları, sermayenin değil işgücünün artmasına neden olmuştur. İsrail politikası, gelişme sürecinde kritik bir önemi olan kurumsal altyapının; finans, banka sistemleri, yerel yönetim yapıları, eğitim ve sağlık gibi kurumların gelişimini doğrudan engellemiştir.²⁴ Bununla birlikte işgalin hemen başında tüm Arap bankaları kapanmıştır ve 1980’lerin ortalarında yalnızca çok küçük bir bölümü tekrardan açılabilmiştir.²⁵

1967 sonrasında ise, yapısal bir değişim sürecine rağmen, ekonomik gelişmeyi destekleyen ancak pozitif büyümeyi engelleyen bir değişim sürecine girilmiştir.²⁶ 1967 ile 1990 yılları arasında Batı Şeria ve Gazze Şeridi ekonomisi iki büyük çelişkili gelişmeye tanıklık etmiştir. Bir yandan gelir düzeyi ikiye katlanırken, diğer yandan ekonomik temelin parçalanmasına şahit olunmuştur. 1993’te Filistin’de GSMH 1450 dolara karşılık gelirken, bu rakam Ürdün’de 1120 dolar ve Mısır’da da 650 doların biraz üzerinde seyir göstermiştir. Bireysel gelir artarken üretim kapasitesi ise teknolojik

²⁴ Sara Roy, **De-Development Revisited: Palestinian Economy and Society Since Oslo**, 2008, s.66.

²⁵ Fadle M. Naqib, **Economic Aspects of the Palestinian-Israeli Conflict: The Collapse of the Oslo Accord**, Journal of International Development, 2003, s.505

²⁶ Roy, 2008, s.66.

anlamda azalma kaydetmiştir. Tarımın GSMH içindeki toplam payı 1968-1993 yılları arasında %34'ten %13'e gerilerken, 1993'te endüstrinin GSMH içindeki payı %8'in altına düşmüştür. Bu oran Ürdün'de %25 ve İsrail'de ise %32 olarak gerçekleşmiştir. Bu çelişkili gelişme oranı, 1967'den bu yana süren işgal ile İsrail'in bölgedeki ekonomik ve politik stratejisinin sonucu olarak değerlendirilmektedir. İsrail, bir yandan Filistinlilerin bireysel yaşam standartlarının yükselmesine izin verirken, diğer yandan Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nin ekonomik kapasitesini parçalamaya yönelik bir strateji benimsemiştir. Bu durum ilk kez 1968'de Moshe Dayan tarafından desteklenen açık kapı politikası ile gerçekleştirilmiştir. Bu politika çerçevesinde Filistinlilerin İsrail'de çalışmalarına izin verilirken, İsrail ile Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ni ayıran yeşil hattın serbest ürün geçişi sağlama konusunda ısrarcı bir yaklaşım sergilenmiştir. Öte yandan İsrail, sınırlarından geçmesine izin verilen ürün miktarını denetlemeye devam etmiştir. İsrail kendi ürünlerinin Filistin pazarlarında yer almasını sağlarken, Filistin mallarının gümrük kanallarından ya da gümrüksüz olarak İsrail pazarında yer almasına sınırlamalar getirmiştir.²⁷

İşgal altında, bölgenin ticari ilişkileri büyük oranda İsrail'e yönlendirilmiştir. Batı Şeria ve Gazze, İsrail'le fiilen tek-tarafli bir gümrük birliği ortağı olmuşlardır. İsrail ürünleri Batı Şeria ve Gazze'ye serbestçe girerken Filistin ürünlerine önemli sınırlamalar getirilmiştir. Tarımsal ürünlerin İsrail'e ihracatı, İsrail kaynakları ile ilgili bir kıtlık durumu haricinde, yasaklanmıştır. Tablonun geneline bakıldığında Filistinli çiftçi ve üreticiler, İsraili firmalara bolca verilen teşviklerden yararlanamamışlardır. Ayrıca yabancı girişimcilerin faaliyetlerine de önemli kısıtlamalar getirilmiştir. Bu durum Batı Şeria ve Gazze'nin daha önceleri doğrudan kurduğu ticari ilişkileri olumsuz yönde etkilerken, İsraili araçlar ve İsrail giriş noktaları üzerinden dolaylı bir ticaret yapılmasına neden olmuştur.²⁸

Bir başka politika da Batı Şeria ve Gazze Şeridi ekonomilerini İsrail'e bağımlı hale getirip büyümesini engellemek, bölmek şeklinde yürütülmüştür. Bu politika 1967

---

²⁷ Farsakh, 2000, s.1-2.

²⁸ Gündüz, 2003:s.392-393.

işgali sonrasında, Batı Şeria'nın dünya ile bağlarının kesilmesiyle, çok daha belirgin hale gelmiştir. Filistinli çiftçilerin ve tüccarların yalnızca İsrail ve kısıtlı miktarlarda Ürdün ile ticaret yapmasına izin verilmiştir. Sözkonusu uygulamalar Filistin'de tarımsal ve endüstriyel üretimin abluka altına alınması ile sonuçlanmıştır. Öyle ki her türlü üretim faaliyeti, fabrika kurulumu, makine-teçhizat ithalatı ile tarımsal uygulamalar ve çiftlik inşası İsrail askeri yönetiminin iznine tabi kılınmıştır.²⁹ Dış pazarlara kapanan ve tüm ticari aktiviteleri İsrail hükümetinin kontrol ve izinlerine bağımlı kılınan Filistin, dar bir coğrafya üzerinde var olma mücadelesi vermeye mecbur kılınmıştır. Tarımsal ve ticari faaliyetleri kısıtlanan Filistin, bölge dışında çalışan halkın işgücü gelirleri ile ekonomik kazanç sağlamaya çalışmıştır.

Batı Şeria ve Gazze ekonomileri, 1967 işgalinin akabinde işgücü ihracına bağımlı hale gelmiştir. İşgücü ihracından sağlanan gelir ve ithalata olan aşırı bağımlılık sonucunda hizmet sektörü, tarım ve sanayi sektörlerinin aleyhine, büyüme kaydetmiştir. İmalat sanayi ise İsrail'in rekabet politikaları ve yetersiz kredi sistemi yüzünden yeterince gelişmemiştir. 1967–1987 yılları arasında imalat, GSYİH'nin sadece %5-6'lık bölümüne tekabül etmekteydi. Öteyandan bu alanda İsraili büyük işletmelere sözleşmeli üretim yapan küçük firmaların sayısında önemli bir artış gözlenmiştir.³⁰ Özellikle Gazze'de faaliyet gösteren küçük imalathaneler, İsraili firmalara taşeronluk yapmak durumunda kalmışlardır. Bu durumun Filistin ekonomisine bir katkısı olsa da aslında bağımlılık politikasının bir parçası olarak değerlendirilebilir.

Filistin iş gücünün İsrail pazarında günlük olarak çalışmasının bir diğer önemli sonucu da; Filistin tarım ve endüstri sektörlerinde ücretlerin ve dolayısıyla maliyetlerin artması şeklinde kendini gösterdi.³¹

Filistin topraklarının isimlakı da bu başlıkta ele alınması gereken önemli meselelerden birisi. Allon Planı'nda öngörüldüğü üzere İsrail, Batı Şeria'nın %25 ila

---

²⁹ Farsakh, 2000, s.2.

³⁰ Gündüz, 2003, s.392.

³¹ Naqib, 2003, s.503.

%40'ını kendi topraklarına katmayı hesaplıyordu ve buna Kudüs'ün çevresi de dahildi. 1967-1992 yılları arasında İsrail, Filistin topraklarının 2.7 milyon dönümünü çeşitli gerekçelerle istimlak etti. Bu politika Filistin topraklarının ve ekonomisinin parçalanmasına neden oldu. Toprak istimlakının da içinde yer aldığı, kaynakların zorla ele geçirilerek Batı Şeria ile Gazze Şeridi'nden İsrail'e transfer edilmesi de bu bağlamda büyük önem taşımakta. Kaynakların zorla ele geçirilmesi politikasının en önemli üç unsuru arasında toprak, su ve vergiler yer almaktadır. İsrail, Filistinlilere mevcut kaynakların yalnızca üçte birini ayırmıştır. Kişi başına tüketimde Filistinlilere, yerleşkelerdeki İsraililere ayrılan kaynakların sadece ellide birini kullanması kadar izin verilmiştir. Vergi konusunda da Filistinliler gelirlerinin %16'sı ile %48'i arasında bir oranı İsrail'e vermek zorunda kalmışlardır.³²

Toprak ve suyun Filistin kontrolünden alınmasına ek olarak İsraili yöneticiler Filistin ekonomisinin yapısını değiştirmeyi hedefleyen genel bir yöntem izlediler. Bütün ekonomik faaliyetler bölgedeki askeri İsrail yönetiminin denetimine bırakıldı ve her ekonomik girişim onların onayını gerektirir hale geldi. Toprak edinme, bina yapımı, malların nakli ve ithalat-ihracat faaliyetleri ile ilgili tüm aktivitelerin hepsi için izinler gerekiyordu. Filistin alım satım faaliyetlerinin vergilendirilme şekli de zarar vericiydi. Filistinli firmalar İsrail üzerinden yaptıkları bütün hammadde ithalatları için katma değer vergisi (KDV) ödemek zorunda kaldılar. Zamanla bu durum firmaların ürün maliyetlerinin %8 ila 12 artmasından kaynaklı ciddi zararlar etmelerine neden oldu. Bir diğer önemli kısıtlama ise teknolojik değişim ve modernizasyon ile ilgili. İsrail yönetimi Filistinli firmaların son teknoloji araç ve makineleri ithal etmelerine izin vermiyordu. Bunun yerine, İsrail'den ikinci el makineler satın almak zorunda bırakılıyorlardı.³³ Sonuç itibariyle süreç ve yapılan uygulamalar İsrail'in lehine işlemekteydi.

---

³² Farsakh, 2000, s.2.

³³ Naqib, 2003, s.506.

1.2.2. I.İNTİFADA

I. İntifada;³⁴ İsrail baskısının Filistin halkı üzerinde yarattığı umutsuzluk, ekonomik tecrit, toprak istimlakı, Yahudi yerleşkeleri ve sürekli çatışma ortamında yaşamının doğurduğu öfke sonucu ortaya çıkmıştır. I.İntifada, Aralık 1987’de Gazze’deki mülteci kamplarında patlak vermiştir. Bu tarihlerde sadece Gazze’deki kamplar da 850.000 mülteci bulunmakta olup Batı Şeria da dahil edildiğinde 1.5 milyonu bulmaktaydı. Kamplarda yaşayan nüfusun yaş ortalaması ise 27 idi ve iş bulan erkeklerin büyük bölümü İsrail’de ücretli işçi olarak çalışmaktaydı. Ekonomik ve sosyal anlamda gerilimin iyice arttığı I.İntifada’nın başlangıcından hemen önce toplam işgücünün %35’inden fazlası işsizdi.³⁵

I.İntifada ile patlak veren olayları takiben Batı Şeria ve Gazze bölgeleri içindeki mal ve insan hareketliliğine de önemli kısıtlamalar getirilmiştir. Her ne kadar yabancı yardımlarda artış görülse de, Filistin halkının İsrail’de çalışma sürelerine getirilen kısıtlar durumu güçleştirmekteydi. Konuya ilişkin en son tahminlere göre 1987-1991 yılları arasında kişi başına GSMH’da yıllık %26 oranında gerileme yaşandığı görülmüştür.³⁶ Getirilen kısıtların da bir sonucu olarak 1987-1991 ve 1992-1996 dönemlerinde İsrail’de çalışan Filistinli işgücü sayısında ciddi düşüş meydana gelmiştir. Özellikle 1992-1996 yılları arasında Filistinli çalışan sayısı 120.000’den 30.000’e gerilemiştir.³⁷ Irak’ın Kuveyt’i işgal etmesi, Arap ülkelerinden gelen yardımlar ve Körfez ülkelerinde çalışan işçi sayısındaki azalma nedeniyle ‘90’lı yılların başlarında da sözkonusu gerileme devam etmiştir. Öte yandan I.İntifada sürecinde yaşanan grevler ve ekonomik baskı da üretimde gerilemeye sebep olmuştur.³⁸

---

³⁴ İntifada: Sözlük anlamı silkinmek, ayağa kalkmak, baş kaldırmak demektir. Genelde Filistinliler’in İsrail işgaline karşı başlattıkları direnişin adı olarak kullanılır. Sözkonusu direniş I. ve II. İntifada olarak bilinmektedir.

³⁵ Pappé, 2007, s.333.

³⁶ Gündüz, 2003, s.388.

³⁷ Dalar, 2009, s.20.

³⁸ Gündüz, 2003, s.388.

1987’de İntifada’nın başlaması ile İsrail’in uyguladığı sokağa çıkma yasakları ve ablukaların bir sonucu olarak Filistinliler İsrail’deki iş yerlerine gidememiş, bu da Filistinli işçilerin tarım alanlarını rehabilite etmelerine neden olmuştur.³⁹ Bununla birlikte I.İntifada sonrasında Batı Şeria ve Gazze’de, başta imalat ve hizmet sektörlerindeki iş fırsatlarında olmak üzere, ekonomik gelişmede hızlı bir gerileme yaşanmıştır. Ancak İsrail’e gelen göçler konut ihtiyacını yoğun bir şekilde arttırken, inşaat sektöründe istihdam edilen işgücü sayısında da önemli bir yükseliş kaydedilmiştir. Tüm bu gelişmelere paralel İsrail’deki resesyon ve yüksek enflasyon da Filistinli işgücü üzerinde ciddi etkilere neden olmuştur.⁴⁰

1991’de yaşanan Körfez Savaşı’nda Filistin Kurtuluş Örgütü’nün (FKÖ) Saddam Hüseyin’i destekleyen tavrı da, Filistin halkının I.İntifada sırasında uluslararası kamuoyunda kazandığı sempatinin azalmasına neden olmuştur. FKÖ’nün bu tutumun ardından Arap ülkelerinden gelen yardımlar kesilmiş, FKÖ’nün yaşadığı mali kriz de buna eklendiğinde barışa duyulan ihtiyaç belirginleşmiştir. Öteyandan dünyada iki kutupluluğun kalktığı bu süreçte Arap rejimlerine Sovyet desteği kesilmiş ve sözkonusu bu konjonktürel gelişmeler dış yardımlara muhtaç olan FKÖ’yü de etkilemiştir.⁴¹

Körfez Savaşı’nda İsrail’in Filistinlilere yönelik politikaları da köklü bir şekilde değişmiştir. Ocak 1991’de Gazze ve Batı Şeria’da yaşayan Filistinlilerin genel çıkış izinlerini iptal eden İsrail, siyasal tansiyondaki düşüşe rağmen bu tavrını devam ettirmiştir. Sokağa çıkma yasağı kaldırıldıktan sonra bile Filistinli işçilerden İsrail’de çalışmak için izin almaları istenmiştir. Arap işçi çalıştıran İsraili işverenler de benzer bir uygulamaya tabi tutularak, katı yaptırımlara maruz bırakılmışlardır. Tüm bu yaşananların bir sonucu olarak, Filistinliler İsrail için pahalı birer işgücü olmaya

---

³⁹ Yaşar, Özcan ve Kor, 2009, s.38.

⁴⁰ Gündüz, 2003, s.387.

⁴¹ Özkoç, 2009, s.176.

başlamışlardır. Bu da İsrail’de çalışan Filistinli işgücü sayısında büyük bir düşüşe neden olmuştur.⁴²

Filistin’de yaşananlara paralel İsraili işadamları da farklı bir sürecin içine girmiştir. İsrail ekonomisi, 1970’lerin sonu 1980’lerin başında büyük bir değişim içine girdi. Öyle ki bu süreç, 1990’larda artarak dramatik bir boyut kazandı. Kurulduğu 1948’den 1980’li yıllara kadar, Filistin’in kolonizasyon sürecinde, güçlü bir Yahudi burjuvazisinin olmaması yatırımların devlet tarafından kontrol edilmesini zorunlu kılmıştı.⁴³ Bununla birlikte, İsrail hükümeti büyük ölçüde IMF ve Dünya Bankası talimatlarına dayanarak, kamu iktisadi teşekküllerini özelleştirdi, sermaye piyasası üzerindeki hükümet kontrolünü gevşetti ve reel ücretleri azalttı.⁴⁴

Bu gelişmelere bir karşılık olarak İsrail burjuvazisi ise, neo-liberalizme eklenilebilmek için, devletin ekonomideki ağırlığını azaltması gerektiğine inanmaktaydı. 1970’lerin ikinci yarısında iktidara gelen Likud Partisi, devlet yoluyla kalkınma yerine neo-liberal politikayı önemsiyordu. Likud’un bu konudaki tavrı İsrail burjuvazisinin önündeki engellerin kalkmasına imkan verdi. Bu sürecin bir devamında 1985’te yürürlüğe giren Ekonomik İstikrar Programı’yla özelleştirmelere hız verildi. Böylece Histadrut imparatorluğu yıkıldı, İsrail ekonomisi yabancı yatırımlara ve yabancı sermayeye açıldı, devletin ekonomideki hakimiyeti de kırılmış oldu.⁴⁵

Batı iş dünyası ile sürekli temas halinde olan İsraili ‘yeni zenginler’, İsrail’in ekonomi dünyasındaki olumsuz ve işgalci imajından kurtulması gerektiğine inanıyorlardı. Filistin’le ekonomik ilişkilerin uzun vadede istikrarı güvence altına alacak şekilde düzenlenmesi gerektiğini savunan küçük işletme sahipleri aynı zamanda İsrail’in üstünlüğünü sürdürmesinin önemini de benimsiyordu. Barış sürecinde de ağır

---

⁴² Sara Roy, Gerileme ve Çöküş: Oslo’dan Sonra Filistin Ekonomisinin Durumu, **Yeni İntifada: İsrail’in Apartheid Politikasına Direnmek**, Derleyen. Roane Carey, Everest Yayınları, İstanbul, Birinci Basım, 2002, s.157.

⁴³ Özkoç, 2009, s.171-172

⁴⁴ Adam Hanieh, **Class Economy and the Second İntifada** MONTHLYREVIEW, <http://www.monthlyreview.org/1002hanieh.htm>, Ekim 2002, Erişim: 19.01.201, s.2

⁴⁵ Özkoç, 2009, s.172.

basan bu görüş İsrail ve Filistin arasında karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin kurulmasına neden oldu.⁴⁶

Oslo Barış sürecinin başında, yeni gelişmeye başlayan bu kapitalist sınıf, müzakereleri de güçlü bir şekilde desteklemekteydi. Bu desteğin en tipik örneği ise Benny Gaon'dur. Gaon, Histadrut'un en önemli firması Koor'un 1987'de CEO'su oldu ve Koor'un özel bir şirkete dönüşmesini sağladı. Gaon ve yeni İsrail kapitalist sınıfı için Oslo, İsrail'in küresel pazara açılmasında kritik bir adımdı. Bu bakış açısına göre, çatışma devam ettiği sürece, İsrail'e önemli yabancı yatırımları çekmek imkansız olacaktı. İsrail-Filistin çatışmasına politik bir çözüm olmadan, İsrail şirketlerinin Amerika, Avrupa ve yükselen piyasalar olarak adlandırılan ülkelerde yatırım yapması çok zor olacaktı. Koor, 1993'te İsrail, Filistin, Arap ve Avrupalı şirketleri bölgedeki ortak yatırım projelerinde birleştiren İlkeler Deklarasyonu'nun imzalanmasından sonra, Barış Projesini başlattı. Koor ayrıca, altyapı projelerinde ve Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ne malların ihracında Filistin Otoritesi'nin ana ortağı oldu.⁴⁷

İsrail ekonomisinde yaşanan bu değişim, Filistin'e yönelik politikalara da yön vermiştir. Uluslararası kapitalizmle bütünleşmek ve Arap ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmek isteyen İsrail, Filistin-İsrail sorununa bir an önce çözüm bulmalıydı. Aksi halde İsrail şirketlerinin ABD, Avrupa ve yeni ortaya çıkan diğer pazarlarda yatırım yapması, Arap ülkeleriyle ticari faaliyetlerini düzenlemesi zor görünüyordu.⁴⁸ Bu nedenledir ki, devlet güdümünden kurtulmaya başlayan yeni kapitalist sınıf için Oslo Barış süreci ekonomik bir gereklilik olmuştu. İsrail'deki sözkonusu yeni kapitalist sınıfının tutumunu değerlendiren Marwan Bishara şu bilgileri vermektedir:⁴⁹

“Ortaya çıkan yeni, hırslı ve çok etkili girişimciler sınıfı, bu dönüşümün gerçekleştirilmesi için iki etkenin gerekli olduğu sonucuna

---

⁴⁶ Marwan Bishara, **Filistin - İsrail Barış veya Irkçılık**, Kitap Yayınevi, İstanbul, Birinci Basım, 2003, s.94

⁴⁷ Hanieh, Ekim 2002, s.3

⁴⁸ Özkoç, 2009, s.172.

⁴⁹ Bishara, 2003, s.90.

vardı: Önce ülkeye yatırımcı çekebilmek için dünya sermaye piyasasında Amerikan desteği; sonra da, Batı Şeria ve Gazze Şeridi ile olan kolonyal ilişkilerin yeniden yapılandırılması. Bu yeniden yapılandırma, söz konusu iki bölge, altı yıl süren Birinci İntifada ile (1987-1993) istikrarını yitirdiği için, çok faydalı olacaktı.”

Bu desteğin nedenleri esas olarak; İsrail ekonomisine uygulanan Arap boykotunu sona erdirmek ve İsrail'deki iş ortamının istikrarını sağlama ihtiyacından kaynaklanmaktaydı. İsrail, tekstil firmalarını emek maliyetinin İsrail'den çok daha ucuz olduğu Mısır ve Ürdün'e taşıyarak düşük-teknolojili endüstrileri taşeronlaştırmayı amaçlamaktaydı ki, bunu büyük oranda başarmıştı. Oslo'yu takiben İsrail, Asya ve Doğu Avrupa'dan yüz binlerce yabancı işçiler getirmeye başladı. Bu durum İsrail ekonomisinin Filistinli işçilere olan bağımlılığını kaldırırken Filistin işgününün aleyhine sonuçlanmıştır.⁵⁰

Bununla birlikte 1995'te Oslo anlaşmaları imzalandıktan bir yıl sonra, İsrail'in yabancı ülkelerdeki yatırımlarında %46 artış kaydedildi.⁵¹ Uluslararası sermaye, özellikle Amerikan sermayesi, İsrail ekonomisi küresel kapitalist düzene dahil oldukça İsrail'de büyük yatırımlar yapmaya başladı.⁵² Yatırımlar, 2000'de GSMH'nın %7'sine erişti. 1993-1998 arasında ileri teknoloji ürünlerinin ihracatı yılda %15 arttı. 1994'te ikinci ve üçüncü kademe Arap boykotlarının kalkması da İsrail ekonomisi için önemli fırsatlar sağladı. 1970-1980 arasındaki on yıllık süreçte Arap devletleriyle iş yapmayı tercih eden çokuluslu şirketler de İsrail'e yöneldi. Böylelikle İsrail dünyanın en zengin yirmi ülkesi arasına girdi ve ileri teknoloji sanayileri en büyük çokuluslu şirketlerin yatırımlarını çekmeye devam etti. Arap boykotu nedeniyle İsrail, geçen 40 yıl içinde, 40 milyarlık ihracat potansiyelini yitirmişti. Boykotun kalması ile büyük bir değişim

---

⁵⁰ Hanieh, Ekim 2002, s.4

⁵¹ Bishara, 2003, s.92.

⁵² Hanieh, Ekim 2002, s.5

yaşandı. 1994 yılı itibariyle 20'den fazla ülke ile diplomatik ilişki kuruldu. Güneydoğu Asya'da, Latin Amerika'da, Ortadoğu'da ve başka yerlerde yeni pazarlar açıldı.⁵³

İsrail'de değişim ve dönüşüm yaşanırken İsrail'in ilhak politikalarının da bir sonucu olarak İsrail ekonomisiyle bütünleşen Filistin, İsrail'e bağımlı hale gelmişti. İsrail ekonomisinin durgunluk yaşadığı 1975 yılı hariç, piyasanın genelde canlı olması; işgal altındaki bölgelerde tüketim düzeyinin yükselmesine ve işsizliğin azalmasına bağlanmaktaydı. Yatırımların da gerilediği ilhak sürecinde, İsrailliler ürünlerini bölgeye yığarak bölgede bulunan fabrikaların ve üreticilerin faaliyetlerini durdurmalarına neden olmaktadır. Bu girişimlere kamusal alanların ve bireysel bilincin İbranileştirilmesine dönük yoğun bir pazarlama kampanyası da eşlik etmekteydi.⁵⁴

Oslo'yu takiben gelen yüz binlerce yabancı işçi, İsrail ekonomisinin artık Filistinli işçilere bağımlı olmaması anlamına geliyordu ki bu İsrail için çok önemliydi. 1992-1996 arasında, İsrail'deki Filistinli çalışanların sayısı 116.000 işçiden 28.100'e düştü. İsrail'de çalışarak elde edilen kazanç 1992'de Filistin GSMH'sinin %25'i iken, 1996'da %6'ya indi. 1997-1998 yılları arasında İsrail ekonomisindeki iyileşme sonucu, Filistinli işçilerin sayısı yaklaşık olarak 1993 öncesi seviyelerine çıktı. Fakat II.İntifada'nın başlangıcını takiben sınırların kapanması ve izinlerin onaylanmasının reddedilmesi sonucu işçilerin sayısı hızla düştü.⁵⁵

Öteyandan uluslararası yatırımlar, silah ve askeri teknoloji ihracatı yoluyla elde edilen karlar ile Arap ülkelerine ihracatta pazar payının artışı göz önünde bulundurulduğunda İsrail ekonomisi, barış sürecinden en fazla yararı sağlayabilecek konumdaydı. 2000'de İsrail ekonomisine giren yabancı yatırım miktarı 8 milyar doları bulmuştu. Ayrıca Ürdün sınırları tek yönlü olarak açılmıştı ve Ürdünlüler İsrail tarafına geçemezken, İsrailliler Ürdün'deki müteahhitlik ve taşeronluk alanlarında yatırım yapabilmekteydi. Askeri yatırımların sivil yatırımlara dönüştürülmesini benimseyen

---

⁵³ Bishara, 2003, s.93.

⁵⁴ Pappe, 2007, s.330.

⁵⁵ Hanieh, Ekim 2002, s.4

uygulamalardan silah ticareti de kazançlı çıkmıştı. ABD'nin finanse ettiği, ancak İsrail ekonomisi için yük olarak kalan araştırma-geliştirme çalışmaları, Oslo'dan sonra hızla gelişen bir sektör haline gelmişti. Öyle ki, İsraililer 1990'ların ortalarında Rusya, Türkiye, Singapur, Hindistan, Fransa, Ukrayna ve Güney Afrika ile araştırma-geliştirme, sivil havacılık ve haber alma dallarında işbirliği anlaşmaları imzalamışlardır.⁵⁶

1.2.3. OSLO BARIŞ SÜRECİ

1.2.3.1. EKONOMİ PROTOKOLÜ VE DİĞER OSLO ANLAŞMALARI

Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nin ekonomik realitesi 1993'ten sonra, Oslo anlaşmalarının ve Paris Protokolü'nün politik parametreleri çerçevesinde şekillendirildi. Bunlar Filistin ekonomik faaliyetleri ve Filistin'in İsrail'le olan ekonomik ilişkileri hakkında ortaklaşa yasal bir sistem belirlediler.⁵⁷

Oslo sürecinin belki de en önemli özelliği, güç bakımından aralarında büyük bir uçurum bulunan Filistin ve İsrail arasındaki ikili görüşmelerin uluslararası hukuk kurallarının dışında tutulmasıydı. İsrail ve FKÖ dışardan bakıldığında eşit görünse de, aslında mutlak güce sahip olan taraf İsrail'di. Dolayısıyla, Oslo Barış süreci devam ederken yapılan tüm anlaşmalar, İsrail'in çıkarlarını yansıtmaktaydı. Hal böyle olunca İsrail kendi çıkarları doğrultusunda hareket edebilmekte, hatta duruma göre anlaşmaları çığneme yoluna giderek güç elde etmektedir.⁵⁸

---

⁵⁶ Bishara, 2003, s.93.

⁵⁷ Roy, 2008, s.68.

⁵⁸ Roy, 2002, s.147.

Oslo Barış Süreci basitçe 1993'ten 2000'e dek süren ve İsraililerle Filistinlileri yakınlaştırıp çatışmayı çözüme kavuşturmayı amaçlayan ve 7 yıl süren diplomasi trafiği olarak tanımlanabilir. Bu görüşme trafiğinin sonucunda 7 yılda toplam 7 anlaşma imzalanmıştır.⁵⁹ Sırasıyla Eylül 1993'te İlkeler Deklarasyonu (DOP/Oslo I), Nisan 1994'te Ekonomik İlişkiler Protokolü (Paris Anlaşması), Mayıs 1994'te Gazze-Eriha (Kahire) Anlaşması ve Eylül 1995'te Oslo II (Taba) Anlaşması, 15 Ocak 1997'de Hebron (El Halil), 23 Ekim 1998'de Wye River Memorandumu ve 4 Eylül 1999'da Şarm El Şeyh Memorandumu imzalanmıştır. Bu anlaşmaların hepsi Filistin'in ekonomik faaliyetleri ve özellikle de İsrail'le olan ekonomik ilişkiler konusunda yasal bir çerçeve oluşturmaktadır.⁶⁰

13 Eylül 1993'te İsrail ve Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) Washington'da, tarihi çatışmanın sona erdirilmesinin de görüşüldüğü bir İlkeler Beyannamesi (Oslo I) imzalamıştır. Akabinde İlkeler Beyannamesi'nde kararlaştırıldığı üzere sınırlı bir Filistin Özerk Yönetimi Mayıs 1994'te Batı Şeria ve Gazze Şeridi bölgelerinde kurulmuştur.⁶¹

İsrail ve Filistin tarafı, 13 Eylül 1993'te İlkeler Bildirgesi'ni imzalamadan önce mektup teatisi ile birbirlerini tanımışlardır. Arafat'ın Rabin'e ilettiği mektupta FKÖ, İsrail'in barış ve güvenlik içinde 'var olma hakkını' tanımaktaydı. FKÖ, bu tanımayla birlikte şiddeti önleme ve asilerini disipline etme sorumluluğunu da üzerine almaktaydı. Arafat, söz konusu mektupta Filistin devletinden ya da olası sınırlardan hiç bahsetmemektedir. Ayrıca 242 ve 338 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararlarını üstü kapalı bir şekilde de olsa kabul etmiş bulunuyordu. Şiddeti önleyeceğini belirten Arafat, dolayısıyla İsrail'in Filistin topraklarındaki varlığını kabul etmeyen Hamas'ın terör eylemlerini engelleme görevini üzerine üstlenmiş oluyordu. Sonuç olarak aslında İsrail, Filistinlilerin haklarını değil, sadece Filistinlileri anlaşma masasında temsil edecek bir örgütü tanımaktaydı. Bir başka önemli nokta da İsrail'in FKÖ'yü şartlı

---

⁵⁹ Bishara, 2003, s.50.

⁶⁰ Roy, 2002, s.147.

⁶¹ Naqib, 2003, s.2.

olarak tanınmasıydı. Bu şartların başında, FKÖ'nün şiddet eylemlerini engellemek gibi bazı taahhütlerde bulunması gelmekteydi.⁶²

İmzalandıktan bir ay sonra 13 Ekim 1993'te yürürlüğe giren İlkeler Anlaşması aynı zamanda daha sonra yapılması öngörülen anlaşmalar için de bir çerçeve anlaşma niteliği taşımaktaydı.⁶³ DOP, 17 maddelik bir ana metin ve 4 ekten oluşuyordu. Eklerde Filistin Otonomi Alanı'nda (FAO) yapılacak seçim, İsrail güçlerinin Gazze ve Eriha'dan geri çekilmesi, ekonomi alanında İsrail-Filistin işbirliği ve bölgesel gelişme programı yer almaktaydı. Çatışmanın barışçı yollarla çözümünü amaçlayan DOP'un temel hareket noktası, Kudüs hariç 1967'de işgal edilen Filistin topraklarının 5 yıllık geçici özerkliği idi.⁶⁴ İlk etapta Gazze ve Eriha'da bir geçici özerk yönetim oluşturulmasını ve bir parlamento seçilmesini öngören anlaşmanın asıl amacının 242 ve 338 sayılı BM kararları çerçevesinde nihai barışı gerçekleştirmek olduğu ifade edilmekteydi.⁶⁵

FKÖ'nün İsrail devletini tanımasına ve terörizmi sonlandıracağına söz vermesine karşılık İsrail, askerlerinin 5 yıllık bir geçici süre zarfında belirlenecek bölgelerden çekilmesini karara bağlamaktaydı.⁶⁶ İsrail askerlerinin çekilmesiyle Eriha ve Gazze'de sivil otorite Filistinlilere devredilecek; böylece İsrail'in eğitim, kültür, sağlık, toplumsal refah, vergi toplama ve turizmle ilgili konularda yetkileri Filistin Yönetimine (Otoritesine) geçecekti. Filistinliler bu tarihten sonra kendi polis teşkilatlarını oluşturacaklar, ancak bunlar İsrail askerlerinin ve polislerinin bölgeden çekilmesinden sonra göreve başlayacaklardı. Bununla beraber İsrail hükümeti, bu

---

⁶² Özkoç, 2009, s.179.

⁶³ Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset Savaş ve Diplomasi**, Mkm Yayıncılık, Bursa, 2008, s.666

⁶⁴ Sezai Açar, **Oslo Anlaşmaları'ndan Sonra Filistin Sorununda Gelişmeler ve Arap İsrail İlişkileri**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2006, s.77.

⁶⁵ Arı, 2008, s.666

⁶⁶ Özkoç, 2009, s.180.

bölgede bulunan Yahudi yerleşimcilerin güvenliğinin sağlanmasına yönelik yetkilerini nihai anlaşma yapıncaya kadar elinde bulunduracaktı.⁶⁷

Ancak görüşmelerde önemli bazı kritik noktalar göz ardı edilerek, ötelenmişti. Kudüs, mülteciler, sınırlar, Yahudi yerleşimciler gibi anlaşmazlığın temelini oluşturan sorunlar nihai çözüm hakkındaki pazarlıklara ertelenmişti. Zaten bu konular Filistin ve İsrail tarafının asla taviz vermeyeceği en önemli husulardı.⁶⁸ Pacheco'ya göre ise, bu deklarasyonla FKÖ heyeti, Madrid'teki heyetin iki yıl boyunca kabul etmemek için büyük çaba sarf ettiği tavizi vermişti. DOP, Oslo anlaşmalarının ilk adımıydı.⁶⁹

Bu anlaşmada, yukarıda da belirtildiği üzere, Yahudi yerleşimlerinin inşasının durdurulmasına yönelik herhangi bir hüküm bulunmamaktaydı. Nihai statü konusu olarak belirlenen ve görüşülmeyen Yahudi yerleşimciler konusu Oslo Barış Sürecinin çökmesinde en etkili nedenlerden biri olmuştur. İsrail, anlaşmada belirtilen bölgelerden geri çekilse de, yerleşimlerin inşasını durdurmamıştır. Özellikle geri çekildiği bölgelerin etrafındaki alanlara yeni yerleşim bölgeleri kuran İsrail, böylece kurulacak bağımsız bir Filistin devletinin toprak bütünlüğünü de engellemiştir.⁷⁰ İsrail'in bu tavrı yerleşimler konusunu çıkmaza sokmuştur. Aslında iyimser bir yaklaşımda ilan edilen DOP sonrasında, yerleşimler konusu nihai statü müzakereleri ertelenerek sonuçsuz bırakılmıştır.⁷¹

DOP'un 8. maddesine göre İsrail, İsraililerin yaşadıkları yerlerdeki güvenliği sağlamak için savunma sorumluluklarını kullanmaya devam edecekti. Bu durumda İsrail, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde Filistin polisine izin verse de sözkonusu bölgelere müdahale edebilme hakkını elinde tutmaktaydı. İşgal Altındaki Topraklardaki yerleşimlerin kapatılması İsrail'in Filistin Yönetimi'nin egemenliğine karışma

---

⁶⁷ Arı, 2008, s.667

⁶⁸ Özkoç, 2009, s.180.

⁶⁹ Allegro Pacheco, Çiğnenen Ahit: Oslo Anlaşmaları, **Yeni İntifada: İsrail'in Apartheid Politikasına Direnmek**, Derleyen. Roane Carey, Everest Yayınları, İstanbul, Birinci Basım Mayıs 2002, s.311.

⁷⁰ Özkoç, 2009, s.180.

⁷¹ Emre Yüksek, **Filistin'de İsrail Yerleşkeleri**, Ortadoğu Analiz Dergisi, Kasım 2010 Cilt 2, Sayı 23, 79-80

gerekçesini de elinden almaktaydı. Bu nedenle yerleşkeleri kapatmaya yanaşmayan İsrail, aksine 7 yıl boyunca inşaat çalışmalarına devam etti. İsrail'in güvenliğini bahane ederek, her defasında Filistin Yönetimi'nin egemenliğini bölme yoluna gitti. DOP'ta İsrail'in Gazze ve Batı Şeria'daki işgal edilmiş toprakların %90'ından çekilmesi belirtilse de, barış sürecinin ilk 3 yılında İsrail, bu toprakların sadece %3'ünden birliklerini çekmiştir.⁷² Bu gelişmelere paralel yerleşimci sayısı da 1995'in ikinci yarısında 50.000 kişilik bir artış kaydederek 170.000'e ulaşmıştır. Söz konusu artış ciddi soru işaretlerini de gündeme getirmiştir.⁷³ Güvenlik gerekçeleriyle İsrail, bölgelerarası geçişi denetleme fırsatına sahip olmuştur. Oslo süreci öncesinde Doğu Kudüs'e istediği zaman girip çıkabilen Filistinliler, barış sürecinde İsrail'den izin almaya mecbur bırakılmışlardır. Bu durum aynı zamanda 1990 sonrasında İsrail'in Filistin bölgesiyle olan ekonomik bağlarını koparma politikasına da uygun bir tutum olmuştur.⁷⁴

1.2.3.1.1. Paris Protokolü

DOP'u takiben 29 Nisan 1994'te imzalanan Paris Protokolü, İsrail ve FKÖ arasındaki ekonomik ilişkileri düzenlemekteydi. Vergiden para politikasına, tarım ve endüstriden turizme, sigortacılığa, enerji ve işçi gücüne kadar çok çeşitli konuları kapsayan protokol, uzun bir metinden oluşmaktaydı. Antlaşma çerçevesinde parasal işlemlerle ilgili olarak Filistin Otonomi Otoritesi'nin (FOO-FÖY) bir kurum kurması ve bankacılık faaliyetlerinin bu kurum tarafından düzenlenip denetlenmesi belirtilmekteydi.⁷⁵

Normal bir ekonomide olması gereken kendi kendini planlama ve hayati kararları alabilme yeteneğinden uzak olan Filistin ekonomisi, politik sorunlar çerçevesinde, para arzı kontrolü ile diğer mali kararları alabilme ve uygulama yetkisine

---

⁷² Özkoç, 2009, s.181.

⁷³ Yüksek, Kasım 2010, s.80

⁷⁴ Özkoç, 2009, s.181.

⁷⁵ Açar, 2006, s.98.

de sahip değildi. Paris Protokolü ekonomiden gümrük yapılanması ve piyasa yapılanmasına kadar fiili ve yasal düzenlemeleri içeriyor olmasına rağmen, uygulanma imkanı bulamamıştır.⁷⁶

Protokole göre Filistin ve İsrail tarafının kendi bölgelerindeki işçi hareketinin koşullarını belirleme hakkı bulunmaktaydı. Ancak İsraililer Arap sektöründe çalışmak istemediğinden bu durum Filistin Yönetimi için pek bir önem arz etmemekteydi. Aksine İsrail'e, Filistinli işçilerin ülkesine girişini kısıtlama konusunda yasal bir hak sağlamaktaydı. Öyle ki İsrail'in izni olmadan Gazze ve Batı Şeria'dan hiçbir ürün ve işçi dışarı çıkamayacaktı. Paris Protokolü'yle belirlenen bu ekonomik ilişkiler, 1967 işgaliyle Filistin iş gücüne bağımlı hale gelen İsrail'i bu ucuz iş gücünden koparmaktaydı. Protokol uyarınca İsrail aynı zamanda sınırları denetim hakkını da elde etmekteydi. Böylece küçük çaplı bir ekonomi olan Filistin ticareti, tam anlamıyla İsrail eliyle gerçekleştirilir hale gelmişti. Protokol, Filistinlilerin Arap ülkeleriyle her hangi bir ticari alışverişe girmesine de bazı sınırlar getirmekteydi. Aslında izin veriyor gibi görünse de, malların bir dizi kısıtlamaya tabi olması ve İsrail'in kendi yöntemlerini Filistin'e dayatması bunu anlamsız kılmaktaydı.⁷⁷ Filistin ekonomisinin üçte birinden daha fazlasına tekabül eden ithalat vergisini toplama ve transferi üzerindeki kontrol yetkisinin İsrail'e verilmiş olması Filistin ile diğer Arap pazarı arasındaki ticaretin sınırlı hale gelmesine yol açmıştı.⁷⁸ İthal mallar, ithalat-ihracat vergisiyle ilgili altmıştan fazla maddesi bulunan kotalar dahil, bir sürü kısıtlamaya tabi tutulmaktaydı. Aynı zamanda bu maddelerin İsrail'in ithalat için koyduğu kalite standartlarını karşılaması da gerekmektedir. Sözkonusu standartlar Filistinlilerin gelir düzeyine göre oldukça yüksekti. İsrail'in sınırları kapattığı zamanlarda kalite standartları kısıtlamaları nedeniyle Mısır'dan et bile ithal edilememektedir. Yine Ürdün ve Mısır'dan sadece

---

⁷⁶ **Müteahhitlik Hizmetleri Ülke Profili**, Kudüs Dış Ticaret Ateşeliği, 2010, s.3.

⁷⁷ Özkoç, 2009, s.181-182.

⁷⁸ Ghassan Abu-Sitta, **Great Expectations Bitter Realites, Economic Decline and Human Rights Abuse under the Oslo Process**, 2007, s.2.

belli ürünler ithal edilebilmektedir ki, o da her iki tarafın anlaştığı miktar kadardır. Diğer ürünlerin miktarlarıysa Filistinlilerin ihtiyacına göre onaylanmaktadır.⁷⁹

Hizmet sektöründeki uygulamalar da kendi içinde farklı bir önem arz etmekteydi. Filistin Turizm Yönetimi, Filistin Otonomi alanlarında turizmle ilgili kontrol noktaları kuracaktır. İsraili işadamları Gazze, Eriha ve genişleyecek diğer otonomi alanlarında yatırımlar yapabilecektir.⁸⁰ Paris Protokolü'nde tarımsal alandaki kota uygulamaları hakkında bilgi veren Sara Roy ise şu değerlendirmeyi yapmaktadır:⁸¹

“Ekonomi Protokolü'nde (Paris Protokolü) belirtilen diğer bir maddeyse Filistinlilerin ihracat ürünleriyle, özellikle tarım ürünleriyle ilgili kotaların düzenlenmesini içerir. İsrail kağıt üzerinde sınırlarını Arap tarım ürünlerine açıyorduyduysa da, bu kısıtlı bir uygulamaydı, İsrail çiftçilerini korumayı amaçlayan bir önlemdi. İsrail sınırları yıllık kotalar uygulanarak belirli Filistinli ihracatçılara, beş yıllık bir dönem boyunca açık tutulacaktı. Bu tarım ihracat ürünleri (tavuk, yumurta, patates, salatalık ve domates) İsrail ürünleri karşısında en fazla rekabet gücüne sahip olan ürünlerdir ve Gazze'nin tarım üretiminin yüzde 60'lık kısmını oluşturur. Buna ek olarak, İsrail'in Filistin'e yollayacağı bir ihracat ürünü (kavun) özel olarak belirlenmişti. Filistin sınai ürünlerinin rekabetçi bir özelliğe sahip olmayışı ve Ekonomi Protokolü'nün hazırlandığı sıralarda İsrail'in alt-sözleşmeli girişimlerinin artması nedeniyle İsrail'le işgal toprakları arasındaki sanayi ticaretine çok az kısıtlama getirilmişti. Yine de, sınai alt-sözleşmeler ve bunların yarattığı ticaret Filistinlilere sınırlı iş imkanı sağlıyor, düşük seviyeli teknolojilere geçmelerine, kol emeğine dayalı üretim yöntemlerine bel bağlamalarına ve düşük katma değer oluşumuna yol açıyordu.”

---

⁷⁹ Roy, 2002, s.152.

⁸⁰ Açar, 2006, s.98.

⁸¹ Roy, 2002, s.153

Paris Protokolü, İsrail'e Filistin Otoritesi tarafından sunulan her tür gelişim planını veto etme yetkisini de tanıyordu. Bu da İsrail'in mali politikalarının ve belirleyeceği kur oranlarının Filistin ekonomisinde önemli bir rol oynayacağı anlamına gelmekteydi. Dış ticaret ve endüstri gibi ekonominin diğer alanları da, ara anlaşma uyarınca İsrail yönetimine verilmekteydi.⁸²

Protokol'ün toprak ve su üzerindeki İsrail kontrolünü dikkate almaması, arazi kamulaştırmasına karşı çözüm geliştirmemesi, işgal altındaki bölge içinde ve uluslararası sınırlarda yaşanan dolaşım sorunlarına atıfta bulunmaması da üzerinde tartışılması gereken önemli bir husustur. Öte yandan ticaret önceliklerine İsrail'in güvenlik kaygıları göz önünde bulundurularak izin verilmektedir. Bütün bunların sonucunda ekonomide düşüş gözlemlenirken, Filistin ekonomisinin İsrail ekonomisine entegrasyonu artan bir şekilde devam etmektedir.⁸³

Antlaşmayı eleştiren Filistinlilere göre Paris Protokolü, uzun vadede İsrail'in işgalinin devamını sağlayacaktı. Bununla birlikte İsrail'in Filistin yerleşimlerine ihracatı 1.2 milyar dolarken, Filistinlilerin İsrail'e ihracatı 210 milyon dolarda kalmıştır.⁸⁴

Ekonomi Protokolü'nün İsrail, Batı Şeria ve Gazze arasında yarı gümrük birliğini şart koştuğunu belirten Sara Roy, konuya ilişkin şöyle bir yorum getirmektedir:⁸⁵

“Gümrük birliği, katılımcı ekonomiler arasında serbest ticareti veya sınırların serbest bırakılmasını gerektirir ve katılımcılara başka ülkelerle ticaret yapmasını engelleyen ortak ve belirli ithalat sınırlamaları getirir. Halbuki İsrail ve işgal topraklarında, Filistin'in

---

⁸² Pappé, 2007, s.396.

⁸³ Abu-Sitta, 2007, s.2.

⁸⁴ Açar, 2006, s.98.

⁸⁵ Roy, 2002, s.152

İsrail piyasasına olan aşırı bağımlılığını yansıtan yarı gümrük birliği anlaşması kendine özgü değişiklik ve sınırlamalara sahiptir”.

Öteyandan Protokole göre, ticaret politikalarını İsrail yönlendirdiği için, Filistin Yönetimi, üçüncü ülkelerle bağımsız bir ticaret ilişkisi kuramamaktadır. Söz konusu durum Filistin'in ihracat için yeni pazarlara girmesini ve ucuz ithalat malları için yeni kaynak aramasını yasal olarak engellemektedir. Bununla birlikte Filistin'in başka ülkelerle ticari bağlantılar kurması büyük önem taşımaktadır. Öyle ki bu bağlantıların sağlanması halinde İsrail'in Filistin ticaretindeki payının ve Filistin işgücünün İsrail'e olan bağımlılığının azalacağı öngörülmektedir.⁸⁶

Paris Protokol'ü ile aynı zamanda Filistinli işgücünün serbest dolaşımı da mümkün olmamaktaydı. Filistin ve İsrail tarafı işçi hareketliliğinin sağlanması için çaba sarf edecek ancak kendi bölgelerindeki işçi hareketliliğini de istedikleri zaman kısıtlayabileceklerdi. Nitekim, İsrail'de çalışan Filistinli işçi sayısı 1990'ların başına oranla düşüş kaydetti. 1992'de İsrail'de çalışan Filistinli işçi sayısı 116.000 iken 1996'da bu sayı 28.100'e düşmüştür. Fakat bu düşüşe rağmen Filistinliler İsrail'e ucuz işgücü sağlamaya devam ettiler. Oslo Barış süreci boyunca Gazze Şeridi ve Batı Şeria'da artan Yahudi yerleşkelerinin inşası için Filistinliler işçi olarak kullanıldı.⁸⁷

Sonuç olarak Paris Protokolü'nün öngördüğü kontrol mekanizmaları Gazze Şeridi ve Batı Şeria'da yaşayan Filistinlilerin ekonomik koşullarını olumsuz yönde etkilemekteydi. Ayrıca Filistinli işgücünün serbest çalışma özgürlüğünü de kısıtlamaktaydı. Bununla birlikte Protokol, askeri işgal döneminde, fiilen uygulanan Gümrük Birliği uygulamasını düzenledikten sonra, işgal bölgelerinden ithal edilecek mallara da sınırlama getirmiştir. İsrail sermayesinin Gazze ve Batı Şeria'daki işgal

---

⁸⁶ Roy, 2002, s.151-155.

⁸⁷ Özkoç, 2009, s.184-185.

bölgelerinde serbest dolaşımını öngörmüştür. Tüm bu süreç Yahudi yerleşkelerinin kurulması için daha fazla zemin hazırlanması ile sonuçlanmıştır.⁸⁸

Sara Roy'a göre Paris Protokolü'nde açıklanan maddeler mevcut yapılarda önemli bir değişikliğe neden olmadığı gibi Filistin'in İsrail'e olan bağımlılığını da azaltmamıştır.⁸⁹

“Aksine, bu maddeler Batı Şeria ile Gazze Şeridi'ni İsrail'e bağlayıp onların dünyayla olan bağlantılarını olduğu kadar birbirleriyle olan bağlantılarını da zayıflatmak suretiyle Filistin-İsrail ilişkilerini daha da içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Örneğin, Ekonomi Protokolü İsrail'in katma değer vergileri (KDV) ve gümrük gelirlerinin FY'ye transfer edilmesi hükmünü getirmiştir. FY bütçesinin büyük bir kısmına denk gelecek kadar bir yekün tuttıkları için (1996'da FY'nin vergi gelirlerinin %65'lik, Gayri Safi Üretim'in %14'lük kısmını oluşturmaktaydı) bu transferler, her ne kadar çok önemli olsa da FY'nin İsrail hükümeti karşısında, aciz ve hassas bir duruma düşmesine yol açan bir ekonomik bağımlılık göstergesiydi.”

Bu Protokolle İsrail, Arap ülkelerinin İsrail mallarına uyguladıkları ekonomik boykotu kaldırmalarını da amaçlamaktaydı. Bu çerçevede Erez sanayi bölgesinin açılması ve ortak imalat konuları gibi çeşitli projeler karşılıklı görüşülmeye başlanmıştır. İsrail mallarının Arap ülkelere ihraç edilmesinde FY'nin önemli bir kapı rolü üstlenmesi, Arap mallarının da yine FY aracılığıyla İsrail'e giriş yapması İsrail için önemli bir hedef olmuştur. Ayrıca İsrail'in güvenlik gerekçesi ile Filistin işgücüne sınırlama getirmesi, mal ve kişilerin serbest dolaşımını engellemesi, Erez sanayi bölgesini kapatarak sıkı kontrol bir uygulaması ve akabinde 2000 yılında II.İntifada'nın

---

⁸⁸ Dalar, 2009, s.16.

⁸⁹ Roy, 2002, s.156

patlak vermesi Paris Protokolü'nün sorunsuz bir şekilde uygulamasına olanak tanımıştır.⁹⁰

Bir nevi İsrail ile Filistin arasındaki ekonomik ilişkileri tanımlayan Paris Protokolü, Filistinlilere verilecek yeni bir takım ekonomik yetkileri ve uzun süredir uygulanan bazı kısıtların kaldırılmasını da gündeme getirmiştir. Ancak bu anlaşma İsrail'in Filistin ekonomisi üzerindeki nüfuzunu artırmış, en kritik konularda İsrail'in karar mercii olmasına imkan tanımıştır. Hal böyle olunca Filistin ekonomisinin İsrail'e bağımlılığı ve İsrail'in Filistin ekonomisi üzerindeki denetim yetkisi ilk kez resmi olarak meşrulaştırılmıştır. Anlaşma maddeleri gereği işgal altındaki topraklarda toprak, su, iş ve sermaye gibi kilit önem taşıyan kaynaklar ile kritik üretim faktörleri İsrail'in yargı yetkisinde bırakılmıştır. 2000 yılının ortalarına gelindiğinde İsrail, Batı Şeria'nın %59'una sahiptir ve Gazze Şeridi'nin de %20'sinden fazlasında doğrudan denetim hakkı bulunmaktadır. Söz konusu bölgelerde İsrail'in yeni bölgeler oluşturma, inşaat, arazi kaydı ve başka kaynaklar üzerinde yasal bir otoritesi vardı.⁹¹

1.2.3.1.2. Gazze Eriha (Kahire) Anlaşması

Gazze-Eriha (Kahire) Anlaşması İzak Rabin ve Yaser Arafat tarafından 4 Mayıs 1984'te imzalanmıştır. Anlaşma, İsrail'in Gazze Şeridi ve Eriha'dan geri çekilmesini ve bu bölgelerde Filistin Otonomi Otoritesi'nin kurulmasını garanti etmeyi temel almıştır.⁹²

Anlaşmanın 8.maddesinde İsrail hükümetinin, Filistin topraklarında ve yerleşkelerde yaşayan İsraililerin güvenlik sorumluluklarını elinde bulundurması karara bağlanmıştır. Söz konusu madde FY'nin Batı Şeria ve Eriha'daki güvenliği sağlayabilmek için güçlü bir polis gücü oluşturmaya izin vermektedir. Ancak aynı

---

⁹⁰ Dalar, 2009, s.17.

⁹¹ Roy, 2002, s.149.

⁹² Açar, 2006, s.98.

zamanda İsrail'i bu bölgelerden sorumlu kılarak Filistinlilerin egemenlik alanını sınırlamaktadır. Diğer yandan İsrail, Filistinlilerin Gazze Şeridi ve Eriha bölgeleri arasındaki geçiş güvenliğini garanti altına alacaktı.⁹³

Keza Uluslararası Yaşayan Filistin Sempozyumu sonrası yayımlanan tebliğlerde verilen bilgiye göre de İsrail ordusu, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nden çekilecek ve sonrasında Filistin'de yaşayan Yahudilerin güvenliğinden sorumlu olacaktır. Aynı tebliğe göre yollarda ortak devriyeler ve hareketli güvenlik güçleri bulundurulacak ve İsrail, bölgede yaşayan Filistinliler için, güvenli geçişi garanti altına alacaktı. Öteyandan FY de, iç güvenliği sağlamak ve İsraililere yönelik saldırıları önlemek için 9.000 kişilik polis gücü oluşturacaktır. İsrail ise buna karşılık 5.000 Filistinli mahkumu serbest bırakacak, ancak Hamas ve İslami Cihat'la bağlantılı eylemcileri bu anlaşmanın dışında tutulacaktı.⁹⁴

Filistin ekonomisi uzmanı Yusuf Sayig'e göre Paris Protokolü ve Gazze-Eriha Anlaşması, Oslo sürecinin genel çerçevesini somut ayrıntılara dönüştürerek Filistinlilerin ekonomileri üzerinde karar verme yetkisini daha da sınırlamıştır.⁹⁵

Gazze-Eriha (Kahire) Anlaşması'nda DOP'a ek olarak; yerleşimler, yerleşimciler, su ve toprakla ilgili kaynaklar, herhangi bir Filistinlinin yargılanma hakkı, İsrail müdahalesi ve kontrolüne yönelik özel durumlar da yer almaktaydı.⁹⁶

1.2.3.1.3. Oslo II (Taba) Anlaşması

Gazze-Eriha (Kahire) Anlaşması'nın imzalanmasından hemen sonra İsrail, Filistin bölgelerini çevreleyen bir yol ağı inşa ederek, kendi toprakları ile yerleşimler

---

⁹³ Özkoç, 2009, s.183.

⁹⁴ **Uluslararası Yaşayan Filistin Sempozyumu**, Tebliğler, İDSB ARGE Yayın Birimi, İstanbul, 2009, s.23

⁹⁵ Bülent Aras, **Filistin İsrail Barış Süreci ve Türkiye**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.115

⁹⁶ Açar, 2006, s.98.

arasındaki bağı güçlendirmiştir. 1990'dan beri Filistin bölgeleri arasındaki geçiş hakkını kontrol etme yetkisini elinde bulunduran İsrail'in bu tutumu, Filistin topraklarında Filistin halkının egemenliğinin İsrail tarafından bölünmesi anlamına gelmekteydi.⁹⁷

DOP'un ikinci anlaşması olan II. Oslo (Taba), Mısır'ın Taba şehrinde parafe edilerek 4 gün sonra Washington'da Beyaz Saray'da düzenlenen bir törenle Rabin ve Arafat tarafından imzalanmıştır.⁹⁸ Eylül 1995'te imzalanan Oslo II (Taba) Anlaşması ile Batı Şeria üç bölgeye bölünmüştür. Anlaşmanın 11. maddesine göre 7 Filistin yerleşiminden oluşan A bölgesinde sivil ve askeri kontrolü FY sağlayacaktır. B bölgesinde sivil kontrol FY'nin, güvenlik kontrolü de İsrail'in yetkisine verilmiştir. Üçüncü ve en önemlisi olan C bölgesi ise tamamen İsrail kontrolüne bırakılmıştır. Böylece İsrail, Oslo II Anlaşması ile 1967'de işgal ettiği Batı Şeria'yı yasal olarak, bir nevi, kontrol etme hakkı kazanmıştır.⁹⁹ I. Bölge yani A alanı tarihi Filistin'in toplam alanının %1'ini, 2. Bölge B alanı Batı Şeria'nın yaklaşık %27'sini, 3. Bölge C alanı da Batı Şeria'nın %72'sini kapsamaktadır.¹⁰⁰ Bununla birlikte B bölgesinde FY'nin kısmi idari denetim hakkına karşılık İsrail'in toprak, su ve benzeri konuları düzenleme yetkisi bulunmaktadır. Filistinliler ancak A bölgesindeki kaynaklar üzerinde tam denetim hakkına sahipti. Söz konusu üç bölge içinde Filistinlilerin denetlediği toprakların çoğu ekonomik açıdan en verimsiz olanlardır. Filistin'in yerel ekonomisinde kilit önem taşıyan tarım topraklarının büyük bir kısmı C Bölgesi'nde yer almaktaydı. Askeri ve sivil olmak üzere tüm denetimi İsrail'e verilen C bölgesi ne yazık ki, FY'nin yasal ve ekonomik nüfuz sahasının dışında bulunmaktaydı.¹⁰¹

Anlaşmanın yapı itibarıyla karmaşık olması nedeniyle özellikle A bölgesinde yer alan Nablus, Ramallah, Cenin, Tulkarem ve Kalkilya şehirleri birbirlerinden

---

⁹⁷ Özkoç, 2009, s.183.

⁹⁸ Açar, 2006, s.100.

⁹⁹ Özkoç, 2009, s.183.

¹⁰⁰ Açar, 2006, s.101.

¹⁰¹ Roy, 2002, s.150.

yalıtılarak ilişkileri kesilmişti. A ve B bölgeleri ise, tamamen İsrail kontrolü altında bulunan C bölgeleri ile kuşatıldığı için aslında İsrail'in denetiminde kalmaktaydılar.¹⁰²

Ayrıca FY'nin üç parçaya bölünen Batı Şeria'nın iç ve dış hiçbir sınırında denetim hakkı bulunmamaktaydı. Bu hakka sahip olan taraf İsrail'dir ve Filistin'in sadece İsrail'e sınırları vardır. Görülen oydu ki Oslo anlaşmalarının sonucunda Batı Şeria'da tam veya kısmi olarak FY'nin denetimi altında bulunan 227 adacık meydana gelmişti. Bu adacıkların yaklaşık 88'i 2 kilometre kareden daha küçük bir alana sahiptir. C Bölgesi'ndeki topraklarda ise Filistinliler yalnızca 6 kilometrelik bir alanda yaşamaktadırlar.¹⁰³

Filistin bölgelerindeki giriş çıkışı denetleme hakkına sahip olan İsrail askeri, anlaşmanın 10. maddesine göre, Yahudi yerleşimlerini korumaya ve bölgelerarası geçişi sağlamaya devam edeceklerdi. Dolayısıyla Oslo sürecinin başından itibaren vurgu yapılan Filistinlilerin özerkliği İsrail'in Batı Şeria'daki yolları, giriş ve çıkışlarını kontrol etmesiyle yara almıştır. Örneğin Filistinliler için önemli bir şehir olan Ramallah'ın üç tarafı Yahudi yerleşkeleriyle çevrilidir ve burada egemenlik tamamen İsrail'in elindedir. Yapılan anlaşmalar, yapısal olarak bağımsız bir devlete giden süreci hazırlayacak özelliklere sahip değillerdi.¹⁰⁴

Böyle olunca anlaşmaların, pratikte, Filistinlilerin bağımsızlıklarının pek fazla bir anlamı kalmamaktadır. Ayrıca İsrail taahhütlerini yerine getirip geri çekilmemekte ve aslında durdurması gereken yeni yerleşim yerleri kurma işlemine devam etmektedir.¹⁰⁵

---

¹⁰² Özkoç, 2009, s.183.

¹⁰³ Roy, 2002, s.149.

¹⁰⁴ Özkoç, 2009, s.184.

¹⁰⁵ Uluslararası Yaşayan Filistin Sempozyumu, 2009, S.23

1.2.3.2.4 Hebron (El Halil) Protokolü1

İsrail'in Hebron'dan çekilmeyi kabul ettiği El-Halil protokolü ise Neanyahu ve Yaser Arafat tarafından 17 Ocak 1997'de imzalanmıştır. Protokol, anlaşmanın imzalandığı tarih itibariyle İsrail'in Hebron'dan 10 gün içinde çekilmesini öngörmekteydi. Ancak bazı bölgelerde (H-1 olarak tanımlanan) güvenliği sağlama sorumluluğu FY'ne bırakılırken, diğer bölgelerin güvenliğini (H-2 olarak tanımlanan) İsrail güvenlik güçleri sağlamaya devam edecekti. Söz konusu güvenliğin nasıl sağlanacağı ve kentle ilgili diğer konular protokolde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu anlaşma bir gün sonra İsrail kabinesi ve parlamentosu tarafından da onaylanmıştır.¹⁰⁶

1996'da İsrail seçimlerini, Benyamin Netanyahu'nun kazanması İsrail'in toprak politikalarına da yeni bir boyut getirdi. Oslo Anlaşmaları'na karşı çıkan Benyamin Netanyahu, Oslo'da ortaya konan 'barış için toprak' vaadi yerine 'güvenlik sağlandığı oranda toprak' tezini savunmuştur. Netanyahu iktidara gelmesi barış sürecini olumsuz yönde etkilemiştir. 1997 sonrası İsrail'in çekilme kararlarına uymaması ve Filistinlilerin kötüye giden durumları barış görüşmelerinin tıkanmasına neden olmuştur. Netanyahu'nun amacı yeni yerleşim bölgelerinin inşasını başlatarak kendi kamuoyunu memnun etmektir. Ancak Netanyahu, seçildikten 18 ay sonra, ABD'nin baskısı sonucu, Yaser Arafat'la görüştü ve Batı Şeria'dan çekilmenin hızlandırılmasını öngören Wye River Memorandumu imzalandı.¹⁰⁷

1.2.3.1.5. Wye River ve Şarmel Şeyh Memorandumu

Wye River Memorandumu'na göre Netanyahu'nun ileri savunduğu güvenlikli barış çerçevesinde, yerleşimlerin yeniden düzenlenmesi kriterlerine uymak için bölgelerin statüsünün değişmesi gerekmektedir.¹⁰⁸ Memorandum ile İsrail'in Batı

---

¹⁰⁶ Arı, 2008, s.698-699

¹⁰⁷ Özkoç, 2009, s.185.

¹⁰⁸ Uluslararası Yaşayan Filistin Sempozyumu, 2009, S.25

Şeria'nın %13'ünden üç aşamada çekilmesi ve B bölgesinin %14'ünün A bölgesine dönüştürülmesi için 12 haftalık bir program oluşturulması öngörülmekteydi. Ayrıca kanunsuz silahlara el konulması ve terörizmle mücadele için yazılı bir güvenlik planı ile Filistin güvenlik sorumluluklarının tanımlanması dikkat çekilen konular arasında yer almaktaydı. Öteyandan FY'nin ulusal sözleşmedeki İsrail karşıtı maddeleri çıkarmasına karşılık, Gazze'de bir Filistin havaalanı ve Gazze-Batı Şeria arasında Filistinlilerin geçişini sağlayacak iki ulaşım koridoru açılması taahhüt edilmekteydi. Ancak bu Memorandum'un imzalanması ile çatışmalar sona ermemiştir ve Filistin ve İsrail tarafı, birbirlerini anlaşmanın maddelerine uymamakla suçlamışlardır.¹⁰⁹

Barış sürecine inanmayan Netanyahu, imzaladığı barış yükümlülüklerini de yerine getirmemiştir. Aksine her şeyi Filistin yönetiminden beklemiştir. FKÖ lideri Yaser Arafat ise, anlaşmanın uygulanması halinde kamuoyunun rahatlayacağını düşünerek maddelerin gereklerini yerine getirmiştir. Ancak Arafat bu tutumuyla kamuoyunu karşısına almıştır. Arafat özellikle Gazze Şeridi'nde güvenlik gerekçesiyle başta Hamas elemanları olmak üzere birçok muhalif grubu tutuklamıştır. Buna karşılık Hamas'ın da yer aldığı İslami gruplar, şiddet hareketlerini artırarak, barış sürecine karşı eylemlerini en üst noktaya çıkarmışlardır.¹¹⁰

Öteyandan İsrail, Filistinlilerin üç önemli şartı yerine getirmediğini iddia etmiştir. Bu şartların birincisi terör şüphelilerinin İsrail'e verilmesi, ikincisi FKÖ sözleşmesindeki İsrail'in ortadan kaldırılması hakkında tüm maddelerin kaldırılmaması, üçüncüsü ise Filistin'in El Halil Anlaşması'ndaki güvenlikle ilgili sorumluluklarını tam olarak yerine getirmemesidir. İsrail bu şartların yerine getirilmemesini bahane ederek çekilmesi gereken yerlerden çekilmemiştir. Bunun üzerine Arafat, görüşmeler gerçekleşmediği takdirde Mayıs 1999'da Filistin Devleti'ni ilan edeceğini açıklamıştır.

---

¹⁰⁹ İHH, <http://www.ihh.org.tr/>, Erişim: 11.12.2010

¹¹⁰ Uluslararası Yaşayan Filistin Sempozyumu, 2009, s.26

İsrail ise buna karşılık, Arafat'ın tek taraflı açıklamalarının yeni uygulamaları beraberinde getireceği tehdidinde bulunmuştur¹¹¹

Taraflar arası gerilim devam ederken Mayıs 1999'da İsrail'de yapılan seçimlerde İşçi Partisi yeniden iktidara gelmiştir. İzhak Rabin'in 'barış için toprak' tezini benimseyen Ehud Barak'ın başbakan olması, İsrail ve Filistin cephesinde sorunların aşılması yönündeki umutları da arttırmıştır. ABD'nin de girişimleriyle taraflar, 4 Eylül 1999'da Şarm el Şeyh Memorandumu imzalamışlardır. Şarm el Şeyh'in akabinde önce Oslo'da sonrasında Ramallah'ta görüşen taraflar, barış sürecinin başlangıcından beri görüşmeleri ertelenen; Yahudi yerleşimciler, Filistinli mülteciler, Kudüs'ün statüsü ve Filistin devletinin tüzel kişiliği konularında anlaşamaya varamadılar.¹¹²

Sonuç olarak, 1994'te I. Oslo Antlaşması'nın ardından Filistin Hükümeti kuruldu. 1995'te II. Oslo Antlaşması olarak bilinen İsrail-Filistin Batı Şeria ve Gazze Şeridi Geçici Anlaşması, bölgenin nihai statüsü hakkındaki görüşmelere göre tarafların atacağı pratik adımları detaylandırdı.¹¹³ Ancak I. Oslo ve II. Oslo anlaşmaları, Paris Protokolü ve Wye Nehri Muhtırası; sorunun düğüm noktası olan hakimiyet meselesiyle ilgilenmediler ve Filistin ekonomisinin İsrail'e olan bağımlılığını kaldırmayı denemediler. Politik düzlemde, her iki tarafta da anlaşma karşıtlarının güçlenmesine olanak sundular.¹¹⁴

Sara Roy'a göre, Oslo dönemi sonrası da Filistin sanayi, Oslo dönemi öncesi kadar zayıf ve bağımlı olmayı sürdürdü. Anlaşmalar Filistin piyasasını, İsraille rekabet edemez hale getirdi. Öyle ki Filistin, İsrail için, düşük teknolojiyle üretilen düşük maliyetli mallarla dolu bir kaynak haline gelirken, aynı zamanda İsrail'den gelen yüksek fiyatlı imalat mallar için de bir depo görevi gördü. Sonuz itibariyle İsrail'in

---

¹¹¹ İHH, <http://www.ihh.org.tr/>, Erişim: 11.12.2010

¹¹² Özkoç, 2009, s.186.

¹¹³ **Gold Stone Raporu**, Filistin Platformu Yayınları, İstanbul, 2010, s.53.

¹¹⁴ Naqib, 2003, s.501

tecrit politikaları, Filistinli taşeron firmaları İsraili imalatçılara daha da bağımlı kılmıştır. Dahası tecrit ortamının yarattığı piyasa belirsizlikleri İsraili imalatçıları, işçi maliyetinin daha ucuz olduğu Ürdün ve Mısır gibi komşu ülkelere kaydırmıştır.¹¹⁵

Oslo Süreci boyunca İsrail, bağımsız bir Filistin devleti kurulması için gerekli koşulları oluşturmak yerine Batı Şeria ve Gazze'deki toprak bütünlüğünü yok ederek kantonlara ayırma politikasını izlemiştir. Taraflar arasındaki en önemli anlaşmazlık konusu ise, Kudüs'ün statüsü olmuştur. Barış süreci boyunca yapılan görüşmelerde Kudüs söz konusu bile edilmemiştir.¹¹⁶ Öteyandan Oslo anlaşmaları, İsrail ordusunun Batı Şeria'nın yaklaşık %85'inden geri çekilmesini öngörmekteydi. Ancak anlaşmaların öngörüldüğü şekilde uygulanmaması Filistinlileri, birbiriyle irtibatı olmayan 227 adacık içinde, kapalı bir hayat sürmeye mecbur bıraktı. Batı Şeria'nın %40'ını kapsayan bu adacıkların sadece dörtte biri (A bölgesi) gerçek anlamda Filistin tarafından denetlenmekteydi. İsrail Filistin bölgeleri üzerindeki denetimini sürdürmek için sözkonusu adacıklar arasında yeni yerleşkeler, duvarlar, çitler ve ulaşım eksenleri kurmaktaydı.¹¹⁷

2000'li yıllarda Filistin ve İsrail arasındaki barış görüşmeleri yeni bir çatışma ortamına dönüşmüştür. Oslo süreci boyunca yapılan anlaşmalar, İsrail'in işgal bölgelerinden çekilmesi yerine, bu topraklar üzerindeki varlığını iyice inşa etmesine neden olmuştur. Barış sürecinde çatışmalar, 7 yıl süreyle yapay bir biçimde dondurulmuş ancak; Filistin halkının 2000 yılında ayaklanmasıyla tekrar gündeme gelmiştir. Filistin ve İsrail arasındaki anlaşmazlıklar, II.İntifada öncesi, Camp David görüşmelerinde hat safhaya ulaşmıştır. Camp David, aynı zamanda barış sürecinin çöküşünü hazırlayan koşulları yaratan son zirve olmuştur. Camp David'de Oslo süreci boyunca göz ardı edilen temel anlaşmazlık noktaları ele alınmıştır. Daha öncede

---

¹¹⁵ Roy, 2002, s.154.

¹¹⁶ Özkoç, 2009, s.188.

¹¹⁷ Bishara, 2003, s.105.

belirtildiği üzere; Filistin devletinin geleceği, mülteciler, Yahudi yerleşimciler ve Kudüs'ün statüsü konularının görüşülmesi ertelenmiştir.¹¹⁸

Paris Protokolü ve diğer Oslo anlaşmalarının sonuçlarını değerlendiren Sara Roy konuya şöyle bir bakış getirmektedir:¹¹⁹

“Batı Şeria ile Gazze'nin, aralarında çok az bir ekonomik ilişki bulunan, birbirinden son derece ayrı ekonomi birimlerine dönüşmesine, zaten küçük olan bir iç piyasanın daha da küçülmesine” hizmet ettiler. Aslında, Filistin ekonomisinin karşı karşıya olduğu sorunların kökenini, FY'nin coğrafi bir temele sahip olmaması ve İsrail, Mısır ve Ürdün'le tanımlanmış sınırlarının bulunmaması oluşturmaktaydı. Bu sınırların olmaması ise tesadüfi değildir, İsraili yetkililerin tercihleri ve İsrail'in bu tercihleri dayatan gücünün bir sonucudur.”

1.2.3.2. FİLİSTİN EKONOMİSİNE ETKİLERİ

I.İntifada hareketinden 6 yıl sonra, Eylül 1993'te ilk Oslo Anlaşması imzalandı. Bu anlaşmanın imzalandığı dönemde, işgal yirmi altıncı yılını doldurmuş, İntifada hareketi ve Körfez Savaşı Filistin ekonomisinin büyük risklere ve dış şoklara maruz kalmasına neden olmuştu.¹²⁰ Körfez Savaşı'ndan sonra Körfez devletlerinden gelen mali destek neredeyse sıfıra inmişti.¹²¹ Kısıtlayıcı İsrail politikalarının yaklaşık otuz yılı Körfez Savaşı'nın yıkıcı etkisiyle birleşip yeterince zayıf olan Filistin yerel ekonomisini yok etmişti.¹²² 1993'te Filistin ekonomisi, talep eksikliğinden çok üretken

---

¹¹⁸ Özkoç, 2009, s.187.

¹¹⁹ Roy, 2002, s.156

¹²⁰ Gündüz, 2003, s.393.

¹²¹ Bishara, 2003, s.90.

¹²² Roy, 2008, s.66.

faktörlerin yokluğu ile karşı karşıyaydı. Sermaye yetersiz, işgücü birikimsiz ve teknoloji eskimişti.¹²³

Hem FKÖ hem de Filistin halkı çöküntü içindeydi. Yurtlarından sürülmüş Filistinlilerin yaptığı para transferi 300.000 Filistinlinin Kuveyt'ten ayrılmasıyla iyice azalmıştı. Bu nedenle 30 yıldır süren çatışmayı bitirip artan işsizliğe ve yoksulluğa son vermek en acil sorundu. İşin bir başka boyutu ise dünya konjonktürüne bağlı olarak değişen İsrail ve ABD politikalarıydı. 1990'ların başına gelindiğinde barış süreci İsrail, ABD ve Filistinliler açısından ekonomik bir gereklilikti. İsrail-Arap çatışması, ABD için artık Soğuk Savaş dönemindeki gibi bir koz değildi. Bölgede önemli bir güç olan İsrail için on yıllık ekonomik liberalleşme ve özelleştirmeler ile eski Sovyetler Birliği'nden bir milyon Yahudi'nin gelişi ekonomik dönüşümü kaçınılmaz hale getirmekteydi. İsrail'de ortaya çıkan yeni girişimciler sınıfı, dönüşümün gerçekleştirilmesi için iki etkenin gerekli olduğunu savunmaktaydı: Önce ülkeye yatırımcı çekebilmek için dünya sermaye piyasasında ABD desteği; sonra Batı Şeria ve Gazze Şeridi ile olan kolonyal ilişkilerin yapılandırılması. Bu yeniden yapılandırma, söz konusu iki bölge, 6 yıl süren I.İntifada ile (1987-1993) istikrarını yitirdiği için faydalı olacaktı.¹²⁴

Tüm bu etkenler Oslo anlaşmalarının yolunu açtı. İlk Oslo antlaşması imzalandığında Filistin ekonomisi zayıf, bağımlı ve sektörel olarak dengesizdi.¹²⁵ Ama 7 yıl sonra ekonomik bilanço oldukça çelişkili bir görünüm sergiliyordu. İsrail zenginleşirken, Filistinlilerin durumu 1993'tekinden de kötüye gitmekteydi.¹²⁶

1993'ten itibaren barış süreci, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki Filistinlilerin çoğunluğu için ekonomik sıkıntıları hafifletmek yerine daha da ağırlaştırdı. Bölgedeki

---

¹²³ Gündüz, 2003, s.393.

¹²⁴ Bishara, 2003, s.90.

¹²⁵ Roy, 2008, s.66.

¹²⁶ Bishara, 2003:s.90.

diğer devletlerin gelişimiyle mukayese edildiğinde, Filistin ekonomisi 1967'dekinden daha zayıf duruma gelmişti.¹²⁷

Oslo süreci her ne kadar barışı sağlamayı amaçlasa da yapılan uygulamalar eşitlik ve uluslararası hukuktan uzaktı. Bir güç dengesizliği üzerine kurulmuştu.¹²⁸ Yeni siyasi düzenin ekonomik refah üzerine inşa edileceğini iddia eden Oslo, barışa giden yolda sunduğu vaatleri gerçekleştirememişti.¹²⁹ Aksine Filistin İsrail'e bağımlı, dış yardımlarla varlığını sürdüren ve yoğun kapatmalara maruz kalan bir ekonomi haline gelmişti.

Oslo Barış süreci sonrasında Filistinliler büyük bir ekonomik kayıp yaşamışlardır. İşsizlik oranı 1992-1996 yılları arasında %3'ten %28'e çıkarak 8 kat daha artmıştır. 1992 sonu ile 1996 sonu arasında reel GSMH %18.4'lük bir düşüş kaydetmiştir. Aynı dönemde kişi başına reel GSMH ise %37 oranında büyük bir iniş yaşarken, buna bağlı olarak yoksulluk miştir.¹³⁰

1993'te Filistin ekonomisinin temel üreticisi olan tarım ve endüstri, büyük ölçüde İsrail tarafından maruz bırakılan sektörel genişleme ve iç reform üzerindeki kısıtlamalar yüzünden dramatik bir biçimde güçsüzleşmiştir. 1980'lerin ortasında, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki endüstriyel kurum ortalaması 1927 yılı Filistin ortalamasından daha fazla değildi. Bu durum az gelişmiş bir endüstriyel sektör doğal olarak üretimde ve diğer ilgili ekonomik faaliyetlerde (ticaret ve altyapı gibi) problemlere neden olmuştur. İthalat 1970 ve 1990 yılları arasında %70 ortalamasına sahipken, tutarlı bir biçimde ilerleyen ihracat %20'lerde seyir göstermiştir.¹³¹

---

¹²⁷ Roy, 2008, s.68.

¹²⁸ Bishara, 2003, s.121.

¹²⁹ Gündüz, 2003, s.395.

¹³⁰ Roy, 2002, s.143.

¹³¹ Roy, 2008, s.67.

Filistin ekonomisi Oslo sürecinin başından beri, iç piyasaya çalışan küçük üretim birimleriyle şekillenirken, üretim araçlarından daha fazla insan ayrılmış ve daha fazla insan mesleksiz kalmıştır.¹³²

Bununla birlikte altyapı çalışmaları ise; İsrail'in elektrik ve sağlık sistemi, yollar, telekomünikasyon gibi temel hizmetleri ihmalinden doğan kalkınmaya yönelik benzer eksikliklere maruz kaldı. Örneğin 1993'te Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde elektrik dağıtımını her 100 kişi için yalnızca 13 kw iken, Ürdün'de 25 kw idi. Ayrıca Filistinli ailelerin yalnızca %25'inin sağlık önlemleri varken bu oran Ürdün'de %100 idi.¹³³

Oslo Süreci'nin belki de en önemli özelliği, güç dengesi açısından son derece farklı iki taraf arasındaki ikili ilişkileri belirlerken uluslararası hukuktan ayrılmış olunmasıydı. İsrail ve FKÖ arasında bir simetrisinin mevcut görünüyör olmasına karşın, İsrail neredeyse tüm gücü elinde tutuyor, FKÖ/Filistin Yönetimi'ne ise neredeyse hiçbir yetki tanınmıyordu.¹³⁴

İsrail'in uyguladığı denetim yöntemleri de iki taraf arasındaki eşitsizliği iyice derinleştirmiştir. İsraililerin siyasi veya güvenlik nedenleriyle sınırları kapatması; Filistinli işçilerin İsrail'de çalışmasını ve Filistin ürünlerin İsrail pazar ve limanlarına ulaşma olanaklarını kısıtlamıştır. 1993-97 arasında İsrail'in tek taraflı ablukaları Filistinlilerin 1 milyar dolar yitirmesine ve kişi başına GSMH'lerinde da %36'lık bir düşüşe neden olmuştur.¹³⁵

Yine benzer biçimde, Oslo Süreci'ndeki anlaşmalar büyük ölçüde İsrail çıkar ve ilgilerini yansıtmaktaydı. Filistin Yönetimi'ne Gazze Şeridi ve Batı Şeria'nın bazı

---

¹³² Roy, 2002, s.143.

¹³³ Roy, 2008, s.67.

¹³⁴ Gündüz, 2003, s.394.

¹³⁵ Bishara, 2003, s.97-98.

bölgelerinde eğitim ve sağlık gibi bazı sektörlerde yetki verilmiş olsa da, bu bölgelerdeki nihai otorite İsrail'e aitti.¹³⁶

Filistin ekonomisi, İsrail tarafından rehin alınmıştı. İşgal Edilmiş Topraklardaki istikrarsızlık, yabancı yatırımların buradan vaz geçip İsrail'e kaymasına neden olmaktadır. Öte yandan Filistinlilerin fazla bir seçeneği bulunmamaktaydı. Öyle ki ya İsraililer tarafından daha fazla sömürülmek için istenen siyasi ödünleri verecek ya da durgunluk ve giderek artan fakirliğe rağmen tavırlarını koruyacaklardı. Buradan da görüldüğü üzere Oslo anlaşmaları; İsrail'in ekonomik refahını artırırken Filistinlilerin ise yoksullaşmasına yardım etmiştir.¹³⁷

Filistin ekonomisinin gerilemesinin çok çeşitli ve iç içe geçmiş nedenleri bulunsa da bütün bu nedenler tek bir ana ekseninde 'tecrit' kavramı üzerinde toplanmaktadır. İsrail'in Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nden İsrail'e; oradan da dış piyasalara mal hareketliliğini kısıtlayan ya da tamamen engelleyen tecrit politikası, Filistin'in ekonomik faaliyetlerini şekillendiren en zararlı unsur olarak değerlendirilmektedir. Oslo süreci boyunca uygulanan tecrit, II.İntifada'yla birlikte en uç noktalara varmıştır. Tecrit, zaten zayıf olan Filistin ekonomisine başedilmesi güç bir sürü yeni sorun yüklemiştir: İşsizliğin yüksek seviyelere çıkması, ticaretin küçülmesi, tarım ve sanayi sektörlerinin zayıflaması ve iç üretimin düşmesi, ihracata dayalı sanayilerin yatırımlarının azalması, altyapısal gelişmenin düşük seviyede olması, yoksulluk ve çocuk işçi oranları ile yardım taleplerinin artması gibi. Tecrit, aynı zamanda Batı Şeria ile Gazze Şeridi'nin coğrafi açıdan yalıtılmasına ve halkın mekansal anlamda bölünmesine de yol açtı. Bu bölünme sadece Filistin ekonomisinin yeniden yapılanmasına değil, İsrail-Filistin anlaşmazlığı için, geçerli bir siyasal çözüm geliştirilmesine de büyük engeller getirmiştir.¹³⁸

---

¹³⁶ Gündüz, 2003, s.394.

¹³⁷ Bishara, 2003, s.92.

¹³⁸ Roy, 2002, s.144-145.

Barış Süreci ile Filistin ekonomisinin ticaret ve işgücü bakımından İsrail'e bağımlılığının azaltılması bekleniyordu. Yeni pazarlarla oluşturulacak ticari bağların bunu sağlaması ve böylece yerel üretimin artması planlanmaktaydı. Ayrıca Filistin ekonomisinin yeniden yapılandırılması, yerel istihdam talebinin artmasına ve İsrail'e giden işgücü ihracına duyulan bağımlılığın da azalmasına neden olacaktı.¹³⁹

1967'den 1993'e kadar geçen dönemde, Gazze ve Batı Şeria'nın işgalini takiben, inşaat ve tarım sektörlerinde vasıfsız işlerde kullanılmak üzere çok sayıda Filistinli ucuz işgücü olarak İsrail'e girmiştir. Ancak Oslo Barış sürecinin başladığı 1993 yılından sonra güvenlik gerekçeleri gösterilerek Filistinli işgücünün İsrail'e girişine izin verilmemiştir. Ancak İsrail işgücü açığını karşılamak için az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerden işçi ithal etme yoluna gitmiştir. İsrail'in bu yeni tavrı, işgücü gelirleriyle ayakta durmaya çalışan Filistin'in ekonomik açıdan gerilemesinde önemli bir etken olmuştur. Oslo'yu takip eden yıllarda da devam eden işsizlik sorunu 2000'lere gelindeğinde de artış göstermiştir. 2006 yılı itibariyle işsizlik oranı Batı Şeria'da %18.6, Gazze Şeridi'nde %34.8 olarak tespit edilmiştir. Aynı yılda Gazze Şeridi'nde yokluk içinde yaşayanların oranı ise % 80 olarak saptanmıştır.¹⁴⁰

Oslo gerçeğine yeniden döndüğümüzde Filistin işgücünün İsrail emek piyasalarından dışlandığını ve ayrılık siyasetinin ayrımcılığa dönüştüğünü görmekteyiz. Sınırların kapatılması, nakliye masraflarındaki artış ve güvenlik barikatları kurulması sanayi ve tarım sektörlerini zayıflatmış, işsizlik oranını da anormal seviyelerde yükselmiştir. Üstelik Oslo sürecinin başından beri İsrail'de çalışmak isteyen Filistinlilere çalışma izni alma şart koşulmaktaydı. Bu nedenle 1992'de İsrail'de çalışan Filistinlilerin sayısı 116.000 iken, 1996'da 28.500'e düşmüştür. Eylül 1995'te Filistin'de %18.2 olan işsizlik oranı da 1996'da aniden %28.4'e yükselmiştir. İşsizlikteki bu artış yoksulluk rakamlarına da yoğun bir şekilde yansımıştır. 1997'de yoksulluk eşiğinin altında yaşayanların nüfusa oranı Gazze Şeridi'nde %40, Batı Şeria'da ise yaklaşık %20 olarak belirlenmiştir. En yüksek oran ise %50 ile mülteci

---

¹³⁹ Gündüz, 2003, s.396.

¹⁴⁰ Dalar, 2009, s.21-22.

kamplarında ve kırsal alanlarda görülmüştür. İsrail’de yasadışı olarak çalışan Filistinlilerin ücretleri de önemli miktarlarda azalmıştır. İsraililerin bir yandan on binlerce Filistinlinin ‘yeşil hattı’ yasadışı yollardan geçmelerine göz yumması bir yandan da çalışma izinlerinin sayısını azaltması Filistin halkı üzerinde sürekli bir korkuya neden olmuştur.¹⁴¹

Hareket serbestisi kısıtlanan Filistin halkı Kudüs’te çalışma imkanını da yitirmişti. Yollar, yerleşkeler ve sıkı kontroller nedeniyle Filistinliler, İsraili firmalar tarafından işletilen sanayi parklarında ucuz iş gücü ile çalışmaya mecbur bırakılmaktaydılar.

1995’de İsrail ile Gaza Şeridi arasındaki tampon bölgede Eretz Tesisi adlı bir endüstri parkı inşa edilmiştir. İsraili işverenlerin çalıştırdığı bu tesislerdeki ucuz işçilerin hepsi Filistinli olup herhangi bir sosyal hakları ya da sendikal olanakları bulunmamaktaydı. Her ne kadar İsraili sanayiciler kendilerini barış yanlısı olarak kabul etseler de aslında barış sürecinin kapitalleştirilmesine önemli bir katkı sağlamaktaydılar. Bir başka tezat da bu tür ekonomik işlemlerden çıkar sağlayan sınırlı sayıdaki Filistinlinin sisteme sağladığı destektir.¹⁴² Sonuç olarak genel tablo Filistinlilerin aleyhine işlemekteydi. İşgal Altındaki Bölgelerde yaşayan Filistinliler için hayat değişmemişti. Oslo sürecinden önce de sonra da yoksul ve işsizdiler. Yoksulluklarına çözüm getirilmesi bir yana komşu ekonomi tarafından sömürülmektedirler.

Filistin bölgelerinde uygulanan sokağa çıkma yasakları da sosyal ve ticari hayatta bazı değişimlere neden olmuştur. Düzenli olarak işleyen bir kapitalist toplumda, sokağa çıkma yasakları endüstriyi tamamen durduracağı için imkansız bir yaptırım olarak görülmektedir. Ancak 1988’de başlayan I.İntifada süresince İsrail, Filistin’deki bazı köylerde düzenli olarak sokağa çıkma yasakları uygulamıştır. Buna bir önlem

---

¹⁴¹ Bishara, 2003, s.98.

¹⁴² Pappé, 2007, s.396-397.

olarak I.İntifada sırasında yaşanan genel 'işçi grevleri' de eklenmiştir. Sözkonusu grevlerin neden olduğu işe devamsızlıklar ise İsrail İstihdam Servisi tarafından İsrail ekonomisi için 'travmatik' bir durum olarak değerlendirilmiştir.¹⁴³

Ekonomik sefalet ve gerçek anlamda bir ilerlemenin olmamasının ulusal cephe üzerinde yarattığı çifte yük, Filistinlileri Oslo sonrası duruma karşı ayaklanmaya zorlamıştır. İsrail siyasi mekanizması, barış ve uzlaşma yolunda yavaşça ilerlenilmesinden gayet memnun görünmekteydiler Öteyandan 1994 yılında Militan İslamcılar terör kampanyalarına başlamışlardır ve bu terör kampanyaları, Yahudi toplumunda güvensiz ve huzursuz bir ortamın oluşmasına yol açmıştır.¹⁴⁴

Nu'man Kanafani'ye göre de tamamen egemen ve bağımsız bir Filistin devletine imada bulunan 'doğru' bir siyasi yapılanma, zayıf bir ekonomik performans ve düşük bir refaha karşılık gelebilir. İsrail'in 1967'den bu yana Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ne uyguladığı ekonomik politika, bu perspektiften mükemmel bir şekilde anlaşılmaktadır. Bölgelerin siyasi bağımsızlığının ekonomik maliyetini, mümkün olan en yüksek seviyeye yükseltmek... Bu bakıştan iki önemli nokta ortaya çıkmaktadır. Birincisi, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki ekonomik refahın bozulması ille de yanlış bir siyasi düzenlemenin göstergesi olmak zorunda değildir. 'Doğru ve adil' olarak değerlendirilen herhangi bir siyasi çözümün ekonomik maliyeti de akıldan çıkarılmamalıdır. İkinci olarak, Filistin Otoritesi'nin Batı Şeria ve Gazze Şeridi ekonomisini yanlış yönetmesi açıkça kritik ve tehlikelidir çünkü bu, münferit Filistinlinin yukarıda bahsedilen dilemmasını yoğunlaştırmaktadır. Filistin Otoritesi, ekonomiyi yanlış yöneterek, kasıtlı olmadan kendi siyasi projesinin cazibesini baltalamaktadır. Filistin Otoritesi'nin güvenilir ve sağlam bir ekonomik kayıt oluşturması uzun zaman aldıkça, ulusal bağımsızlık projesinin güvenilirliği de daha fazla değer kaybedecektir. Öte yandan İsrail, Filistinlileri izole edilmiş Bantustanlar'da

---

¹⁴³ Hanieh, Ekim 2002, s.6

¹⁴⁴ Pappé, 2007, s.397.

sıkıştırılmayı ve İsrail'in güvenlik çıkarlarını korudukları takdirde Filistinlilere kendi vatandaşlık işlerini yapabilme iznini vermeyi hedeflemektedir.¹⁴⁵

1.2.4. II. İNTİFADA

II. İntifada, Eylül 2000'de Ariel Sharon'un Kudüs'te Harem-i Şerif'e yaptığı tartışmalı ziyaretin ardından patlak vermiştir. II. İntifada beklenmedik şiddet olaylarının da ateşleyicisi olmuştur.¹⁴⁶ II. İntifada başlar başlamaz, İsrail her cephede Filistin halkına ve FY'ne karşı ekonomik bir savaş başlatmıştır. Oslo Barış anlaşmaları gereği İsrail, FY'ne aktarılması gereken, Filistinlilerin ödediği yüz milyonlarca dolar vergiye de el koymuştur. İsrail'in bu tutumunun yanısıra İntifada'nın daha ilk 6 haftasında yıl boyunca bağışçı ülkelerden gelen tüm para eriyip tükenmiştir. Filistinlilerin ve Dünya Bankası'nın tahminlerine göre Filistinliler, II.İntifada devam ederken günde 10-15 milyon dolar yitirmekteydi. Sakatların ve yaralıların sayısı 10.000'i aşmış ve bu durum gelecek için önemli bir ekonomik yük oluşturmaya başlamıştı.¹⁴⁷

Aynı zamanda kalkınmaya yön verecek projeler için yapılan yardımlarla, büyük sermaye gerektiren otoyollar, sanayi bölgeleri, limanlar ve Gazze havaalanı gibi projeler ertelenmiş veya ciddi biçimde zarar görmüştür.¹⁴⁸ II.İntifada sürecinde yaşanan çatışmaları önlemek için, İsrail'in bir güvenlik önlemi olarak, uyguladığı ablukalar da Filistin ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. Sınır kapatmalarına bağlı olarak İsrail'in Suriye, Lübnan, Mısır ve Filistin-Ürdün sınırını denetimi altında tutmasının bir sonucu olarak Filistin'in ticaretinin %79.8'i İsrail'den, %2.39'ı da Ürdün'den gerçekleşmekteydi. İsrail'in yaptığı ablukalar, Filistin ekonomisini günde 19.5 milyon

---

¹⁴⁵ Nu'man Kanafani, **Great Expectations Bitter Realites, Economic Decline and Human Rights Abuse under the Oslo Process**, 2007, s.8-9

¹⁴⁶ Gold Stone Raporu, 2010, s.53.

¹⁴⁷ Bishara, 2003, s.100-101.

¹⁴⁸ Gündüz, 2003, s.405.

dolar zarara uğratmaktaydı. Bu miktar 2000 yılının ilk 6 ayında, bağış kaynaklarından sağlanan toplam yardımın 3 katına karşılık gelmekteydi. Oslo sürecinde FKÖ'yle imzalanan ekonomik anlaşmalar nedeniyle, bu durum İsrail ekonomisine bağımlılığı süren Filistin halkı ciddi bir külfet oluşturmaktaydı.¹⁴⁹

Sara Roy'a göre El-Aksa İntifadası (II.İntifada) birden ortaya çıkmamıştır. Tüm Oslo Barış sürecini karakterize eden sürekli işgal ve mülksüzleştirme koşulları ile bu durumun Filistinliler üzerindeki etkisinden doğmuştur. Bu sürecin etkileri zayıflayan Filistin ekonomisinde ve Filistin halkının yoksullaşmasında görülmektedir.¹⁵⁰ Edward Said'e göre ise bu esnada İsraili yerleşim bölgelerinin inşaatları hiç durmamıştır. İsrail'in İşgal Altındaki Topraklardaki İsraili Yerleşim Bölgeleri Raporu'nda (RISOT), birkaç yıl içinde bu rakamın ikiye katlandığı belirtilmektedir. Raporda ayrıca, Temmuz 1999'da barış yanlısı Ehud Barak göreve başladıktan sonra 1.924 yerleşim biriminin inşaatına başlandığı da aktarılıyor. Buna Filistinlilere ait tarım arazilerinin İsrail ordusu ve İsraili yerleşimciler için daraltılması, yol inşaatları ve istimlak programı da eklendiğinde durumun vehameti gözler önüne serilmektedir. Öteyandan İşgal Altındaki Topraklardaki su kaynaklarının tamamını denetimi altında tutan İsrail, suyun %80'ini Yahudi vatandaşları kalan %20'yi de Filistin halkı kullanacak şekilde paylaşmıştır. Suyun paylaşımı konusu Oslo Barış sürecinde de tuhaf bir biçimde müzakere dışı bırakılmıştır. Öyle ki, Gazze Şeridi'nin Refah sınırı yakınındaki Guş Katif 'te 1 milyon Filistinli çorak ve susuz bölgede yaşarken, birkaç bin İsraili yerleşimci bahçelerini sulayıp yüzme havuzlarını doldurabilmişlerdir.¹⁵¹

Marwan Bishara ise, Filistin ekonomisini boğan, bağımsızlaşmasını engelleyen, coğrafi, siyasi ve ekonomik barikatlar kuran İsrail politikasını görmezden gelmenin mümkün olmadığını savunmaktadır. Bishara'ya göre, II. İntifada sona erdiğinde koşullar ne olursa olsun, bu işten ekonomik açıdan yine İsrail galip çıkacaktır. Filistinliler ise dış yardımlara ve İsrail'in bağımlılık ilişkisini sürdürmeye

---

¹⁴⁹ Edward W. Said, **Yeni Binyılda Filistin Sorunu**, Aram Yayıncılık, 2004, s.39-40

¹⁵⁰ Roy, 2002, s.142.

¹⁵¹ Said, 2004, s.40.

ihtiyaç duyacaktır. Bu koşullar altınad İsrail'e doğru ucuz işgücü akışının sürdürülmesi, Filistinliler açısından ulusal bir öncelik haline gelmiştir. Sonuç itibariyle adil bir siyasi çözüm getirilmedikçe ekonomik ilişkiler, baskı ve boyun eğdirme aracına dönüşmekteydi. Son 7 yoksulluk yılında İsrail'in Filistin'deki hegemonyası da bunu en büyük göstermekteydi.¹⁵²

Eylül 2000'de başlayan El Aksa İntifadası'nın başlangıcından itibaren İsrail Filistin bölgelerinde total bir kapatma uygulamıştır. Bu durum Filistin ekonomisinin bozulmasına ve büyük gelir kayıplarına neden olmuştur.¹⁵³ Aylarca süren abluka ve bombardımanların da etkisiyle, Filistin ekonomisi harabeye dönmüştür. İstilaların yan zararları milyarlarca dolarla ölçülürken, İsraililer de intihar eylemleri korkusuyla güvenlik önlemlerini artırmaya devam etmişlerdir.¹⁵⁴

Uzun süre uygulanan bu kapatma politikaları nedeniyle Filistin bölgelerinin birbirleriyle ve dünyanın geri kalanıyla olan tüm ilişkileri kesilmiş ve İsrail ordusuyla çevrili birer küçük ada haline gelmeleri sağlanmıştır.¹⁵⁵ Barış sürecinin şartları doğrultusunda kendilerine seyahat özgürlüğü ve VIP ayrıcalıkları tanınan 300 kadar Filistinli de bu avantajlarını yitirmişlerdir. Arafat bile Batı Şeria ve Gazze'ye girip çıkarken, havaalanı İsraililer tarafından keyfi olarak açılıp kapatıldığından, izin almak zorunda kalmıştır.¹⁵⁶

Bu arada İsraili yetkililer, Filistinlilerin yaşamlarının her alanı üzerinde hakimiyet kurmaya devam etmişlerdir. Sınırların kapatılması, çıkış noktalarında Filistinlilerin kötü muameleye maruz kalmaları, evlerin yıkımı, askeri-politik eylemcilerin katledilmeleri, toplu tutuklamalar ve Batı Şeria'daki bölgeleri İsrail'den ayıran duvarın inşası gibi uygulamaları sürdürmüşlerdir. İsraililer, 1990'lı yılların ortalarında da Gazze Şeridi'ni yüksek duvarlar, elektrikli tel örgüler ve gözetleme

---

¹⁵² Bishara, 2003, s.101.

¹⁵³ Naqib, 2003, s.501.

¹⁵⁴ Bishara, 2003, s.127.

¹⁵⁵ Naqib, 2003, s.510.

¹⁵⁶ Said, 2004, s.39.

kuleleri ile çevrelemişlerdi. Yıllarca bu şekilde tecrit edilen Gazze Şeridi, adeta büyük bir hapis haneye dönüşmüştür.¹⁵⁷

II. İntifada başladıktan bir süre sonra İsrail, Batı Şeria'ya 1967'den bu yana Filistin'e düzenlediği en geniş çaplı operasyonu düzenlemiştir. FYnin Batı Şeria'daki güvenlik ve emniyet yapılarının tamamını yok etmiş, Filistin altyapı tesislerine büyük ölçüde zarar vermiştir. Ayrıca resmi ve özel kurumların büyük bölümünü yağmalamış, binlerce Filistinli eylemci ve memuru da tutuklamıştır.¹⁵⁸ Tüm bu uygulamaların bir sonucu olarak ekonomik durum ciddi şekilde kötüleşmiştir. 2002 yılı Nisan sonunda, Filistinlilerin kaybı 3.49 milyar dolara ulaşırken, Filistin topraklarındaki işsizlik oranı da %50'yi aşmıştır. Filistinlilerin en az %50'si günlük 2 dolar olan yoksulluk sınırının altında yaşamak mecburiyetinde kalmışlardır.¹⁵⁹

Böylece 1998'den sonra Filistin ekonomisinde başlayan gelişme II.İntifada hareketi ve akabindeki kapatma uygulaması ile kesintiye uğramıştır. Kişi başına reel gelir 2000'de %12, 2001'de ise %19'luk bir gerileme kaydetmiştir. Açlık sınırı olarak kabul edilen günlük 2 dolar gelire geçinmeye çalışan nüfusun, toplam nüfusa oranı %50'ye yaklaşmıştır. Aralık 2001 itibarıyla son dönemdeki fiziksel yapıya verilen zarar tutarı 300 milyon doları aşmıştır. Daha da önemlisi 2001'in sonu itibarıyla Gayri Safi Milli Gelir kayıpları 2.4 milyar doları bulmuştur.¹⁶⁰ 2002'nin ilkbaharında özerk toprakların istilası, birkaç hafta içinde, menkul ve gayrimenkul değer olarak yarım milyar dolarlık bir kayba yol açmış, Filistin'in GSMH'sı da milyarlarca dolar düşmüştür.¹⁶¹

---

¹⁵⁷ Pappé, 2007, s.402.

¹⁵⁸ Naqib, 2003, s.501

¹⁵⁹ Naqib, 2003, s.501

¹⁶⁰ Gündüz, 2003, s.403.

¹⁶¹ Bishara, 2003, s.127

Tablo 1

28 Eylül 2000 ve 30 Ağustos 2002 arası meydana gelen fiziki zarar .....(Milyon USD\$)------(Yüzde).....						
Sektörler	G	BŞ	Toplam	G	BŞ	Toplam
Altyapı	51.5	199.5	251	21	42	35
Ziraat	161	55	216	64	12	30
Kamu Binaları	2.9	12.4	15.2	1	3	2
Özel Binalar	22.8	129	151.7	9	27	21
PA Enstitüleri	12.2	15.7	27.9	5	3	4
Özel Toplum Hizmetleri	NA	1	1	NA	0	0
Kültürel Miras	NA	52	52	NA	11	7
NGOs	NA	4	4	NA	1	1
Taşıtlar	NA	8.5	8.5	NA	2	1
Total	250.3	476.7	727.9	100	100	100

Kaynak: Ministry of Public Works and Housing, Office of the President, Ministry of Agriculture, Donor Support Group, International Management Group. (NA=Not Assessed (Değerlendirme dışı), G=Gazze, BŞ=Batı Şeria)

İsrail'in, 2000'li yıllarda Filistinlilerin evlerini yıkıp onları evsiz ve çaresiz bırakması Filistin direnişinin ve II.İntifada'nın önemli gerekçelerinden biri olmuştur. 2000 ile 2004 yılları arasında Gazze'de İsrail ordusu Filistinlilere ait 2.540 evi yıkmış, on binlerce Filistinliyi evsiz bırakarak tekrar sığınmacı konumuna dönmelerine

olmuştur. İsrail'in 1967'den 2008'e kadar yıktığı Filistinli ev sayısı 23 bin 900'e ulaşmıştır. En çok evin yıkıldığı 2006'da 1393 evin yıkımı gerçekleştirilmiştir.¹⁶²

2000 yılında başlayan II. İntifada sürecinde Filistin ekonomisinde yaşanan kayıpları özetlemek gerekirse; endüstri alanında %60, turizmde %11, ticarete %13, sosyal hizmetlerde %30, inşaatta %10, kamu yatırımlarında %10, tarımda %20, işgücünde %22, ulaşımda %70, finans ve bankacılıkta %3 gerileme kaydedilmiştir.¹⁶³

1.2.5. HAMAS SONRASI

1993'te gerçekleştirilen Oslo Barış görüşmelerinin ardından Gazze, Filistin nüfusunun yoğun olduğu bölgelerin Filistin Otoritesinin kontrolüne verilmesi ile yeni bir statüye kavuşmuştur. Ancak bu yeni statüye rağmen Gazze hava sahası, bazı sınırlar ve su kaynaklarının kontrolü İsrail'e bırakılmıştır. Söz konusu durum, İsrail'in Gazze'den tek taraflı bir kararla çekildiği 2005 yılına kadar devam etmiştir. Bu tarihe kadar Filistin Otoritesinin kötü yönetilmesi ve özellikle de bazı yolsuzluklar yaşanması Gazze ekonomisinin gerilemesine neden olmuştur.¹⁶⁴

Filistin, coğrafi konumu açısından ise, kıyı tarafından kapalı bir ekonomiye sahiptir. Liman çalışmalarına 1990'larda başlanmış ama 2000 yılında II. İntifada ile İsrail askeri otoriteleri bu çalışmaları ve Gazze hava alanının kullanımını durdurmuştur.

---

¹⁶² Dalar, 2009, s.46.

¹⁶³ Ahmet Emin Dağ, **İslam Ülkeleri Arasında Ekonomik İşbirliği, İşgalin Görünmeyen Mağduru: Filistin Ekonomisi**, Çerçeve Dergisi, Ekim 2008, s.137

¹⁶⁴ Sabri Çiftçi, **Gazze Ablukası ve İsrail Filistin Sorununun Geleceği**, Ortadoğu Analiz Dergisi, Temmuz-Ağustos 2010, Cilt 2, Sayı 19-20, s.9.

Tüm bu gelişmeler, İsrail'e bağımlı kalan Filistin ekonomisinin uluslararası ticarete yer edinmesi ve gelişmesinde ciddi bir engel oluşturmuştur.¹⁶⁵

2002'de Ortadoğu Dörtlüsü, İsrail-Filistin çatışmasının çözümü için 'Barış İçin Yol Haritası'nı teklif etmiştir. Yol Haritası, Filistinlilerin demokratik reformlara girişmesini ve şiddet araçlarını terk etmesini, İsrail'in ise Filistin Yönetimini kabul edip yerleşim faaliyetlerini durdurmasını öngörmekteydi. Yol Haritasının yükümlülüklerinin yerine getirilmesi halinde 'nihai statü' hakkında görüşmelere başlanabilecekti. Ancak ne yazık ki Yol Haritası uygulanamadı. Aynı yıl Beyrut Zirvesi'nde Suudi Arabistan'ın teklifi benimsedi. Hamas'ın seçimleri kazanmasından kısa bir süre sonra uluslararası toplum, uluslararası yardımı Filistin Yönetimi'nden uluslararası örgütlerle insani kurumlara yönlendirdi. Ortadoğu Dörtlüsü de ilkeleri (Quartet İlkeleri) kabul ettirmek için yönetimi baskı altında tutarak yeni Filistin idaresini saf dışı bıraktı. Ortadoğu Dörtlüsü'ne göre Filistin Yönetimi'nin uluslararası toplum tarafından kabul edilmesi için üç ilkeye bağlı kalması gerekmektedir. Bunlar sırasıyla; İsrail Devleti'nin tanınması, önceki anlaşmaların tanınması ve şiddetin bırakılması idi. Süreç devam ederken İsrail, Hamas yönelimli Filistin Hükümetine, ithal mallardan aldığı vergi gelirlerinin de dahil olduğu bazı ekonomik müeyyideler yüklemiştir. Gazze Şeridi'ne giren-çıkan malların hareketine de ek kısıtlamalar getiren İsrail, bu müeyyidelerin ancak yeni Filistin Yönetimi'nin Dörtlü İlkelerine uyması halinde kaldırılacağını duyurmuştur.¹⁶⁶

Mart 2006'da göreve gelen Hamas hükümeti, Yol Haritası da dahil olmak üzere önceki anlaşma ve yükümlülükleri içeren Dörtlü İlkeleri doğrultusunda hareket etmeyi reddetmiştir. Hamas'ın bu tavrı sonucunda pek çok uluslararası kuruluş Hamas ile doğrudan temas kuramamıştır. Bu da doğrudan bütçe desteğinin sona ermesine onun yerine, rekor derecedeki yardımları doğrudan Filistin halkına kanalize eden Geçici Uluslararası Mekanizma'nın (Temporary International Mechanism-TIM) kurulmasına

---

¹⁶⁵ Hakeem Eltalla, Luc Hens, **The Economic Impact of donor Aid to Reconstruct Gaza**, Vrije Universiteit Brussel, 2011, s.11

¹⁶⁶ Gold Stone Raporu, 2010, s.55-56.

neden olmuştur. İsrail ise, Filistin Otoritesi ile işbirliğini sona erdirmiş, Filistin gelirlerinin yarısından fazlasını oluşturan vergi gelirlerinin transferini askıya almıştır.¹⁶⁷ Öyle ki İsrail hükümeti Filistin Yönetimine gümrük ve vergi gelirlerinden ödeyeceği 50 milyon doları dondurduğunu açıklamıştır. Aslında İsrail'in Filistin yönetimine ödediği gümrük ve gelir vergisi, Paris Protokolü'nde kabul edilen ve Filistin tarafı ile yapılan ticaret sonucu elde edilen bir paraydı. Paris Protokolü, Filistin Yönetimi'ne ithalat ve ihracattan kaynaklanan vergilerin transferini öngörmekteydi. Gümrük ve vergi gelirlerinin askıya alınması aynı zamanda Oslo Anlaşması'nın da ihlali anlamına gelmekteydi. Protokol'de İsrail'in vergi ve gümrük gelirlerinin transferini askıya alamayacağı da açık ve net bir şekilde belirtmekteydi. Gelirlerin transferinin durdurulmasının akabinde İsrail Hükümeti, Hamas üyelerinin İsrail denetimi altındaki bölgelerde dolaşmasına sınırlandırma kararı aldı. Bu karar Hamas milletvekillerinin Parlamento dahil tüm hükümet binalarına ve seçim bölgelerine giriş için İsrail'den izin almaları anlamına gelmekteydi. İsrail cephesinde bu gelişmeler yaşanırken, Filistin seçimleri öncesi Başkan Bush yönetimi de Filistin'e verilen yardımların askıya alındığı beyanında bulundu. Bush yönetimi, resmi yardımlara ek olarak sivil toplum örgütlerinin yardım yapmasını da engelledi. 1993-2005 yılları arasında ABD, Filistin'e yaklaşık 1.5 milyar dolar yardım yapmıştı. Hamas'ın tavrı sadece ABD'nin değil AB'nin kararlarını da olumsuz yönde etkiledi. Filistin'e yılda yaklaşık 300 milyon Euro dolayında yardım yapan AB de Hamas'ın kuracağı bir hükümete mali destek vermeyeceğini açıkladı.¹⁶⁸

Sonuç olarak, Hamas'ın 2006 parlamento seçimlerinde parlamento çoğunluğunu kazanması Gazze Şeridi'nin geleceğini yeni bir alana kaydırды. ABD ve AB ülkelerinin seçim sonuçlarını tanımamasının ardından El-Fetih ve Hamas arasında şiddetli çatışmalar yaşandı ve Gazze'nin kontrolü tamamen Hamas'a geçti.¹⁶⁹ Ancak 2005'te Gazze'yi resmi olarak terk eden İsrail, 2006'da Hamas'ın hakimiyetini bahane ederek; bölgeyi ablukaya almış, tüm ekonomik aktiviteleri sınırlandırmış ve üretim

---

¹⁶⁷ Hon Ed Balls, Jon Cunliffe, **Economic Aspect of Peace in the Middle East**, HM Government, 2007, s.7.

¹⁶⁸ Veysel Ayhan, **Hamas: Filistin Direnişinde Politik İslam**, Ortadoğu Etüdüleri, Temmuz 2009, s.118-119.

¹⁶⁹ Çiftçi, Temmuz-Ağustos 2010, s.9.

imkanlarını baltalamıştır.¹⁷⁰ Güvenlik bahanesini her daim birinci planda tutan İsrail, başlayan ablukanın temel amaçlarından birisinin Hamas'ı zayıflatmak olduğunu ileri sürmektedir. İsrail yönetimi ablukanın diğer sebepleri arasında ise; Gazze'den İsrail'e yapılan roket saldırılarının engellenmesi, Hamas militanlarının eylemlerinin sonlandırılması ve Hamas'ın İsrail askeri Gilat Shalit'i serbest bırakmaya zorlanması olarak göstermektedir. İsrail'in Hamas'a karşı tutumuna ek olarak Mısır da, Gazze'nin dünya ile tek irtibatı olan Refah sınır kapısını kapatarak ablukaya katılmıştır.¹⁷¹

27 Aralık 2008 ile 18 Ocak 2009 tarihleri arasında İsrail, 20 gün boyunca Gazze'yi her yönden bombalanmış, binlerce eve ve birçok kamu binasına zarar vermiştir. Gazze'nin her tarafı moloz yığını haline gelmiştir. Ayrıca altyapının çoğu da yok edilmiştir. Yeraltı ağları ve hükümet binaları çökertilirken idarede büyük aksaklıklar meydana gelmiştir. Operasyon doğal kaynaklara da zarar vermiş, yeraltı kanalizasyon şebekesinin aldığı zararlar yüzünden atık sular çevreye yayılmıştır. Verimli topraklar, ağır savaş makineleri üzerinden geçtiği için zarar görmüş ve yıkılan yapılardan kalan molozların içindeki zehirli maddeler, asbestos gibi kimyasallar, patlamamış askeri malzemeler insan hayatı için mühim bir tehdit unsuru haline gelmiştir.¹⁷²

Öte yandan Hamas'ın kontrolü ele geçirdiği 14 Haziran 2007'den beri Gazze'deki kuşatma yüzünden ülkenin endüstrisi büyük zarar görmüştür. Kuşatmadan önce halkın %54'ü özel sektörde çalışmaktadır. Mobilyaların %76'sı, giyim eşyalarının %90'ı ve gıdanın %20'si eskiden İsrail'e ihraç edilmektedir. Filistin Endüstri Federasyonu'na göre Filistin'in endüstriyel gücünün %98'i aktif durumda olmayıp Gazze'deki 3900 endüstri dalından sadece 23 tanesi aktiftir. Bunlardan 6 tanesi buğday,

---

¹⁷⁰ Dağ, Ekim 2008, s.135.

¹⁷¹ Çiftçi, Temmuz-Ağustos 2010, s.10.

¹⁷² Eltalla and Hens, 2011, s.12

bir tanesi de giysi üretmekte iken kalanlar da gıda sektöründe faaliyet göstermektedir. İşgücü olarak ise 40.000 çiftçi ve diğer sektörlerdeki 70.000 işçi işsiz kalmıştır.¹⁷³

Anadolu Ajansı'nın bildirdiği 12 Haziran 2010 tarihli haberde; Oslo Anlaşmaları ve Deniz Ticaret Hukuku'na göre Gazze sahilinin 20 mil açığına kadar avlanmalarına izin verilmesine rağmen İsrail ordusu Gazze'de yaklaşık 3 bin balıkçının sahilin 3 mil açığına çıkmasını silah zoruyla engellemektedir.¹⁷⁴ Söz konusu kıyı sınırları içinde balık kalmadığı için Gazeli balıkçılar, Mısır'ın Port Said limanından satın aldıkları sardalyaları Gazze'de satmaktadır. Bölge ekonomisinin %4'ünü karşılayan ve sayıları 5 bini bulan balıkçılar, balık getirmek için İsrail ordu devriyelerinden kaçmak ve Mısır'a gidiş dönüş için fahiş miktarlarda mazot parası ödemek zorunda kalmaktadır. Bu da satılan balıklardan elde edilen karı düşürmektedir. Gazze'de 120 dönüm alan üzerinde kurulu olan en büyük balık çiftliğinde günde, 60 ila 300 kilogram balık satılmaktadır. Gazze Şeridi'nde her gün yeni balık çiftliği gölleri inşa edilmektedir.¹⁷⁵

Gazze'yi yeniden yapılandırma için yapılan hesaplamalar da oldukça büyük ancak; iç ekonomi üzerindeki etkileri, nakit stoklarını savaş öncesi seviyesine getirmek hariç, kısıtlı miktarlardadır. Yapılan tahmine göre yardımların GDP'ye %3'lük geçici bir canlandırma getirmesi beklenmektedir. İsrail, en büyük malzeme sağlayıcı olarak bu olayda Filistin'den daha çok kar edecektir.¹⁷⁶

Uluslararası Af Örgütü'nün 'İsrail Ablukasının Filistinliler Üzerindeki Etkisi' konulu raporunda ise İsrail'in uluslararası yardım örgütlerinden gelen insanı yardım malzemelerinin Gazze'ye girişinde katı sınırlamalar getirdiği, girişlerin de sık sık ertelendiği belirtilmektedir. BM ajansları, abluka nedeniyle ertelemelerden kaynaklanan ek depolamanın ve taşıma ücretlerinin 2009'da yaklaşık 5 milyon doları bulduğunu

---

¹⁷³ **Palestinian Economic Prospects: Aid, Access and Reform**, The World Bank, 2008, s.22.

¹⁷⁴ **İsrail'in Gazze'ye Uyguladığı Abluka**, Anadolu Ajansı (A.A.), 12.06.2010.

¹⁷⁵ **İsrail Ablukasını ve Gazze Balıkçıları**, Anadolu Ajansı (A.A.), 02.03.2010

¹⁷⁶ Eltalla and Hens, 2011, s.12

belirtmektedir.¹⁷⁷ İsrail Dışişleri Bakanlığından verilen bilgiye göre ise, 2007 yılı 16 Haziran'ından 2008 yılı 13 Haziran'ına kadar Gazze'ye 24 bin 358 kamyon dolusu, 571 bin 852 ton insani yardım gönderilmiştir.¹⁷⁸

Hamas'ın iktidara geldiği 2006 yılı başından beri ekonomik ambargonun dozu kademeli olarak artırılmıştır. Öyle ki 2007 yılı Haziran ayından itibaren şiddeti gittikçe ağıralaşan bir boyut kazanmıştır. Özellikle Gazze merkezli olarak yürütülen ekonomik cezalandırma uygulaması temel geçim kaynağı; tarım, küçük imalat ve balıkçılığa dayalı olan binlerce insanın işsiz kalmasına neden olmuştur. Sistemli bir fakirleştirme siyaseti ile halkın alım gücü düşerken fiyatlar artmış, bölgeye mal girişi azaltılmıştır. Yine İsrail içine çalışmaya giden 21 bin işçinin işine 2005 yılında son verilmiştir. Bundan kaynaklanan ekonomik kayıp ise 1 milyar doları aşmıştır.¹⁷⁹

Gazze'deki abluka aynı zamanda insanların eğitim, sağlık gibi ihtiyaçlar için Gazze dışındaki bölgelere, İsrail'e ya da başka bir ülkeye geçişini de kısıtlamalar getirmiştir. Tedavi için Gazze dışına çıkmak isteyip de engellenen insanların oranı 2008 yılının ilk yarısında %35'e çıkmıştır.¹⁸⁰ Bununla birlikte Gazze'nin sağlık sektörü de abluka boyunca, ekipmanlarda ve medikal malzemelerde yaşanan eksikliklerden dolayı, yeterli bir şekilde çalışmamıştır. Gazze hastanelerine giden sağlık ekipmanlarıyla dolu Dünya Sağlık rgt kamyonları, İsrail sınır memurları tarafından açıklama yapılmaksızın aralıksız olarak geri çevrilmişlerdir.¹⁸¹

Görünmeyen kayıplarda ise; ilaç ve gübre girişinde yaşanan kısıtlamalar nedeniyle Batı şeria'da tarımsal verimlilik yaklaşık %20'lere kadar düşmüştür. Bu rakam Gazze'deki tarlalarda %40'a kadar gerilemiştir. Yetiştirilen rnlerin bölge dışına çıkışının kısıtlanması sonucunda da ihracat gelirlerinde %80 azalma yaşanmıştır.

---

¹⁷⁷ **Boğulan Gazze: İsrail Ablukasının Filistinliler zerindeki Etkisi**, Uluslararası Af rgt, 2 Haziran 2010, <http://www.amnesty.org>, Erişim: 27.12.2010

¹⁷⁸ **Gazze'de Hamas İktidarı Birinci Yılımı Doldurdu**, Anadolu Ajansı (A.A), 15.06.2008.

¹⁷⁹ Dağ, Ekim 2008, s.135-136.

¹⁸⁰ Palestinian Economic Prospects: Aid, Access and Reform, 2008, s.24.

¹⁸¹ AMNESTY, 2010, <http://www.amnesty.org>, Erişim: 27.12.2010

Gelirin azalmasına paralel olarak pahalılaşan gıda maddeleri, bölgedeki beslenme sorununu ve hastalık riskini artırmıştır. Öyle ki, Gazze’ olması gereken kilonun altındaki çocuk sayısında %60 oranında bir artış görüşmüştür. Temel ekonomik göstergelerin kötüleşmesi Filistin halkını dış yardımlara bağımlı bir hale getirmiştir. Böylece gıda güvenliği de siyasi algılar ve dış baskılar karşısında daha kırılgan bir yapıya bürünmüştür.¹⁸²

Gazze’de özel sektörün de iyileştirilmeye ihtiyaçı var. Ancak şu an bunun için atılmış adımlar olsa da bu kesinlikle yeterli değil. İsrail ile Gazze arasındaki ana ticari geçiş olan Karni kapısı şu anda kapalı. Buradan sadece çimento, buğday ve hayvan yemi geçişine izin veriliyor. Günde 25 kamyonun geçmesine müsaade edilen Kerem Shalom geçidi de Gazze’den yapılan bir saldırı sonucu 19 Nisan ve 19 Ağustos tarihleri arasında kapalı tutuldu. Son olarak da Filistin ekonomisi için potansiyel ticaret kapısı olarak görülen Mısır sınırındaki Refah sınır kapısı da Hamas’ın seçildiği 2006 yılından beri kapalı tutulmaktadır.¹⁸³

2007’de ambargo başlamadan önce, Gazze’ye girmek için Erez, Karni, Nahal Oz, Kerem Shalom, Sufa ve Refah kapısı olmak üzere 6 resmi sınır geçişi vardı. Ambargodan önce Gazze’den günde 70 kamyon dolusu ürün ihraç ediliyor, 583 kamyon dolusu mal ve insani yardım da içeri giriyordu. Malların çoğu, Gazze’nin kuzeydoğusunda bulunan geniş ölçekli güvenlik önlemlerine sahip, ticaret için uygun Karni kapısı aracılığıyla geçiyordu. Gazze elektrik santraline enerji sağlayan ana petrol borusu ise Nahal Oz’dan geçiyordu. Karni, 11 Haziran 2007’den beri kapalı tutulmaktadır. Artık güneydeki çok daha küçük olan Kerem Shalom kapısı kullanılmaktadır. Ambargonun ilk iki yılında, ortalama 112 kamyonun (önceki dönemin beşte biri kadar) Gazze’ye geçmesine izin verilmiştir. Hollanda’ya ihraç edilen

---

¹⁸² Dağ, Ekim 2008, s.136.

¹⁸³ Palestinian Economic Prospects: Aid, Access and Reform, 2008, s.24-25

karanfiller gibi küçük siparişler hariç tüm ihracat yasaklanmıştır. Sufa 2008 Eylül'ünde tamamen kapatılmıştır.¹⁸⁴

İsrail'in Gazze'ye askeri ambargosu 1.4 milyondan fazla insanı 40 kilometre uzunluğunda, 9.5 kilometre genişliğinde bir alana sıkıştırmıştır. Kitlese işsizlik, sefalet ve kıtlık sonucu yiyecek fiyatları artmış, Gazzeliler'in beşte dördü insani yardıma muhtaç hale gelmiştir. Gazze ablukası, uygulamaya konulduğu andan itibaren, Gazze ve İsrail arasındaki geçişler ile Batı Şeria'nın İsrail kontrolündeki 5 geçişi kapalı tutulmaktadır. Refah geçidi ise, Mısırlı makamlar tarafından kontrol edilmektedir ve çoğunlukla kapalı tutulmaktadır. Abluka, ihracatın çoğunu yasaklarken, yiyecek ve yakıt da dahil olmak üzere hayati malların girişi kısıtlanmaktadır. Ulaşılabilen yiyeceklerin çoğu Birleşmiş Milletler (BM) ve diğer yardım örgütleri tarafından sağlanmakta ya da Mısır-Gazze sınırı altında açılan tüneller yardımıyla kaçırılmaktadırlar. Bu ürünler daha sonra aşırı yüksek fiyatlara Gazze halkına satılmaktadır. Abluka aslında silahlı gruplar yerine, Gazze nüfusunun yarısından fazlasını oluşturan çocuk, yaşlı, hasta ve Gazze Şeridi'ndeki kalabalık mülteci toplulukları etkilemiştir. Gazze Şeridi'nde ağır bir yoksulluk yaşayan mültecilerin sayısı abluka başladığından beri üç misli artmıştır. Bu aileler sabun, okul malzemeleri, temiz içme suyu gibi en temel ihtiyaçlarından bile yoksun kalmışlardır. Gazze'deki insanların %60'dan fazlası halen gıda güvensizliği karşı karşıyadır. Gazze Şeridi'nde aynı zamanda günde 8-12 saati geçen enerji kesintileri yaşanmaktadır.¹⁸⁵

1.2.6. Ambargoyu Delme Teşebbüsleri

Filistin ve İsrail arasındaki çatışma hali ve bu durumun Filistin halkı üzerindeki sosyo-ekonomik etkisi dünya kamuoyunun da her daim sıcak gündemini oluşturdu. Sivil Toplum Kuruluşlarının ve çeşitli ülkelerin yardım kampanyaları ile var olmaya çalışan Filistinliler, İsrail'in yaptırımlarına karşı çözüm arayışlarını devam

---

¹⁸⁴ **Çöken Gazze: Dökme Kurşun Operasyonu'nun Bir Yıl Sonrası**, Uluslararası Af Örgütü, 2009, s.7.

¹⁸⁵ AMNESTY, 2010, <http://www.amnesty.org>, Erişim: 27.12.2010

ettirdiler. Ambargolar nedeniyle gündelik hayatları neredeyse durma noktasına gelen Filistin halkı, yeme içme başta olmak üzere her türlü ihtiyaçlarını karşılayabilmek için, İsrail hükümetince kapatılan sınırların altından tüneller kazma yoluna gitti. İsrail'in uyguladığı ekonomik yaptırımlara bir tür karşıt çözüm olarak da nitelendirilebilecek bu durumu ambaroyu delmek şeklinde de tanımlamak da mümkündür. Filistin halkının İsrail'in yaptırımlarına karşı geliştirdiği tüm yöntemler, İsrail tarafından güvenliği tehdit eden unsurlar olarak algılanmış ve karşıt bir saldırıyla ya da çok daha zor yaptırımlarla karşılığını bulmuştur. Öte yandan dünya kamuoyunda çeşitli kurum ve kuruluşlar İsrail'in sözkonusu tavrını kınarken, Filistin halkına destek vermeye devam etmiştir. Yardımlarla, eylemlerle veya İsrail mallarını boykot ederek bu destek halen sürdürülmeye çalışılmaktadır.

Hamas'ın 2007 yılında Gazze'de iktidara gelmesinin ardından, İsrail ve Mısır Gazze Şeridi'ne ambargo uyguladığı ve sınır kapıları kapalı tutulduğu için, kaçak yapılan tüneller, Gazze Şeridi'ndeki Filistinliler için hayati önem taşımaktadır. Mısır Güvenlik Güçleri, 2007'den Eylül 2010'a kadar Gazze sınırında 500'e yakın tünel bulmuştur.¹⁸⁶

İsrail'in Gazze'yi havadan, karadan ve denizden abluka altına alması, ayrıca yurt dışına açılan tek çıkış kapısı Refah'ın da Mısır tarafından kapatılması Gazze halkının hayatını dayanılmaz bir noktaya getirmiştir. Temel gereksinimlerini karşılamak ve ekonomik hayatı asgari düzeyde de olsa sürdürebilmek için Gazze halkı, yeraltından Mısır'a açılan tünelleri kazmaya mecbur kalmıştır.¹⁸⁷ Abluka ve İsrail tarafından ürünlerin dolaşımının engellenmesi, Gazze Şeridi'nde halkın temel tüketim maddelerini karaborsa yoluyla temin etmesine neden olmuştur. Bu da karaborsa piyasasını teşvik etmiştir. Gazze-Mısır sınırı boyunca açılan tüneller, Gazze ekonomisi ve halkı için yaşam çizgileri haline gelmiştir. Öte yandan yakıt, benzin ve dizel gibi tüketim maddelerine duyulan ihtiyaç da tüneller aracılığıyla sağlanmıştır.¹⁸⁸ Tüneller

---

¹⁸⁶ **Mısır Güvenlik Güçleri Gazze Sınırında 7 Tünel Daha Buldu**, Anadolu Ajansı (A.A), 09.12.2010

¹⁸⁷ Dalar, 2009, s.14.

¹⁸⁸ Gold Stone Raporu, 2010, s.98.

aracılığıyla yapılan kaçakçılığın sektöre dönüştüğü Refah'ta, işin mali boyutu yıllık 200 milyon dolara ulaşmıştır. Tüneller, Refah'ın iki tarafında ortaklaşa çalışan Filistinli ve Mısırlı sahiplerine büyük karlar sağlamıştır. 2009 Temmuz ayı itibariyle ticari olarak çalıştırılan tünellerin sayısı 800'e ulaşmıştır.¹⁸⁹

2007 verilerine göre tünel sayısı 1500 dolayındadır. Tünel sektöründe yaklaşık 15 bin kişi çalışmaktadır. Tünellerin en kısası, açıldığı yere göre 250 metre, en uzununu 1.5 kilometreyi bulmaktadır. Uzun tünellerde mal geçişini sağlamak için en az 15-20 kişi istihdam edilmektedir. Son birkaç yıldır bu iş yasal olarak yapılmaktadır. Tünel açmak isteyen kişi Refah Belediyesine 2800 dolar verip ruhsat almaktadır. Belediye, bu ruhsat karşılığında tünele elektrik hattı çekmektedir. Tünellere ayrıca, içerideki havayı sağlamak için kompresörlerle hava verilmektedir. Tünellerden pek çok eşya, canlı hayvan, tekstil, mobilya, jeneratör ve diğer her türlü mal getirilmektedir.¹⁹⁰

Tünel işinde çalışan Muhammed Şair'e göre, eskiden tünellerin daha az olduğu dönemde, tünel işi çok daha fazla kar getirmektedir. Silah ticaretinin de yapıldığı tünel işinde saatte 40 bin dolar kazanılmaktadır. Ancak zamanla silah ticareti tamamen özel sektörden çekilmiştir ve parası olan herkes tünel açmaya başlamıştır. Bu da kazancın düşmesine sebep olmuştur. Bir tünel sahibi ayda 40 bin dolara kadar kazanmaktadır. Tünel işinde çalışanın ölmesi durumunda, tünel sahibi ailesine 40 bin dolar 'hayat sigortası' ödemektedir. Bu durum Hamas hükümeti ile tünel işi yapanlar arasında sözlü bir anlaşmaya bağlanmıştır. Tünel işine girenler doğrudan bu hükmü de kabul etmektedir. Tünelde çalışan bir işçi ise işin mahiyetine göre, saatte 100 dolar kadar kazanabilmektedir. Refah'ta tünellerden giren malların bir bölümü doğrudan kamyonlara yüklenip Gazze Şeridi'nin diğer bölgelerine gönderilmektedir. Bir bölümü de yine Refah'ta, tünellerden birkaç kilometre ötede, halkın 'Port Said' adını verdiği pazarda satılmaktadır.¹⁹¹ Tünellerden sadece silah ve nakit para kaçakçılığı

---

¹⁸⁹ **Jerusalem Post: Amerikalı Mühendislere Göre, Hamas Gazze'de 60 Metre Derinlikte Tünel Kazıyor**, Anadolu Ajansı (A.A), 03.07.2009

¹⁹⁰ **Gazze'de Tünel Sektörü İşlemeye Devam Ediyor**, Anadolu Ajansı (A.A), 31.01.2009

¹⁹¹ **Gazze'de Tünel Sektörü İşlemeye Devam Ediyor**, A.A, 31.01.2009

yapılmamaktadır. Tüneller uyuşturucu, yiyecek, ilaç ve sigara kaçakçılığı için de kullanılmaktadır.¹⁹²

Gelinen noktada durum öyle bir hal almıştır ki, Gazze Şeridi'ndeki ekonomik hayatın %90'ı tüneller vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Mısır ile İsrail'i ayıran sınırdaki yaklaşık 13-15 metre derinliğinde ve 300-600 metre uzunluğunda tüneller bulunmaktadır. Bu tünellerin her biri 50 ila 90 bin dolar maliyet gerektirmektedir. Genişliği 0.7-1.2 metre, yüksekliği 1.2-1.5 metre arasında değişen bu tünellerin çoğu İsrail'in Gazze'ye yaptığı saldırılardan zarar görmüştür. İsraili yetkililere göre bu tünellerin çoğu Mısır'dan Gazze'ye silah kaçırma için kazılmıştır. İsrail ordusu ise bunları tespit ve imha etmede yeni teknolojiler aramasına rağmen yetersiz kalmaktadır.¹⁹³ İsrail'de yayımlanan Jerusalem Post gazetesinin haberine göre, Mısır ordusunda danışmanlık yapan Amerikalı mühendisler, Hamas'ın İsrail ordusu tarafından fark edilip yıkılmasını önlemek amacıyla 60 metre derinlikte tünel kazdıklarını İsrail tarafına bildirmişlerdir.¹⁹⁴

Daha önce de belirttiğimiz üzere İsrail hükümeti, ablukaya gerekçe olarak, Hamas'ın güvenliği tehdit eden saldırılarını göstermektedir. Yardım filolarındaki kanlı operasyonun ardından İsrail halkına seslendiği konuşmasında Netanyahu, "Niçin Gazze'de abluka var?" sorusuna Hamas iktidarı altındaki Gazze'nin sürekli silahlanması olarak cevap vermiştir. Netanyahu, Dökme Kurşun Operasyonu başlayıncaya kadar, sadece Gazze çevresindeki Shederot, Aşkelon gibi sınır şehirlerini vurabilecek gelişmişlikte silahlara sahip olan Hamas iktidarının, aradan geçen zaman içinde Aşdod'a, Tel Aviv'e, hatta Herzliya'ya ulaşabilecek menzilde füzelere sahip olduğunu söylemiştir. Netanyahu, bütün bu füzelerin Mısır sınırındaki tünellerden temin edildiğine dikkat çekerek, "Gazze ablukasını kaldırmak ve yardım altında gelecek olan gemileri kontrol etmeden Gazze'ye sokabilmek bölgeye girebilecek olan yüzlerce silah

---

¹⁹² **Gazze Şeridi İle Mısır Arasında 150 Tünel**, Anadolu Ajansı (A.A), 20.11.2007

¹⁹³ Dalar, 2009, s.15.

¹⁹⁴ **Amerikalı Mühendisler Göre Hamas Gazze'de 60 Metre Derinlikte Tünel Kazıyor**, Anadolu Ajansı (A.A), 03.07.2009

dolu gemiye yol vermek demektir. Bu nedenle, Gazze abluka altında kalmak zorundadır" demiştir.¹⁹⁵

1.2.7. 2009 Gazze Savaşı / Dökme Kurşun Operasyonu

27 Aralık 2008'den 18 Ocak 2009'a Gazze, Dökme Kurşun Operasyonu'yla İsrail askerlerinin yıkıcı saldırısına maruz kaldı.¹⁹⁶ 27 Aralık'ta yoğun bir hava saldırısı ile başlayan Gazze Savaşı'nda İsrail, öncelikli olarak; Hamas'ın lider kadrosu'nu, Hamas'ın denetimindeki askeri birimleri, sosyal tesisleri, okulları, hastaneleri ve yerleşim birimlerini hedef almıştır. Havadan ve karadan 22 gün boyunca sürdürülen Dökme Kurşun Operasyonu, 18 Ocak 2009'da sona ermiştir. Harekat süresince 412'si çocuk olmak üzere 1300 kişi yaşamını yitirmiştir. Ayrıca 1855'i çocuk toplam 5450 kişi de yaralanmıştır. Buldozerlerin de kullanıldığı İsrail saldırıları sırasında, 20.614 yerleşim birimi kullanılamaz hale gelmiştir. 25 okul, 10 su deposu, 10 elektrik santrali yakılmış; ekili tarım alanlarının %80'i tahrip edilmiştir.¹⁹⁷

İsrail'in Gazze saldırısı sırasında, Batı Şeria'daki hareket kısıtlamaları da sıkılaştırılmıştır. İsrail, birkaç gün boyunca Batı Şeria'yı kapatmıştır. Ayrıca operasyon süresince Batı Şeria'da Doğu Kudüs de dahil olmak üzere kontrol noktası sayısı artırılmıştır. Ocak 2009'da, Batı Şeria'da Duvar ile Yeşil Çizgi arasındaki bazı bölgeler 'kapalı askeri alan' ilan edilmiştir.¹⁹⁸

Dökme Kurşun Operasyonu'ndan beri Gazze'ye herhangi bir sebep için girmesine izin verilen yapı malzemesi dolu kamyon sayısı sadece 41'dir. Sınırlar İsrail tarafından kontrol edilmektedir ve Gazze'ye nelerin girip, nelerin giremeyeceğine de İsrail karar vermektedir. Ambargonun bir sonucu olarak, Gazze'ye giren malların

---

¹⁹⁵ Netanyahu, Yardım Gemilerine Operasyonu ve Gazze'ye Ablukayı Savundu, Anadolu Ajansı (A.A), 02.06.2010

¹⁹⁶ AMNESTY, 2010, <http://www.amnesty.org>, Erişim: 27.12.2010

¹⁹⁷ Ayhan, 2009, s.127-129.

¹⁹⁸ Gold Stone Raporu, 2010, s.29.

sadece oranı değil, çeşitliliği de büyük ölçüde azalmıştır. Öyle ki İsrail yalnız 35 çeşit ürünün Gazze'ye girmesine izin vermektedir.¹⁹⁹

İnşaat sektörüne yönelik de kasıtlı bir stratejik bir saldırı sözkonusudur. Beton fabrikaları tamamen ve sistematik bir şekilde yıkılmıştır. Üretim kapasitesinin %85'ine denk gelen 27 beton fabrikasının 19'u yok edilmiştir. Mal tedariki tamamen İsrail tarafından kontrol edilmektedir. Beton üretme ve piyasaya sürme, temel barınma ihtiyacının giderilmesi için de önem arz etmektedir. Ağır hasara uğramış binaların iç piyasada üretilen beton olmaksızın tamir edilebilmesi imkansızdır. Beton girişine izin verilse de bu, betonu üretmekten çok daha pahalıya mal olmaktadır.²⁰⁰ Dökme Kurşun Operasyonu'nun sivil altyapı üzerinde korkunç etkileri olduğunu belirten uluslararası sigorta şirketleri de doğrudan zararın 659.3 ila 891.8 milyon dolar arasında değiştiğini açıklamışlardır. AB'nin zararı hesaplamak üzere gönderdiği ekibe göre hasarın %84'ü evlere, tarım alanlarına ve özel sektöre aittir. Dökme Kurşun Operasyonu'ndan sonra 600 bin ton moloz olduğu tahmin edilmektedir.²⁰¹

Gazze'deki operasyonlar sırasında ve sonrasında; İsrail'in istimlak faaliyetleri, ev yıkımları ve Batı Şeria'daki doğal kaynakların sömürsündeki artış Batı Şeria'daki denetimi de derinleştirtirmiştir. İsrail İskan ve Planlama Bakanlığı, Batı Şeria'da 73.000 yerleşimci evinin daha yapılmasını planlamaktadır. Bu evlerin 15.000'inin yapımına zaten onay verilmiş olup tüm planlar gerçekleştiği takdirde işgal altındaki Filistin topraklarında yerleşimci sayısı iki katına çıkacaktır.²⁰²

Öte yandan Gazze Şeridi'nde 15 binden fazla evde hasar oluşmuştur. 100 bin Filistinli, çatışmalar devam ederken evlerini terk etmiştir. BM'nin tahminlerine göre 2.870 evin ciddi tamirata ihtiyacı bulunmaktadır. Ayrıca 3.450 evin de yeniden yapılması gerekmektedir. Gazze'ye resmi yollarla girmesi kısıtlanmış ya da girmesine

---

¹⁹⁹ Çöken Gazze: Dökme Kurşun Operasyonu'nun Bir Yıl Sonrası, 2009, s.4-6.

²⁰⁰ Gold Stone Raporu, 2010, s.275.

²⁰¹ Çöken Gazze: Dökme Kurşun Operasyonu'nun Bir Yıl Sonrası, 2009, s.9

²⁰² Gold Stone Raporu, 2010, s.29

çok az miktarlarda izin verilen temel inşaat malzemeleri arasında ise; çimento, cam, çelik, tahta, plastik boru, metal boru, güçlendirilmiş metal malzeme, mıcır, tahta elektrik direkleri, boya, kapı, jeneratör ve yüksek voltaj kabloları yer almaktadır.²⁰³

İsrail askeri operasyonları sırasında ise 40.000 kişinin işsiz kalmasına mal olan 324 fabrika yıkılmıştır. Filistin Sanayi Federasyonu'nun hazırladığı rapora göre; Gazze şehrinde 200, kuzey Gazze'de 101 ve güneyde 20 işyeri ve fabrika yok edilmiştir. Hasar gören toplam 324 yerleşkenin %30'u metal ve mühendislik, %20'sinden fazlası inşaat, %16'sı da mobilya sektöründe faaliyet göstermektedir. Ciddi kayıp veren diğer sektörlerse; alüminyum, yiyecek, tekstil, kimyasal ve kozmetik ürünleri, plastik, kağıt, karton ve el ürünleridir. Federasyona göre bunların yarısından fazlası imha edilmiştir. Söz konusu raporda Gazze'nin en kritik ve en fazla yatırım yapılmasını gerektiren endüstrilerinin operasyonlarda ağır yara aldığı belirtilmiştir. İsrail Kuvvetlerince isabet alan 324 yerleşkenin 11'i ise yemek endüstrisiyle bağlantılı olup buradaki kayıp endüstri sektöründeki toplam kaybın yaklaşık üçte birine, yani 37 milyon dolara, denk gelmektedir. Saldırıda zarar gören işyerlerinin 69'u ise inşaat sektöründendi ve bu da toplam hasarın yaklaşık %30'unu teşkil etmektedir. 324 yerleşkeye yapılan saldırılar sonucu ortaya çıkan hasarın %50'sini ise makine giderleri oluşturmaktadır.²⁰⁴

Saldırlardan sonraki ilk üç ay içinde Gazze Şeridi'ndeki işsizlik iş gücünün %40'mı yani 140 bin insanı etkilemiştir. İşler büyük bir hızla azalırken, gelirler düşmeye, fiyatlar da yükselmeye başlamıştır. Mayıs 2008'de yapılan bir araştırmaya göre, Gazze'de yaşayan ailelerin %70'i günde 1 doların altında kazanarak yaşamak zorunda kalmıştır. Dökme Kurşun Operasyonu öncesinde 40 binden fazla insan, yani iş gücünün %13'ü, tarım sektöründe çalışmaktaydı. Askeri operasyonlar tarım sektörünün ciddi şekilde zarar görmesine sebep olmuştur. Zeytin, hurma ve diğer tarımsal değeri olan ağaçların bulunduğu alanların %17.5'i ve tarlaların %9.2'si hasar görmüştür.

---

²⁰³ Çöken Gazze: Dökme Kurşun Operasyonu'nun Bir Yıl Sonrası, 2009, s.9-10

²⁰⁴ Gold Stone Raporu, 2010, s.275.

Çiftlik alanları da, İsrail askerleri tarafından, operasyon sırasında yol olarak kullanıldığından hasar görmüştür.²⁰⁵

Saldırı, enerji altyapısına da ağır hasar vermiştir. Gazze Şeridi'ndeki bazı bölgeler haftada birkaç saat elektriksiz kalmıştır. Birçok ev, özellikle su pompalarına bağımlı olanlar, haftada yalnızca birkaç saat elektrik alabilmiştir. Gidip gelen elektrik, hastanelerde tıbbi cihazlara hasar verirken doktorların müdahalelerini de bozmuştur. Öteyandan atık su arıtma tesislerindeki faaliyet azaltılmış, artan miktardaki arıtılmayan atık su denize dökülerek kamu sağlığını riske atmıştır.²⁰⁶ Ayrıca Gazze'de yaşayan 1 milyon insan saldırı sırasında elektrikle dağıtılan su sisteminin çalışmaması nedeniyle susuz kalmış, kanalizasyon sokaklardan akmıştır. Gazze nüfusunun %90'ı günde dört ila sekiz saat elektriksiz kalmıştır. Nüfusun geri kalanı ise gün boyu elektriksiz kalmıştır.²⁰⁷

Elektriğin %51'i İsrail'den, %7'si Mısır'dan satın alınmaktaydı. %34'ü ise Gazze elektrik santrallerinde üretilmekteydi. İsrail'in endüstriyel yakıta getirdiği ilave kısıtlamalar Gazze santralının üretimini daha da azaltmıştır. Yakıt kıtlığı santralin işlevinin bozulmasına neden olurken, yedek parça ve bakım eksikliği de santrale uzun vade de zarar vermiştir.²⁰⁸

Operasyonlar sırasında ayrıca 30 kilometreden fazla su kanalı yıkılmış ya da zarar görmüştür. 11 kuyu zarar görürken 6 binden fazla çatı deposu ve 840 ev bağlantısı imha edilmiştir. Çatışmanın yoğun olduğu dönemde, Gazze Şeridi'nin ana su depoları bomba ve mermilerle yok edilmiştir. Sadece su depolarını tamir etmek için ihtiyaç duyulan çimento miktarı 1.250 tondur. Onbinlerce insan temiz su için yardım

---

²⁰⁵ Çöken Gazze: Dökme Kurşun Operasyonu'nun Bir Yıl Sonrası, 2009, s.11-12.

²⁰⁶ Gold Stone Raporu, 2010:s.337.

²⁰⁷ Çöken Gazze: Dökme Kurşun Operasyonu'nun Bir Yıl Sonrası, 2009, s.13.

²⁰⁸ Gold Stone Raporu, 2010, s.337.

kuruluşlarına muhtaç olurken, yüzbinlerce insan ise kamyonlarda satılan suyu satın almak zorunda kalmıştır.²⁰⁹

Askeri operasyonlar sırasında, yaklaşık 700 özel işyeri hasar görmüş ya da yok edilmiştir. Bunun doğrudan kaybı ise 140 milyon dolar olarak tespit edilmiştir. Endüstri sektörü, %61'lik kaybıyla özellikle inşaat ve yemek alt-sektörlerinde, en ağır hasarı alan sektör olarak gözükmektedir. Ayrıca meyveliklerin %17'si ahırların %8.3'ü, kümeslerin 2.6'sı, balık üretme çiftliklerinin %18'i, arı kovanlarının %25.6'sı, açık alanların %9.2'si ve sualtı kuyularının %13'ü de İsrail tarafından yok edilmiştir.²¹⁰

İsrail saldırılarından Gazze'deki sağlık sektörü de olumsuz yönde etkilenmiştir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Gazze'deki 122 sağlık kuruluşunun %48'inin saldırı sırasında yıkıldığını açıklamıştır. Sağlık hizmetlerini Gazze dışında almaya çabalayan insanlar da yine ambargonun kurbanı olmuşlardır. 2009'da Ocak'tan Temmuz'a kadar geçen sürede tıbbi yardım talep eden hastaların %51'inin Erez geçişini kullanmasına izin verilmiştir. Başvuru yapan hastaların üçte birine geç cevap verilmiştir. Bu hastalar Gazze'den zamanında çıkamadıkları için en az bir randevularını kaçırmışlardır. Başvuruların %73'ü bir haftadan fazla gecikmeye tabi tutulmuştur. Mart ve Nisan aylarında 10 hasta hayatını kaybetmiştir.²¹¹

---

²⁰⁹ Çöken Gazze: Dökme Kurşun Operasyonu'nun Bir Yıl Sonrası, 2009, s.13.

²¹⁰ Gold Stone Raporu, 2010, s.339-340.

²¹¹ Çöken Gazze: Dökme Kurşun Operasyonu'nun Bir Yıl Sonrası, 2009, s.15.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSRAİL'İN TECRİT/SOYUTLAMA POLİTİKALARI

2.1. TECRİT/SOYUTLAMA GEREKÇELERİ

İsrail, tüm yaşam alanlarında güvenliği ilk sıraya yerleştirmektedir. Her stratejiyi ve planı güvenlik faktörüne atıfta bulunarak uygulamaya koymaktadır. Tarihsel geçmişi nedeniyle her doğan İsrailinin yaşamakta olduğu güvenlik kaygısı, İsrail toplumunun gelecekle ilgili umutları üzerinde olumsuz bir tablo ortaya çıkarmaktadır.²¹²

İsrail, güvenlik engelleri silahlı ve bombalı saldırılar, intihar saldırıları ile silah ve patlayıcıların İsrail'e sokulması gibi nedenlerle uygulanmıştır. Bu kapsamda; bir yandan İsrail'e yönelik terör eylemleri ve silah sevki engellenmeye çalışılırken bir yandan da Batı Seria'dan İsrail'e kontrolsüz yaya, araç ve yük geçişlerine kısıtlar getirilmiştir.²¹³

İsrail devleti kurulduktan sonra da devam eden savaş durumu, İsrail'in güvensizlik algısını tetiklemiş, milli güvenlik konusu siyasi olaylara hakim olmaya başlamıştır. İsrail'in askeri bir toplum olarak nitelendirilmesinin ardında, güvenlik sorunsalının toplum ve ordu arasındaki ayrımı bulanıklaştırması yatmaktadır. Öyle ki,

---

²¹² Zafer Balpınar, **İsrail'in Terörizm Algısı ve Mücadele Yöntemleri**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2006, s.213.

²¹³ Balpınar, 2006, s.203.

güvenlik konusu karar verme süreçlerini, dolayısıyla ekonomik politikaları olduğu kadar dış politikayı da etkilemiştir.²¹⁴

İsrail ve Filistin ekonomileri arasındaki istikrarlı ilişkinin kritik bir unsuru; kısa vadeli güvenlik kaygıları ile güvenlik ve erişim izni arasında doğru dengenin kurulabilmesidir. Bu durum, orta vadede güvenliği ve refahı geliştirmek için gereklidir. Ancak güvenlik kısıtlamaları, Filistin ekonomik faaliyetlerini ciddi bir şekilde sınırlandırmaktadır. Bununla birlikte İsrail hükümeti, 2005 yılında imzaladığı Hareket ve Erişim Anlaşmasıyla İsrail'in orta vadeli güvenliğinin sadece Filistin'in kalkınmasıyla güvence altına alınabileceğini kabul etmiştir.²¹⁵

Bununla birlikte geçiş kısıtlaması da, İsrail'in güvenlik çıkarlarını korumak için meşrulaştırılmıştır. Bir bombalama ya da askeri saldırıdan sonra ve her büyük Yahudi bayramından önce, İsrail ordusu kontrol noktalarını geçişlere kapatmıştır. 3 milyon Filistinlinin hareket serbestliği reddedilmiştir.²¹⁶

II.İntifada intihar saldırılarının sayılarının azalmasının altında yatan neden ise, duvarın inşası ya da yolların abluka altına alınması değil, Filistin kentlerindeki İsrail birliklerinin sayılarının giderek artırılmasıdır. İntihar saldırılarının azalması ile İsrail ekonomisi durgunluk sürecinden çıkmış, 2000 yılından beri ülkeyi ziyaret etmeyen turistlerin sayısı giderek artmış ve ülkede gerçekleştirilen yabancı yatırımlar yeniden canlanmıştır.²¹⁷

İsrail Güvenlik Kurumu, tecridin aşırı saldırıları durdurmada sınırlı bir işleve sahip olduğunu bildirirken İsrail Hükümeti, tecridin bir güvenlik önlemi olduğunu resmen doğrulamaktadır. Tecritin varlığını sürdürmesinin en az iki nedeni

---

²¹⁴ Tuğçe Ersoy Öztürk, **Mısır Krizi'nin İsrail'e Yansımaları**, TASAM, <http://www.tasam.org/index.php?altid=3393>, Erişim: 15.12.2010

²¹⁵ Açar, 2006, s.37

²¹⁶ Pacheco, 2002, s.325.

²¹⁷ Pappé, 2007, s.416.

bulunmaktadır. Birincisi İsrail halkı için önemli bir psikolojik işleve sahiptir. İkincisi ise Filistinli yetkilileri uzun vadeli siyasal çözümler yerine kısa vadeli ekonomik iyileştirmeleri kabul etmeye zorlayan siyasal bir silah olarak kullanılmasıdır.²¹⁸

Terörizmle savaşma gerekçesiyle Batı Şeria ve Gazze'ye yapılan saldırılar sadece sivil ve askeri İsrail yöneticilerin keyfi kararlarına bağlı tutulmuştur. Bu politika, Filistinlilere gönderilen uluslararası yardımın büyük bölümünün yerine ulaşmasını engellerken, kurumların reforma gitme yönündeki tüm çabalarını da boşa çıkarmıştır.²¹⁹

İsrail için önemli olan Filistin Yönetimi'nde İsrail'in güvenlik kaygılarını gözetken bir yönetimin olması ve İsrail'in güvenliği için Filistin yönetiminin gerekli tedbirleri almasıdır. Bu tedbirler; sınırların kontrolü, silahlı grupların silahsızlandırılması ve etkili polisiye yöntemlerle İsrail'e yönelik saldırıların durdurulmasıdır.²²⁰ Oysaki İsrail'e göre Filistin Otoritesi, Oslo Anlaşması hükümlerine sadık kalmamış, artan terör saldırılarına yeterli ilgiyi göstermemiştir. Bunun sonucu olarak da İsrail, güvenlik engellerini terörle mücadele aracı olarak benimsemiştir. Dolayısıyla Filistin Otoritesi, İsrail'e değil teröre destek verdiği için alınan güvenlik tedbirlerinin de sorumlusudur.²²¹

Öte yandan Oslo anlaşmasıyla Batı Şeria toprakları, üzerinde müzakerelerde bulunulacak üç ayrı kategoriye ayrılmıştır. Bunlardan A bölgesi, güvenlik ve sivil meselelerin Filistin Özerk Yönetimi'ne tamamen devredildiği topraklardır (ki, 2001'de tüm Batı Şeria ve Gazze'nin %17.2'sidir). B Bölgesi, İsrail'in güvenlik ve Filistin'in

---

²¹⁸ Roy, 2002, s.158.

²¹⁹ Bishara, 2003, s.129.

²²⁰ Aras, Ocak 2009, s.19.

²²¹ Balpınar, 2006, s.204.

sivil meselelerini kontrol ettiği alan (2001’de %23.8), C bölgesi ise, askeri ve sivil denetimin İsrail’de olduğu, müzakere konusu %59’luk bir alandır.²²²

19 Ekim 2010 tarihinde Kudüs'te düzenlenen ‘Camp David 2000'den Bugüne İsrail-Filistin Barış Görüşmeleri: Alınan Dersler ve Görüşler’ başlıklı bir panelde konuşan Peres Center for Peace Genel Direktörü Ron Pundak, Filistin tarafının hatasının terörist faaliyetler olduğunu ifade etmiştir. Pundak, bu durumun şiddet konusunda paranoyası olan İsrail halkına olumsuz mesajlar verdiğini dile getirmiştir. Sözkonusu panelde İsrail Milli Güvenlik Kurulu Eski Başkan Vekili Itamar Yaar ise, İsrail'in güvenlik algılamasının savunma ve bölgesel bir yaklaşımı içerdiğini belirtti. Yaar, 2000 yılında İsrail güvenlik uzmanları ülkede uluslararası güçlerin varlığını kabul etmezken, şimdi iki devletli çözüme doğru, belli bazı bölgelerin üçüncü bir uluslararası güç tarafından kontrol edilmesinin kabul edildiğini ifade etti. Yaar, bu olumlu gelişmenin aksine, Filistin Otoritelerinin güvenlik düzenlemelerini uygulamadaki kapasitelerinin kötüleştiğini, Gazze'deki durumun da buna bir örnek olduğunu aktardı.²²³

Batı Şerhali yatırımcıların dünyaya açılmak için ise iki seçeneği bulunmaktadır. Birincisi İsrail, ikincisi de Ürdün’ün liman ya da havalimanlarıdır. İsrail uzunca yıllar Filistin’in ticaret partneri olmaya devam edecek ancak; Filistinliler ekonomilerinin büyümeleri için dünyaya açılmak zorundadırlar.²²⁴

İsrail ve Filistin ekonomileri arasında istikrarlı bir ilişkinin kritik bir unsuru da, kısa vadeli güvenlik kaygıları ile güvenlik ve erişim izni arasında doğru dengenin kurulabilmesidir. Bu durum, orta vadede hem güvenliği hem de refahı geliştirmek için gereklidir. İsrail’in karşılaştığı tehdit gerçektir ve kısıtlamalar, hedeflenen bir dizi terörist saldırıları başarılı bir şekilde önlemiştir. Bu, BM Güvenlik Koordinatörü

---

²²² Pacheco, 2002, s.314.

²²³ Selen Tankuş Karem, **Kudüsteki Camp David’den Bugüne Barış Müzakereleri Toplantısından Notlar ve Gözlemler**, ORSAM, Ekim 2010, <http://www.orsam.org.tr>, Erişim: 05.01.2011

²²⁴ Palestinian Economic Prospects: Aid, Access and Reform, 2008, s.41.

General Dayton'un da desteği ile Filistin'in büyük ama zayıf bir şekilde organize edilen güvenlik güçlerinin ıslah edilmesi ihtiyacını vurgular. Güvenlik hizmetlerindeki reformla onlar fiziksel güvenliği sağlayabilir ve yerel çeteleri ve milisleri kontrol edebilir. Ancak güvenlik kısıtlamaları, Filistin ekonomik faaliyetlerini ciddi bir şekilde sınırlandırmaktadır. Aşırı uçta olanların hedeflenmesine rağmen onlar ılımlı Filistinlilerin çoğunluğunu eşit olarak etkilemektedir. İsrail hükümeti, 2005 yılında imzaladığı Hareket ve Erişim Anlaşmasıyla İsrail'in orta vadeli güvenliğinin sadece Filistin'in kalkınmasıyla, refahıyla güvence altına alınabileceğini kabul etmiştir.²²⁵

2.2. İSTİMLAK, YERLEŞİM VE İMAR POLİTİKALARI

Toprak, İsrail ve Filistin arasındaki çatışmanın merkezidir ve İsrail devletinin, Yahudi yerleşimleri oluşturma politikası 40 küsur yıldır devam etmektedir. Filistin ve İsrail arasındaki toprak problemi 1948, 1967 savaşları ve I.-II. İntifadalar'la doruğa ulaşmıştır.²²⁶ Özellikle 1967 işgalinin ardından Batı Şeria ve Gazze'deki demografik yapı hızla değişmeye başlamış, dönemin İşçi Partisi liderliğinde kurulan hükümet, işgal altındaki toprakları İsrail'le birleştirmek için harekete geçmiştir. Bu maksatla Doğu Kudüs ilhak edilmiş, Golan Tepeleri ve Batı Şeria'daki Kfar Etzion'da bir Yahudi yerleşim birimi kurulmuştur. Yarı askeri merkez olan bu yerleşimler sonradan sivil bir görünüm kazanmıştır. Daha çok sınır bölgelerinde kurulan bu Yahudi yerleşimleri komşu ülkelerden gelebilecek saldırılara karşı bir nevi karakol, tampon bölge görevi görmüştür.²²⁷

1991'de Madrid Konferansı sırasında İsrail ve Filistin arasındaki çatışmayı çözmek için 'barış için toprak' formülü benimsenmiştir. İsrail, Yahudi yerleşkelerini

---

²²⁵ Balls, Cunliffe, 2007, s.32.

²²⁶ **Land and the Israeli Palestinian Conflict**, Applied Research Institute – Jerusalem, 2007, s.1.

²²⁷ Yaşar, Özcan ve Kor, 2009, s.174-175

genişletmek için, Filistin üzerindeki toprak politikasını toprak istimlakı üzerinde yoğunlaşmıştır. İsrail'in işgal politikaları sonucu Filistin toprağını ve doğal kaynaklarını ele geçirmesi, Filistini İsrail'e bağlı bir ekonomi haline gelmiştir.²²⁸

İsrail ve Filistinliler arasında 1993 Oslo Barış sürecinden itibaren yapıla gelen anlaşmalar ise; yerleşimlerin genişletilmesi ya da yapımı konusunda her hangi bir yasaklayıcı madde içermemektedir. Anlaşmalarda getirilen tek sınırlama, İsrail ve Filistin tarafının nihai statü görüşmeleri öncesinde, Batı şeria ve Gazze şeridi'nin statüsünü değiştirmeye yönelik girişimlerden kaçınması yönündedir. Bu çerçeve de yansıtılan görüş, İsraili yerleşimcilerin çoğunun buldukları yerde kalması gerektiği şeklinde dir.²²⁹

Oslo görüşmeleri ile başlayan ve bir dizi anlaşma ile devam eden barış süreci, Yahudi yerleşimlerin yavaşlatılması konusunda olumlu adımlar atmak bir yana, aksine yeni yerleşimlerin inşasına sahne olmuştur.²³⁰ 1993 ve 2000 yıllarını kapsayan Oslo Barış Süreci boyunca, Batı şeria ve Gazze'deki Yahudi yerleşimcilerin sayısı %50'nin üzerinde bir artış kaydetmiştir.²³¹ 1992'de 100.000 olan Yahudi yerleşimci sayısı barış sürecinin sona erdiği 2000 yılında iki kat artarak 200.000'e yükselmiştir. Ayrıca yine bu dönemde işgal altındaki bölgelerde 30 yeni yerleşim bölgesi ve 18.330'dan fazla yeni konut inşa edilmiştir. Böylece sözkonusu yeni yerleşim bölgelerini ve yerleşimleri birbirine bağlayan yolları inşa etmek için binlerce dönümlük Filistin toprağı müsadere edilmiştir.²³² Batı şeria ve Gazze'de yerleşimlerin artmasına bağlı olarak, Filistinlilerin saldırılarına uğrayan yaklaşık 380 bin Yahudi yerleşimcinin güvenliğini sağlamak için İsrail, burada yaşayan 3.5 milyon Filistinliyi belli bölgelere hapsetmiştir. Bölge kapatma, sokağa çıkma yasağı gibi çeşitli hareket kısıtlamaları getirmiştir.²³³ Bu süreçte Doğu Kudüs'teki Yahudi yerleşimcilerin sayısı da 22 binden 170 bine yükselmiş,

---

²²⁸ Land and the Israeli, Palestinian Conflict, 2007, s.1.

²²⁹ Pacheco, 2002, s.307-308.

²³⁰ Dr. Ali Balcı, **Yahudi Yerleşimleri ve Filistin Sorunu**, Ortadoğu Analiz Dergisi, şubat 2010, C.2, Sayı 14, s.53

²³¹ Yaşar, Özcan ve Kor, 2009, s.176

²³² Balcı, şubat 2010, s.53

²³³ Yaşar, Özcan ve Kor, 2009, s.176

Filistinlilere ait 90'dan fazla ev yıkılmıştır. Dönemin İsrail Devlet Başkanı Ehud Barak, her ne kadar ABD tarafından çözüm için elinden geleni yapıyor gibi lanse edilse de, aslında barış sürecinde yerleşim inşası için en büyük hamleyi yapan lider olmuştur.²³⁴

1994-2000 yılları arasında İsrail hükümeti, Batı Şeria'da Araplara ait olan, çoğu tarıma elverişli ve 1 milyar dolardan fazla bir değere sahip yaklaşık 140 milyon m²'lik araziye transit yol inşa etmek ve yerleşim genişletmesi çalışmaları yapmak üzere istimlak etmiştir. Arafat ise, Oslo Ara Dönem Anlaşması'nın bir parçası olarak sunulan istimlak önerisini kabul etmiştir. İsraili yetkililer de benzer şekilde, 1999'da Barak hükümeti kurulduktan sonra Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde 40.500.000 m²'lik Arap toprağını istimlak etmiş, İsraili yerleşimcilerin kullanımına sunmuştur.²³⁵ DOP da, Oslo II anlaşması da, Batı Şeria'da Yahudi cemaatlerinin yerleşimini engelleyici ya da sınırlayıcı bir düzenlemeyi kapsamamaktadır. Bu durum yerleşkeler sorunun nihai statü görüşmelerine dek ertelenmesine neden olmuştur.²³⁶ Öyle ki DOP'un imzalandığı tarih olan Eylül 1993 ile Nisan 2000 tarihleri arasında Batı Şeria'daki yerleşimcilerin sayısı %85'lik bir artış kaydetmiştir. Sayıca değerlendirildiğinde yerleşimci sayısı 100 bin'den 185 bine çıkarken, yerleşim yerleri sayısı da 30'u bulmuştur. Ayrıca kamulaştırılmış topraklar üzerinde, yerleşimciler için 250 millik transit yol inşa edilmiştir. Filistin halkının yaşadığı yerleşim bölgelerinin etrafından dolanan ve onları içerden keserek adacıklar halinde bölen bu yollar, Batı Şeria'yı boydan boya bir ağ gibi sarmaktaydı.²³⁷ İsrail hükümeti hem İsrail'de hem de İşgal Edilmiş Bölgelerde, Filistin nüfusunu toprağından yoksun bırakarak bu toprakları Yahudi kullanımına tahsis etmek niyetiyle benzer politikalar izlemiştir.²³⁸ Filistin tarafı da, yerleşimler sorununu nihai statü görüşmelerine erteleyerek, İsrail'in Batı Şeria toprakları üzerinde egemenlik iddiasında bulunmasına imkan sağlamıştır. Nihai statü görüşmeleri başladığında ise, İsrail hükümetinin en büyük talebi yerleşim bloklarının İsrail'e ilhakı olmuştur. Basın

---

²³⁴ Balcı, Şubat 2010, s.53

²³⁵ Roy, 2002, s.150.

²³⁶ Pacheco, 2002, s.318.

²³⁷ Roy, 2002, s.150.

²³⁸ Land and the Israeli Palestinian Conflict, 2000, s.16.

organlarına yansıyan bilgiye göre Filistinli müzakereciler bu yasadışı ilhakı kabul etmeye zorlanmıştır.²³⁹

Oslo II Anlaşması'nın önemli bir özelliği, Batı Şeria'nın A, B ve C olmak üzere üç farklı bölgeye ayrılmasıdır. Bu anlaşma ile İsrail, 1967'den beri işgal altında tuttuğu topraklarda yasal kontrol hakkını kazanmıştır. A bölgesinde FY tam yetkili iken, B bölgesinde sivil otorite FY'ne, güvenlik kontrolü de İsrail'e verilmiştir. C bölgesinde ise tüm yetki İsrail'e bırakılmıştır.²⁴⁰ Öte yandan B bölgesindeki toprak, su ve benzeri konularda düzenleme yetkisi İsrail'e aittir. Filistinliler sadece A bölgesindeki kaynakların tamamını denetleyebilmektedir. Ancak Filistinlilere uygun görülen toprakların büyük bölümü ekonomik açıdan en kötü ve verimsiz olanlardır. Filistin'in tarımsal anlamda en verimli toprakları ise İsrail'in kontrolü altına bulunan C bölgesinde yer almaktadır.²⁴¹ Bu düzenleme aynı zamanda Batı Şeria'nın %83'ünün İsrail'in kontrolüne geçmesi anlamına gelmekteydi. Öyle ki, Oslo düzenlemeleri, Batı Şeria'nın birbirinden ayrı 227 farklı kapalı bölgeye bölünmesi ile sonuçlanmıştı. Nüfusun bölünmesi bir yana, Filistin'in elle tutulur bir ekonomik yapıya kavuşulması da böylece imkansız hale gelmiştir.²⁴²

Filistinli müzakereciler ise bu süreçte; Oslo anlaşmasını İsrail'in C bölgesinden tamamıyla çekilmesine, milyarlarca dolarlık mülk kaybının tazminine yoğunlaştırmak yerine; İsrail'in C bölgesindeki yoğun varlığı ve yatırımlarının, onun egemenlik iddiasını meşrulaştıracağı görüşünü benimsediler. Filistinli müzakereciler Oslo II anlaşmasında C bölgesini İsrail'in ellerine bırakmaya karar verdiklerinde, Batı Şeria topraklarının büyük bölümünün denetimini ve yerleşkelerin genişlemesini durdurma imkanını da yitirmişlerdir.²⁴³

---

²³⁹ Pacheco, 2002, s.317-318.

²⁴⁰ Gündüz, 2003, s.394

²⁴¹ Roy, 2002, s.150.

²⁴² Gündüz, 2003, s.394.

²⁴³ Pacheco, 2002, s.314-316.

Öteyandan Yahudi yerleşimleri ve askeri barikatlar Filistin’de yaşayabilir bir ekonomi ve politika oluşturma yönündeki tüm olanakları ortadan kaldırmıştır. Kuzeyde Nablus, Cenin ve diğer kentler; merkezde Ramallah ve çevre köyler; güneyde Beytullahim ve Hebron; Eriha, Doğu Kudüs ve Gazze şeridi iyice tecrit edilmiştir. Filistin topraklarının bu şekilde bölünüp ufalanması bu bölgelerin ‘geçiş aşaması sırasında bütünlüğü korunması gereken tek bir toprak birimi’ olduğunu vurgulayan Oslo anlaşmalarına aykırı bir durumdur.²⁴⁴

FY, toprak düzenlemesini ise Tarım Yasası ile yapmıştır. Fakat, FY’nin diğer tüm yasaları gibi bu yasa da yalnızca A ve B alanlarında etkili olmuştur. İşgal altındaki bölgelerde yaşayan Filistinliler İsrail idaresindedirler ve topraklarını kaydettirme hakları bulunmamaktadır. İsrail, Filistin ülkesini kontrol altında tutmak amacıyla; toprak kaydı, miras durumu ve toprağın bölünmesi gibi konular hakkında komplike bir askeri ve hukuki kurallar sistemi uygulamaktadır.²⁴⁵

Anlaşma şartları içerisinde, işgal altındaki bölgelerin tamamında toprak, su, işgücü ve sermaye gibi üretime ilişkin temel kaynakların tamamının İsrail kontrolüne bırakılması da yer almaktadır. 2000 yılı ortalarına gelindiğinde, İsrail Gazze Şeridi’nin yüzde 20’sini ve Batı Şeria’nın yüzde 59’unu doğrudan kontrol etmektedir.²⁴⁶

İsrail işgalinin fiziksel altyapısı Yahudi kolonileri, askeri kamplar, yangeçitler ve kontrol noktaları olmak üzere dört kategoriye ayrılmaktadır. Kolonilerin doğası ve boyutu büyük ölçüde değişkendir. Bazısı çok az sayıda insan barındırır biçimdeyken bazıları binlerce kişinin yaşadığı küçük bir kent ölçülerindedir. Koloniler genelde, İsrail güçlerinin koruduğu askeri sorumluluk alanları olmakla birlikte bazı durumlarda askeri fonksiyona hizmet etmektedirler. Tamamı olmamakla birlikte kolonilerin büyük bölümü özellikle stratejik alanlara kurulmuştur. Gazze Şeridi’ndeki işlevleri:

---

²⁴⁴ Bishara, 2003, s.109.

²⁴⁵ Land and the Israeli Palestinian Conflict, 2007, s.7.

²⁴⁶ Gündüz, 2003, s.395.

- 1- Güneyde kıyı boyunca, İsrail kıyı ve su güvenliğini sağlamak.
- 2- Mısır sınırı güvenliğini sağlamak.
- 3- Gazze Şeridi'ndeki iki kuzey bağlantı noktasında İsrail kolonileri, Gazze Şeridi'ni birbirinden ayrı üç bölgeye ayırmak için kullanılmaktadır.

Batı Şeria'da yoğunlaşılacak bölgeler ise şunlardır:

- 1-Filistin'in bazı taleplerini önlemek amacıyla demografik engeller oluşturmak için Kudüs alanı,
- 2-1967 sınırlarına dönüşü imkansız hale getirmek ve su kaynaklarını kontrol altında tutmak niyetiyle Batı Şeria'nın batı kıyısı boyunca uzanan alan,
- 3-Tarım kaynağı ve İsrail'in güvenliği için önemli olan Ürdün Vadisi.

Koloniler gibi askeri kamplar da Filistin yurdunun her yanına yayılmıştır. Fakat özellikle stratejik alanlarda yoğunlaşmışlardır. Askeri kampların büyük çoğunluğu Ürdün Vadisi'nde toplanmıştır. Bunun nedeni İsrail'in 'doğu güvenlik alanı' planlarıdır.²⁴⁷

İsrail'in yerleşim girişimi, geniş alanları kapsayan toprakların haczedilmesiyle birlikte gelişmekteydi. Bu süreç, kampları ve tesisleri için arazi arayışı içinde olan ordu tarafından başlatılmıştır. Ancak daha sonra bu topraklar yerleşmecilere tahsis edilmiştir. İsrail, 1967'ye kadar %28'i Batı Şeria'da yer alan 1.5 milyon dönüm toprağa el koymuştur. 2000 yılına gelindiğinde bu oran %42'ye ulaşmıştır.²⁴⁸

İsrail 1967'de Filistin yurdunu ele geçirdiğinde, bölgeleri yönetmesi için bir Sivil Yönetim (Askeri Hükümet) kurmuştur. Askeri hükümetin ilk Askeri Düzenleme'si (AD) zaten yürürlükte olan mevcut yasaların geçerliliğini belirlemiştir. Askeri Hükümet tüm idari, yönetsel ve yargısal otoriteyi elinde bulundurmaktadır. 1969'da Sivil Yönetim, AD'nin 321. maddesini yayınlamıştır. Bu madde orduya,

---

²⁴⁷ Land and the Israeli Palestinian Conflict, 2007, s.9.

²⁴⁸ Pappé, 2007, s.284.

toprağa kamu hizmeti adına kanunen el koyma yetkisi vermekteydi. Fakat şunun altını çizmek gerekir ki İsrail terminolojisinde ‘kamu’ kelimesi ‘Yahudiler için’ anlamına gelmektedir. Böylece yangeçitler aşırı yaygın hale gelmiştir. Bu ve benzer AD maddeleri, son 35 yıl dahilinde İsrail sömürge projesi için Filistin toprağının istimlakını kolaylaştırmıştır.²⁴⁹

Filistin bölgelerindeki Yahudi yerleşkelerinin ciddi birer soruna dönüşmesi ise 1970’li yılların sonuna denk düşmektedir.²⁵⁰ 1970’lerde İsrail Yüksek Adalet Mahkemesi, kolonilerin oluşturulmasının güvenlik ihtiyacından kaynaklandığını ve bu kolonilerin geçici olacaklarını onaylamıştır. Koloniler, Filistin topluluğunun karşılaştığı yasal zorluklarla karşılaşmamaktadırlar. Sömürgeciler Sivil İsrail yasalarına göre yönetilmektedirler ve tamamen farklı uygulamalara tabii tutulmaktadırlar. İsrail sıklıkla, geniş alanları Yahudi kontrolü altında tutmak amacıyla, yerel kurullar oluşturarak Filistinli Arap yerleşkelerinin yetki alanlarını kısıtlamıştır. Ayrıca İsrail’in alan faaliyetlerinden dolayı, Filistinli Arap toplulukların toprağa yayılmalarının önüne geçilmiştir. Bir diğer yöntem ise zorunlu tahliyedir. Yani Yahudi topluluklarındaki yasadışı yerleşkelere müsamaha gösterilirken, Arap topluluklarında ağır cezalara neden olmuştur.²⁵¹

İsrail’in yerleşim politikalarında sergilenen tavır Likud yönetimi sırasında yerini ekonomik kaygılardan çok siyasi kaygılara bırakmıştır. Batı Şeria’nın hayati önem taşıyan bölgelerinin İsrail’in büyük kentlerine organik olarak bağlanması için büyük merkezler oluşturulması planlanmıştır. Öyleki işlevsel otoyollarla birbirine bağlanmış Arap kent ve köylerinin; koğuşkent niteliğindeki büyük Yahudi banliyölerin, yerleşim merkezlerinin ve askeri kampların çevrelediği gettolara dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Özellikle Netanyahu döneminde uygulamaya konulan Har Homa Projesiyle; Doğu Kudüs’teki radikal Yahudilerin nüfusunun arttırılması ve Doğu Kudüs

---

²⁴⁹ Land and the Israeli Palestinian Conflict, 2007, s.13-14

²⁵⁰ Balcı, Şubat 2010, s.53

²⁵¹ Land and the Israeli Palestinian Conflict, 2007, s.14-16

ile Batı Şeria arasındaki bağlantı kesilerek Filistinlilerin Kudüs üzerindeki hayallerinin sona erdirilmesi hedeflenmiştir.²⁵²

1977 İsrail seçimlerini Likud partisinin kazanmasından sonra Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nin işgal altındaki bölgelerinde yerleşimlerin inşası çarpıcı bir şekilde artmış, Filistin topraklarının istismali ile yerleşimlerin kurulması artan bir hızla devam etmiştir.²⁵³ İşçi Partisi döneminde de yerleşimlere verilen izinlerin gerekçelerinde güvenlik unsuru ön planda tutulmuştur. Buna karşın Likud, yerleşimlerin özellikle tarihsel bölgeler olarak kabul edilen bölgelerde inşa edilmelerini tercih etmiştir.²⁵⁴

Ayrıca Filistin kasaba ve şehirlerinin aralarına yerleşim bölgeleri konularak bir taraftan muhtemel bir Filistin devletinin kurulma imkanının ortadan kaldırılması bir taraftan da Filistinli nüfusun yoğunluğunun yaşadığı Batı Şeria'da beliren demografik tehdidin önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca bölgedeki ucuz işgücü ve doğal kaynakların İsrail ekonomisinin kullanımına açılması da planlanmıştır. Yerleşimlerin hepsi tarımsal veya ekonomik verimlilik üzerine kurulmamıştır. Tel Aviv, Hayfa ve Batı Kudüs gibi büyüyen şehir merkezlerinin uzantısı birer uydu kentler olarak düşünülmüşlerdir.²⁵⁵ Nihayetinde Likud yönetimi, 1977–1981 yılları arasında işgal altındaki bölgelerdeki yerleşimcilerin sayısını 5.000'den 18.500'e çıkartmış, kendinden önceki İşçi Partisi'nin yerleşim inşasına sınırlama koyduğu Arap nüfusun yoğunlukta olduğu bölgelerde, 20'den fazla yerleşim bölgesi inşa etmiştir.²⁵⁶

Oslo II görüşmeleri kapsamında İsrail hükümeti, ordunun yeniden sevkini kolaylaştırmak için birkaç yol yapmayı önermiştir. Filistin Özerk Yönetimi de, yol planlarının haritalarını sıkı bir incelemeye tabi tutmaksızın, bu öneriyi kabul etmiştir. Plana göre yerleşimciler için 400 kilometrelik alternatif otobanın tamamlanması öngörülmektedir. Bunun için geniş Filistin topraklarına ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak

---

²⁵² Yaşar, Özcan ve Kor, 2009, s.

²⁵³ Gold Stone Raporu, 2010, s.52.

²⁵⁴ Pappe, 2007, s.284.

²⁵⁵ Emre Yüksek, **Filistin'de İsrail Yerleşkeleri**, Ortadoğu Analiz, Cilt 2, Sayı 23, Kasım 2010, s.77.

²⁵⁶ Balcı, Şubat 2010, s.53

İsrail hükümeti Oslo sürecine kadar, Filistinlileri bu konuda ikna edecek bir vesile bulamamıştır. FKÖ, Oslo anlaşmasını imzalayarak İsrail'e tam da ihtiyacı olan şeyi vermiştir.²⁵⁷ Oslo Antlaşmaları ile ortaya çıkan 'yangeçit' (kestirme yol) kavramı, Filistin ülkesindeki Yahudi kolonilerini askeri kamplara ve İsrail'e bağlayan aynı zamanda da Filistin yerleşim alanları arasındaki bağlantıları engelleyen yolları tanımlamaktadır. Bu yolların kontrolü tamamen İsrail'in elindedir ve Filistinlilerin bu yolları kullanmaları yasaktır. Ayrıca bu yolların yapımı sırasında Filistin topraklarına ciddi zararlar verilmektedir. Bu yollar sayesinde Filistin alanları arasındaki her türlü bağlantı da engellenmektedir.²⁵⁸ Bu yollarla Filistin yerleşimlerinin etrafı çevrelenerek kuşatılmıştır. Böylece izole Filistin gettoları oluşturularak Filistinlilerin tarımsal alanları ellerinden alınmıştır. Geçiş izninin kısıtlı olduğu bu yolların her iki tarafında 50-75 metre arasında bir tampon bölge oluşturularak bu bölgelerde hiçbir yapılmaya izin verilmemektedir.²⁵⁹ 2001 yılında inşaatları ve alt yapıyı desteklemek için 25 milyon dolar, yaklaşık aynı miktarda bir kaynağın da 25 geçiş yolu için ayrıldığı bildirilmektedir.²⁶⁰

Batı Şeria'da İsraililerin inşa ettiği yollar, İsrail yerleşimlerini birbirlerine ve İsrail'e bağlayan bir şebeke özelliği taşımaktadır. Filistinlilerin Batı Şeria'daki yolların yaklaşık 1.500 km'sine serbestçe erişmeleri ve bu yollarda seyahat etmesi tamamen yasaktır. Kısmi olarak yasaklanan yollar için ise özel izin alınması gerekmektedir. Ayrıca sınırlı yollarda ise, yerel bölgeden olmayanların seyahat etmeleri için, izin alınması şartı koşulmaktadır.²⁶¹

Ara yollar, aynı zamanda Filistin nüfusunun en yoğun olduğu tarım bölgelerinin çevresine stratejik bir biçimde yerleştirilmiş ve Filistin'in toprak bütünlüğünü neredeyse tamamen bozmaktadır. Bu yollar II.İntifada sırasında, İsrail'in

---

²⁵⁷ Pacheco, 2002, s.318.

²⁵⁸ Land and the Israeli Palestinian Conflict, 2007, s.15

²⁵⁹ Osman Bahadır Dinçer ve Gamze Coşkun, **İşgalin Bir Diğer Adı: Yahudi Yerleşimleri**, Ortadoğu ve Afrika Araştırmaları Merkezi (USAK), 2010, s.5

²⁶⁰ Chomsky, 2002, s.23.

²⁶¹ Gold Stone Raporu, 2010, s.62.

Filistin şehirlerini ve köylerini kuşatmasını kolaylaştırmış, zaten sallantıda olan Filistin ekonomisine 2 milyar dolar zarar vermiştir. Geniş çaplı toprak gaspları karşısında Filistinli arazi sahipleri, İsrail işgal makamları ve mahkemelerine başvurduğunda hükümet, Filistin Özerk Yönetimi'nin Oslo anlaşmasıyla yol yapım faaliyetlerine razı geldiğini ve bunun da özel toprak sahiplerinin gasplara itirazını engellediğini savunmuştur. Bu da hukuksal mücadeleyi ciddi bir biçimde baltalamıştır.²⁶²

Marwan Bishara'ya göre ise yerleşimlerin pratik bir amacı bulunmaktadır. O da Şeria Vadisi'nin su kaynaklarını ve başlıca yol eksenlerini denetim altına almaktır. İsrail hükümetinin bu ekonomik hesapları içinde Tanrı ise, işgal edilmiş topraklardaki yerleşimlerin görünürdeki bahanesidir. 1967'den sonra uygulanan Yahudi yerleşimleri siyasetinin en belirgin hedefi, Batı Şeria'daki su kaynakları üzerinde İsrail'in mutlak denetimini sağlamaktır. Zaten yerleşimlerin haritası ile bölgedeki su kaynaklarının haritası da birbiri ile örtüşmektedir. Böylelikle İsraililer yılda çıkarılan 600 milyon m³ suyun 500 milyonunu kullanabilmekte, bu da yılda 1 milyar dolarlık bir tasarruf yapmalarını sağlamakta ve tüketimlerinin ortalama üçte birini karşılamaktadır.²⁶³

Filistin toprakları üzerindeki kontrollerini sürdürürken İsrail güçleri, çeşitli sorunlarla karşılaşmışlardır. Zira bu topraklarda yaşayan Filistinli sayısı 3 milyon dolayındaydı. İsrail, nüfusla ilgili bu zor sorunu aşmak için Yahudileri kolonilere yerleşme konusunda cesaretlendirerek demografik dengeyi değişikliğe uğratmak istemektedir. Her ne kadar Filistin yurdunda Filistinlilerin sayısı sömürgecilerden çok daha fazla olsa da; Batı Şeria'daki 400.000 ve Gazze Şeridi'ndeki 7.000 sömürgecinin varlığı ve bu sömürgecilerin Filistin toprağı üzerindeki güçleri Filistin devletini ve toprağını tehdit eden önemli bir unsur olarak gösterilmektedir.²⁶⁴

İşgal Altındaki Topraklarda İsrail Yerleşimleri (RISOT) isimli resmi rapora göre, İsraili yerleşimlerin inşaatlarında herhangi bir azalma kaydedilmemiştir. Oslo

---

²⁶² Pacheco, 2002, s.320.

²⁶³ Bishara, 2003, s.107.

²⁶⁴ Land and the Israeli Palestinian Conflict, 2007, s.11.

öncesinde Gazze ve Batı Şeria'da 110 bin Yahudi yasadışı yerleşim yerlerinde yaşarlarken, Oslo sürecinden itibaren Doğu Kudüs'ün Araplara ait bölümüne yerleşen Yahudiler (150 bini aşkın) hariç bu rakam 195 bine yükselmiştir.²⁶⁵

1987'ye gelindiğinde, işgal altındaki bölgelerde Yahudi yerleşimcilerin sayısının 67.000'e, yerleşim bölgelerinin sayısının da 143'e yükselmesi Filistinlilerin gündelik hayatını büyük ölçüde zorlaştırmıştır. Nihayetinde bu süreç Filistin İntifadası olarak bilinen I.İntifada olaylarını tetiklemiştir.²⁶⁶

Barak hükümeti verilerine göre yeni yerleşim oranı 1993-2000 yılları arasında sürekli olarak artış göstermiştir. 2000 yılında 1993'e göre beş kat, 1994'e göre üç buçuk kat artmıştır. Şaron-Perez hükümeti döneminde bu oran daha da artacaktır.²⁶⁷ Sharon'un İsrail'in 21. Yüzyıl Planına göre ise, 2000'lerin başında 2 milyon Yahudi'nin yerleşimlerde yaşaması amaçlanarak Siyonist kolonyalizmde geri dönüşü olmayan kritik bir eşiğin aşılması hedeflenmiştir. Ancak plan 1978'te gerçekleştirilen İsrail-Mısır Camp David Anlaşması, 1982'de Lübnan'ın İşgali ve 1987'de patlak veren I.İntifada nedeniyle amacına tam olarak ulaşamamıştır. Sharon, bu vizyonunu 2000'li yıllarda gözden geçirmek durumunda kalmıştır.

Yahudi yerleşkeleri İsrail işgaline karşı duyulan öfkenin adresi olmuştur. Çünkü İsrail askerleri yerleşimcilerin çıkarı için Filistinlilerin mülklerini yıkmaktadır. Evler, meyve ve zeytin ağaçları, tarım arazileri yerleşimcilerin daha güvenli yollarla yerleşim bölgelerine ulaşmaları için yok edilmektedir. İsrail'in işgal altındaki topraklarda kontrolünü sağlamlaştırmak ve fiili durum yaratmak için hız kesmeden

---

²⁶⁵ Said, 2004, s.41.

²⁶⁶ Balci, Şubat 2010, s.53

²⁶⁷ Chomsky, 2002, s.23.

büyüttüğü bu yerleşimler, Filistin'in toprak bütünlüğünü ve bağımsız, yaşanabilir bir devlet kurulabilmesini engellemektedir.²⁶⁸

Mart 2000'e gelindiğinde Batı Şeria toprakları yerleşimcilere tahsis edilen B-C bölgeleri ve Filistinlilerin kullanımına kapalı by-pass yollarıyla tümünden parçalanmış bir tablo arz etmekteydi. 1993'ten 2000'e kadar Batı Şeria'daki yerleşimci sayısı %65 oranında artmıştır. İsrail hükümetinin yerleşim ideolojisi, Barış Süreci'ne ciddi bir darbe indirse de güvenlik ve demografik tehdidin baskısını hisseden kamuoyunun tercihlerine boyun eğmek zorunda kalmıştır. Filistin ise yerleşimler, C Bölgesi, by-pass yollar, kontrol noktaları ve ayırım duvarı ile yaşanabilir bir devletin en temel unsuru olan toprak bütünlüğünü kaybetmiştir.

Bütün ABD-İsrail barış planları da, Kudüs'ün kuzey ve güney yönünde genişlemesi yönündedir. 28 Temmuz 2000'de, İsrail'in Har Homa bölgesinde 522 yeni konut açmak için sözleşmeler yapılmıştır. Bu projenin 1967'de 'Kasaba Planlaması'nda topraklarını kaybeden Arap nüfusun toprakları üzerinde hayata geçirilmesi planlanmaktaydı. Ki, 'Kasaba Planlaması', Arap topraklarına Yahudilerin yerleştirilmesini amaçlamaktaydı. Kasabayı kurmanın siyasal hedefi ise, Kudüs-Jericho yolu boyunca yerleşim alanı açmaktı. Böylelikle Ramallah ve kuzey Filistin bölgesi, Beytullahim ve güneyden ayrılmış olacaktı. Bu planı gerçekleştirmek için Filistinli nüfusun yaşadığı merkezleri boydan boya kesen, yerleşimcilerle askeri güçlerin Batı Şeria'da bir uçtan diğerine hızla ve güven içinde hareket etmelerini sağlayan 400 kilometrelik büyük bir yol sistemi kurulmuştur. El konulan 160 bin dönümlük alan üzerine kurulan yol sistemi, Filistin köylerinin gelişmesini ve genişlemesini engellediği gibi, insanların ve malların akışına da engel olmuştur. Bu sürecin her adımı ABD'nin bilgisi dahilinde, çeşitli kanallardan akıtılan önemli askeri ve diplomatik yardımlarla yürütülmüştür. Öyle ki, BM girişimleri bile tamamen engellenmiştir.²⁶⁹

---

²⁶⁸ Yaşar, Özcan ve Kor, 2009, s.177

²⁶⁹ Chomsky, 2002, s.24-28.

ABD'nin İsrail hükümetine yaptığı büyük miktarlardaki yardım, İsrail'in yerleşim genişletme programını gerçekleştirmesine hizmet etmiştir. 1990'lar boyunca ABD'nin İsrail'e yaptığı mali yardım, diğer tüm alıcılara yaptığı bağışları bir hayli geride bırakmıştır. ABD'nin yüksek miktardaki bu ekonomik ve askeri yardımları, İsrail hükümetinin kaynaklarını yerleşkelerin genişlemesi gibi öncelikli alanlara harcanmasına imkan sağlamıştır.²⁷⁰

Yahudi yerleşimciler, II.İntifada sırasında da sık sık Filistinlilerin hedefi olmuşlardır. Filistinliler, İsrail'in yerleşimci politikasının ileride kurulması muhtemel Filistin devleti için önemli bir engel teşkil ettiğinin farkındadır. Zira yerleşim birimleri, toprak bütünlüğünü engelleyecek şekilde stratejik bölgelerde yer almaktadır ve bu durum Filistin devletinin bütünlüğüne zarar verecektir.²⁷¹

Bununla birlikte II.İntifada sırasında İsrail hükümeti, defalarca kolonilerin yayılmasını sınırlamak niyetinde olduklarını ilan etmiştir. Ancak, Yahudilerin kolonilere yerleşmelerinin teşvik edilmesi, koloni nüfuslarının hızla artmasına neden olmuştur. İsrail'de Yahudilerin nüfus artış oranı yılda %2.0 iken, kolonilerdeki İsraililerin nüfus artış oranı yılda %8.5 dolayındadır. Yani İsrail'deki nüfus artış oranının dört katından daha fazladır.²⁷²

Oslo Barış Sürecinin sona ermesiyle birlikte yeni yerleşimlerin inşası artarak devam etmiştir. Gazze Şeridi'ni yerleşim politikası kapsamında çıkararak İsrail, çalışmalarını Batı Şeria üzerinde yoğunlaştırmıştır. 15-22 Ağustos 2005 tarihleri arasında İsrail yönetimi, Gazze Şeridi'nden çekilme planını tamamlamıştır. Gazze'deki yerleşimlerin boşaltılmasından sonra evlerini kaybeden 212 ailenin İsrail topraklarına değil, Batı Şeria'daki işgal altındaki bölgelere yerleştirileceği açıklanmıştır. 2007 sonunda toplanan Annapolis zirvesi taraflar arasında bir barış sürecinin başlatılmasını öngörse de, 2008 yılı boyunca özellikle ayırım duvarının batısında kalan kısımda

---

²⁷⁰ Chris Wake, **An unaided peace? The (unintended) consequences of international aid on the Oslo peace process**, Conflict Security Development, 2010, s.3

²⁷¹ Yaşar, Özcan ve Kor, 2009, s.177

²⁷² Land and the Israeli Palestinian Conflict, 2007, s.11

yerleşimlerin inşasına hızlı bir şekilde devam edilmiştir. Annapolis zirvesi öncesi bir yıl boyunca İsrail hükümetinin planladığı yerleşimlerin sayısı 137 iken, zirve sonrası bir yıl boyunca bu rakam 2.300'e çıkmıştır. 2008'de ise Batı Şeria'ya 15.000 yeni Yahudi yerleşimci taşınmış, 1.518 yeni yerleşim birimi inşa edilmiştir.²⁷³

Öte yandan %33'ü Filistinlilerin sahip olduğu özel arazilere kurulduğu tahmin edilen yerleşkelerin çoğu askeri zorunluluk gerekçesiyle İsrail tarafından istimlak edilmiştir. 1967'den itibaren İsraili yetkililer, Doğu Kudüs'te, 2000'i ev olmak üzere Filistinlilere ait yüzlerce yapıyı yıkmıştır. 2008'in ilk çeyreğinde ise, Doğu Kudüs dahil Batı Şeria'da izinleri olmadığı için 124 yapıyı yıkmıştır. Binaların ve konutların yıkılması Ürdün Vadisi, Doğu Kudüs ve Batı Şeria'nın diğer bölgelerinde Filistinlileri yerinden eden önemli bir İsrail politikası olmuştur. İsraili yetkililer, yıkımları meşrulaştırabilmek için, yıkılan binaların gerekli izinlere sahip olmadığı iddiasında bulunmuşlardır. Ayrıca İsraili yetkililer, yapı izinlerini Filistinlilere nadiren vermişlerdir.²⁷⁴

Sahip olunan haklar bakımından ise yerleşkelerde yaşayan Yahudi'ler, Filistin bölgelerinde kalan topraklarda bulunmalarına rağmen İsrail hukukuna, haklarına ve ayrıcalıklarına tabi idi. Öyle ki yerleşimcilerin ikamet ettiği yerde bir Filistinli yakalandığında, Filistinli hakkında İsrail askeri emirleri ve mahkemelerince hüküm verilmektedir. Yahudi yerleşimci ise İsrail sivil mahkemelerinden yararlanmaktadır. Bu da apartheid'e benzer bir hukuk ve haklar yapısı yaratmaktadır.²⁷⁵

İsrail hükümeti, bütün uluslararası tepkilere rağmen, yerleşim siyasetine 2009 yılında da devam etmiştir. Ancak 2009'un özellikle ikinci yarısında Yahudi yerleşimleri konusu sakin bir seyir izlemiştir. Bu konuda AB ve diğer uluslararası kurumların hazırladığı raporları dikkate almayan İsrail, ABD'nin etkin olduğu olaylarda geri adım atmayı kabul etmiştir. Özellikle Obama'nın yerleşimler meselesini Filistin-İsrail barışı

---

²⁷³ Balcı, Şubat 2010, s.54-55

²⁷⁴ Gold Stone Raporu, 2010, s.60-61.

²⁷⁵ Pacheco, 2002, s.317

için engel olarak görmesi ve ısrarla yerleşimlerin inşası sürecinin durdurulmasını istemesi etkili olmuştur. Fakat tarihsel sürece bakıldığında ABD'nin bu politikaları söylem düzleminde kalmıştır. Belli yaptırımlarla desteklenmediği sürece bu konuda bir sonuç alması zor görünmektedir. Bu bağlamda ABD, İsrail'i durdurmak yerine süreci dondurmaya tercih etmiştir.²⁷⁶

Yıllara göre dağılıma bakıldığında 1972'den bu yana İsrail başbakanlarının görev yaptıkları döneme göre inşa edilen yeni yerleşim birimleri sayıca şöyledir:

Tablo 2: Yıllara Göre Yerleşim Birimleri

1977-83	Menahem Begin	80
2001-06	Ariel Şaron	55
1999-2001	Ehud Barak	50
1996-99	Benyamin Netanyahu	30
1969-74	Golda Meir	28
1974-77	İzak Rabin	27
1984-86	Şimon Peres	22
1967-69	Levi Eshkol	20
1986-92	İzak Şamir	12
2006-08	Ehud Olmert	5
1992-95	İzak Rabin	2

Kaynak: Yaşar, Özcan ve Kor, 2009, s.178

---

²⁷⁶ Balcı, Şubat 2010, s.57

2.3. KONTROL VE DENETİM UYGULAMALARI

İsrail’de Yahudilerle Filistinlileri fiziki bir engelle ayırma fikrini ilk defa ortaya atan 1992’de başbakan İzak Rabin olmuştur. Barış süreci devam ederken 1994-96 arasında Gazze-İsrail sınırına çekilen tel örgüler ve Gazze-Mısır sınırına örülen beton duvar bu fikrin öncüsü olmuştur.²⁷⁷

Oslo süreci boyunca İsrail, Filistinliler üzerindeki kontrolünü FKÖ aracılığıyla sağlamıştır. Ancak İntifada koşullarında FKÖ bu görevi yerine getiremeyeceğinden İsrail coğrafi ayrılma koşullarını yaratmaya başlamıştır.²⁷⁸

Tecrit, İsrail’in ayrılık politikasını uygulamak için kullandığı bir yöntemdir. Ayrılık politikası ise, Oslo anlaşmaları ile yeniden canlandırılmıştır. Hatta bu anlaşmaların özüdür denilebilir. 1999’da Ehud Barak, “Ayrılık Barış Getirir: Biz Buradayız; Onlar Orada” başlıklı bir parti programı yürütmüştür. Barak’ın ayrılık vizyonu; kontrol noktalarının, duvarların, tellerin, siperlerin, köprülerin, kanalların ve tünellerin inşasıyla hayata geçirilecekti. Mart 2001’de kurulan Şaron hükümeti; çukurlar kazılarak, yollar tahrip edilerek ve bariyerler kurularak Batı Şeria ile Gazze Şeridi’ndeki tüm Filistin yerleşimlerinin yalıtılması talimatını vermiştir. Öyle ki Ramallah’ı toplam 65 bin kişinin yaşadığı 25 çevre köye kapatmak için iki metre derinliğinde ve onlarca metre uzunluğunda çukurlar kazılmıştır. Bu çukurların aşılması imkansız olduğu için Filistinliler; işlerinden, sağlık ve eğitim hizmetlerinden mahrum kaldılar. Aynı zamanda çukurların kazılması esnasında yollar, su, elektrik ve telefon şebekeleri de hasar gördü.²⁷⁹

İsrail güvenlik duvarının inşası, 16 Haziran 2002’de başlamıştır. İnşaat tamamlandığında toplam uzunluğunun 750 kilometreyi ve duvarın yüksekliğinin birçok

---

²⁷⁷ Yaşar, Özcan ve Kor, 2009, s.167

²⁷⁸ Özkoç, 2009, s.190.

²⁷⁹ Roy, 2002, s.165-167.

noktada 8 metreyi bulması planlanlanmaktadır. Duvar bütünüyle tampon bölge sayılırken siperler, dikenli teller ve elektrik akımı verilen çitlerle çevrelenmektedir. Öteyandan duvar boyunca çok sayıda gözetleme kulesi, elektronik duyargalar, termal görüntüleme sistemleri, video kameraları, insansız uydu görüntüleme cihazları ve atış kuleleri de bulunmaktadır.²⁸⁰

İsrail, duvarı güvenlik maksadıyla inşa ettiğini söylese de aksine duvar, bölgede istikrarı buzmuş, şiddeti artırmıştır. Duvar, gettolara hapsedilen Filistinlilerin hayatlarını daha da dayanılmaz bir duruma sokmuştur. Duvarın takip ettiği güzergah, İsrail'in tek amacının aslında güvenlik olmadığına önemli bir göstergesidir. Zira duvar, 1949 Ateşkes Hattı olan Yeşil Hattan geçmemektedir. Duvarın güzergahı ise Yahudi yerleşimlerini koruyacak biçimde; en verimli Filistin topraklarını, Batı Şeria'daki su yollarını ve yer altı su kaynaklarını içine almaktadır. Kimi bölgelerde de 5 ila 20 km içeriye kadar girmektedir. Ayrıca duvar, Filistin şehirleri ile kırsalını birbirinden ayırmaktadır. Duvar inşaatı, işgal altındaki Filistin topraklarında İsrail'in yavaşça ve sessizce gerçekleştirdiği etnik temizlik stratejisinin bir parçası olarak da değerlendirilmektedir.²⁸¹

Maliyeti kilometre başına 1.6 milyon doları bulan duvar, çoğu yerde 8 metre yüksekliğindedir. Duvar tamamlandığında, Berlin Duvarı'ndan 10 kat daha uzun ve 2 kat daha yüksek olması planlanmaktadır. Her 200 metrede bir gözetleme kulesi bulunan duvar; elektrikli tel örgüler, iki metre derinlikte ve dört metre genişlikte hendeklerle çevrilidir. Ayrıca duvarın yakınlarında kimsenin dolaşmaması için uzaktan kumandalı silahlar bulunmaktadır. Hatta bazı yerler ayak izlerinin takip edilebilmesi için kumlarla kaplanmıştır. Duvarın her iki tarafında İsrail askerlerinin sürekli devriye gezdikleri birer yol bulunmaktadır. Duvar, kimi bölgelerde 60 ila 100 metre genişlikte bir alanı

---

²⁸⁰ Pappe, 2007, s.416.

²⁸¹ Dalar, 2009, s.54.

kaplamaktadır. Buradan da görülmektedir ki, böylesine yüksek bir maliyete mal olan duvarın inşasının gerçek nedeni geçici bir güvenlik önlemi olamaz.²⁸²

Bununla beraber duvarın inşası için binlerce dönüm arazi, İsrail tarafından müsadere edilmiştir. Söz konusu müsadere yüzlerce dönüm tarımsal arazi ile çok sayıda küçük ve orta ölçekli yatırım yok edilmiştir.²⁸³ Duvarın inşası sırasında, 200.000'in üzerinde Filistinlinin evlerine el konulmuş ya da tarlalarına, zeytinliklerine ulaşmaları engellenmiştir. Benzer bir biçimde iş adamlarının iş yerlerine, öğrencilerin de okullarına ulaşmaları kısıtlanmıştır.²⁸⁴

2008 sonu itibariyle Filistin nüfusunun yaklaşık dörtte biri duvardan doğrudan etkilenmiştir. Duvarın diğer tarafında kalarak tecrit edilen Filistinlilerin oranı %10.6'ü, tarım alanları diğer tarafta kalanlar ise %12.4'ü bulmuştur. İsrail duvar ile Yeşil Hat arasında kalan toprakları kapalı askeri bölge ilan etmiştir. Buralardaki Filistinliler kendi evlerinde yaşayabilmek için sürekli oturma izni, tarlalarına ulaşabilmek için ise ziyaretçi izni almaya mecbur bırakılmışlardır. Hal böyle iken Filistinlilerin başvuruları çoğunlukla reddedilmiş ve Filistinliler, aslında gerçekte sahibi oldukları toprakların onlara ait olduğu konusunda İsrail tarafını ikna edememiştir. Temmuz 2008 itibariyle tarım arazileri diğer tarafta kalan Filistinlilerin sadece %20'si izin belgesi alabilmiştir. İsrail duvar inşası için istimlak ettiği Filistin topraklarının bedelini çoğu zaman ödememiş, ödediğinde ise çok düşük meblağlar vermiştir.²⁸⁵

Duvar güzergahı, Filistin köyleri ve bunların civarından geçmektedir. Ayrıca Batı Şeria'nın birbirbirinden kopuk bir dizi yerleşim bölgesine ayrılmasına neden olmaktadır. Duvar, aynı zamanda Kudüs civarında ve Batı Şeria'da yapılan yerleşimleri kuşatarak onları İsrail'e bağlamaktadır. Bu yerleşimlerin İsraili sakinlerinin %80'i Duvarın batısında ikamet etmektedir. Duvar güzergahı tamamlandığı takdirde, duvarın

---

²⁸² Yaşar, Özcan ve Kor, 2009, s.167-168

²⁸³ Dağ, Ekim 2008, s.134

²⁸⁴ Pappé, 2007, s.416.

²⁸⁵ Yaşar, Özcan ve Kor, 2009, s.170

%85'inin Batı Şeria'nın içinde kalması, Doğu Kudüs'ü de kapsayan Batı Şeria bölgesinin %9.5'inin ise Batı Şeria'nın kalanından ayrılması öngörülmektedir. Bu öngörünün gerçekleşmesi halinde Doğu Kudüs'tekiler dahil 260.000 Filistinlinin duvar ile Yeşil Hat arasında kalacağı tahmin edilmektedir.²⁸⁶

Duvar inşasının Filistinliler üzerindeki olumsuz etkisinin en ilginç örneklerinden biri Kalkilya'dır. Bir zamanlar Filistin'in zengin pazar şehirleri arasında anılan Kalkilya, Batı Şeria'nın su kaynaklarının yaklaşık yarısına sahiptir. Bölgenin meyve-sebzesinin %42'sini üreten Kalkilya, üretimini İsrail ile Körfez ülkelerine ihraç etmekteydi. Ancak bugün gelinen noktada Kalkilya'nın üç tarafı duvarlarla çevrilmiş durumdadır. Batı Şeria'ya tek ulaşım imkanı, doğu tarafındaki açıklık ile duvarın altından geçerek güneye giden tüneldir. Duvar inşası için üçte birine el konulan Kalkilya'nın; tarım arazilerinin çoğu, su kaynaklarının üçte biri ve 18.000 sakini ile dokuz köyü duvarın diğer tarafında bırakılmıştır. Tarımla uğraşan 32 köyün de, arazileri ile bağlantısı tamamen kesilmiştir. Çiftçiler arazilerine gidebilmek için İsrail'den izin belgeleri almaya mecbur bırakılmıştır. Bu uygulamalara ek olarak İsrail askerleri, zaman zaman keyfi uygulamalarla çıkış noktasını kapatmıştır. Bu da bölgeden çıkamayan çiftçilerin ürünlerini pazara ulaştıramalarını engellemiş, mahsulün kapılarda çürümesine neden olmuştur.²⁸⁷

2.4. TECRİT/SOYUTLAMA UYGULAMALARI VE EKONOMİK SONUÇLARI

2.4.1. Uygulanan Tecrit Sistemi

Pacheco'ya göre, İsrail'in uyguladığı tecridin tek bir işlevi bulunmaktadır. O da, işgal topraklarını sadece Filistinlilere kapatmak. Batı Şeria, Gazze ve Doğu Kudüs'te yaşayan 400 bin Yahudi yerleşimci dolaşım ve hareket serbestisine sahipken,

---

²⁸⁶ Gold Stone Raporu, 2010, s.61.

²⁸⁷ Yaşar, Özcan ve Kor, 2009, s.170

Filistinliler geçiş kısıtlamaları nedeniyle ekonomik güçlüklerle yaşamaya mecbur bırakılmıştır. Tüm bu kısıtlamalar, Oslo Barış Sürecine karşı şiddetli isyanın kitlesel biçimde desteklenmesi ile sonuçlanmıştır.²⁸⁸

Sara Roy, Filistin’de uygulanan tecridi genel, tam ve iç olmak üzere üç temel kategoride incelemektedir. Genel tecrit, Batı Şeria-Gazze-İsrail ve Batı Şeria-Gazze arasındaki üretim faktörlerinin, malların ve işgücünün geçişi üzerindeki kısıtlamalarını tanımlamaktadır. Sınır geçitlerinde uzun süre beklemeler ve aramalar bu tecrit biçiminin en tipik özellikleridir. Bu sınır kontrol noktaları insan ve mal hareketini yavaşlatmış; ulaşım, üretim ve işlem maliyetlerini önemli ölçüde arttırmıştır. Tam tecrit ise, ki total kapatma/abluka olarak da tanımlanabilir, her türlü hareketi ve bütün geçişleri tamamen yasaklamaktadır. Tam tecrit genellikle İsrail’e yönelik Filistin saldırıları arttığında uygulanmaktadır. Süresi veya sıklığı belirsiz olduğundan durum daha da riskli hale gelmektedir. Tam tecrit uygulanırken ne İsrail’de çalışma izni olan Filistinlilere ne de İsrail’in onayladığı Filistinli araba ve kamyonlara geçiş izni verilmemektedir. Sınırdan ancak İsraililerin sahip olduğu veya İsraili sürücülerin kullandığı araçlar geçebilmektedir. 1993 ile 1996 arasında İsrail, Gazze’de 342, Batı Şeria’da 291 gün tam tecrit uygulamıştır. Filistinliler neredeyse tüm bir seneyi fiziksel ve ekonomik hareketten yoksun bir şekilde geçirmiştir. Sadece 1996’da Gazze’deki tecrit uygulamaları önceki yıla oranla %35, Batı Şeria’da %57 artış kaydetmiştir.²⁸⁹

Mayıs 2002’ye gelindiğinde İsrail, tüm Batı Şeria’ya abluka uygulamaya başlamıştır. Böylece bir yandan Batı Şeria işgal edilirken bir yandan da Filistin halkı ekonomik ve toplumsal açıdan iyice kötü bir duruma sokulmuştur. Öyle ki İsrail, Yahudi yerleşimlerinde bulunan İsrail askeri komutanlığından verilen özel izin

---

²⁸⁸ Pacheco, 2002, s.324.

²⁸⁹ Roy, 2002, s.159-162.

belgesine sahip olmayan Filistinlilerin bir kentten diğerine gitmesini engellemiştir. Ayrıca İsrail ve Doğu Kudüs'e yolculuklar da tamamen yasaklanmıştır.²⁹⁰

Öte yandan Yahudi yerleşimlerine ve büyük Filistin yerleşimlerinin çevresinde kurulan yeni sanayi parklarına ucuz işgücü sağlanabilmesi de İsrail için faydalı olmuştur. Nitekim kendi 'bantustan'ı dışına çıkararak dolaşma yasağını ihlal eden Filistinliler, 6 ay hapis ve 500 dolar para cezasına çarptırılmışlardır. Bu nedenle Yahudi yerleşimcilerin firmalarında istihdam edilen Filistinli işgücü sayısı, ücretler İsrail'dekilerden çok daha düşük olmasına rağmen, iki katına çıkmış ve buralarda çalışmaya mecbur bırakılmışlardır. Ki, İsrail'de çalışan Filistinli bir işçi yerleşimlerdekinin 4 katı daha fazla kazanabilmektedir. 2000 yılı sonunda Yahudi yerleşimlerindeki İsraili firma sayısı 100'ü geçmiştir. Ayrıca Gazze Şeridi ile İsrail arasındaki Erez kavşağında kurulan sanayi bölgesinde 3.500 Filistinli işçi çalıştırılmasının nedeni de, sonu gelmeyen ablukalardır.²⁹¹

İç tecritler yani dahili kapatmalar ise, Batı Şeria ve Gazze'deki Filistin yerleşimleri arasındaki geçişlerin kısıtlanması şeklinde gerçekleştirilmektedir. İç tecrit, II. Oslo Anlaşması'yla Batı Şeria'nın yasal olarak coğrafi açıdan kantonlara bölünmesi ile mümkün hale gelmiştir. Mart 1993 ile Mart 1996 tarihleri arasında, İsrail'e, Kudüs'e ya da Batı Şeria ile Gazze'ye girmek isteyen bir Filistinli; ister yalnız, isterse de arabası veya kamyonuyla İsraili yetkililerden giriş izni almak zorundaydı. Mart 1996'dan beri özellikle de Batı Şeria-Gazze yolculukları için geçiş izni almak iyice zorlaştırılmıştır. Mart 1996 ile Haziran 1997 arasında VIP olmayanların içinde sadece 500 kişiye geçiş izni verilmiştir. Daha çok Filistin hükümet yetkililerine verilen VIP izinleri bile, özellikle tam tecrit dönemlerinde, hareket kısıtlamalarına tabi tutulmuştur. Bu

---

²⁹⁰ Bishara, 2003, s.128-129.

²⁹¹ Bishara, 2003, s.110.

politikalar gitgide Gazze Şeridi'nin Batı Şeria ile İsrail'den soyutlanmasına neden olmuştur.²⁹²

2.4.1.1. Sınır Kapatmaları

İsrail vatandaşlarına yönelik güvelik tehditleri temelinde mal ve insan hareketinin kısıtlanması olarak da tanımlanabilen kapatma politikaları, 1996'dan beri İsrail'in Gazze Şeridi ve Batı Şeria üzerindeki kontrolünün göstergesi olmuştur. Kapatma politikaları Filistin halkının sosyal ve ekonomik açıdan günlük yaşamını olumsuz yönde etkilemiştir.²⁹³

Bölgelerin İsrail'den, diğer dış pazarlardan ve birbirlerinden ayrılarak kapatılması politikası Oslo sonrası dönemin belirleyici ekonomik özelliği olmuştur. Kapatma politikası, 1993 itibariyle Filistin ekonomisine özellikle işgücü ve ticaret bakımından ciddi zararlar vermiştir ve iki yeni süreçle sona ermiştir. Birincisi, ekonomik 'bölümleme' ve azgelişmişlikle zaten güçsüzleştirilmiş bir ekonomide ekonomik özerkliğin doğmasıdır. İkincisi ise, bölümleme, işgal edilmiş topraklar ve İsrail arasındaki ekonomik faaliyetlerin azalmasından ve toprakların birbirleri arasındaki faaliyetlerin sınırlandırılmasından doğmaktadır. Ekonomik bölümleme aynı zamanda büyüyen bir ekonomik bölünme sürecini tanımlamaktadır. 1993'ten itibaren İsrail, %90'ı bulan ticaret hacmiyle Filistin'in en önemli pazarı haline gelmiştir. Ancak kapatma politikası nedeniyle İsrail pazarına girişlerin azalması Filistin'in İsrail'e yaptığı ihracatın büyük miktarlarda gerilemesi ile sonuçlanmıştır. Bu azalma ne yazık ki yeni pazarlarla telafi edilememiş, Filistin ekonomisi ciddi şekilde zayıflamıştır.²⁹⁴ Kapatma ve kısıtlama sistemi; istihdam, gelir, ticaret, toplumsal finans ve genel yaşam

---

²⁹² Roy, 2002, s.160-161.

²⁹³ Gold Stone Raporu, 2010, s.62

²⁹⁴ Roy, 2008, s.68-72.

standartları bakımından Filistin ekonomik yaşamını dramatik bir şekilde etkilemiştir ve etkilemeye devam etmektedir.²⁹⁵

Ticari mal ve hizmetlerin dolaşımındaki sınırlamalar, belirsizlik ve gittikçe artan nakiliyat maliyetlerinin yarattığı baskıyla Filistin ekonomisi, iş dünyasının aktivitelerini daha küçük coğrafi bölgelere hapsederek gittikçe daha da lokalize bir hale gelmiştir. Bilinmeyen, kestirilemeyen uzun süren kapatmalar, Filistin ithalat ve ihracatı üzerinde acımasız etkiler bırakmış, dış bağlantılara dayalı işlerin ekonomik verimini ciddi bir şekilde düşürmüştür.²⁹⁶ İthalat ve ihracata bağımlı olan Filistin şirketleri, II.İntifada döneminde kapanırken, diğerleri de üretimi yerel pazar için yaparak hayatta kalmaya çalışmışlardır. Dünya Bankası tahminlerine göre, 2003'te II.İntifada öncesi Filistin ihraç kapasitesinin %30'undan fazlası kaybolmuştur.²⁹⁷

Gazze Şeridi ve Batı Şeria arasındaki ticari mal ve hizmet dolaşımı üzerinde devam eden sınırlamalar ile İsrail'de çalışma izni alan Filistinli işçi sayısındaki düşüş; 2006 yılında kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'da (GSYH) %27'lik bir düşüşe neden olmuştur. Karşılığında bu da 2006 yılındaki kişi başı Gayri Safi Yurtiçi Gelir'lerde (GSYG) %30'luk bir düşüşle sonuçlanmıştır.²⁹⁸

Dünya Bankası'nın değerlendirmelerine göre, geniş ölçüde İsrail ile yapılan ticarete, kapatmanın doğrudan ya da dolaylı olarak yol açtığı kayıp, 1993 ile 1996 yılları arasında en az 2.8 milyar dolara ulaşmıştır. Total kapatmadan doğan kayıp ise dikkat çekicidir. Ağustos-Eylül 1997 total kapatması süresince Filistin ekonomisi her gün 4 ile 6 milyon dolar arası ve toplamda 227 milyon dolar, başka bir deyişle Batı Şeria ve Gazze'deki toplam gelir ve hasılasının %40 ila 60'ı oranında zarar etmiştir. Ağustos-Eylül 1997'deki kapsamlı kapatma boyunca, Gazze sınırlarını kullanan Filistin kamyonlarının sayısı, 4.000'lik normal bir seviyeden 721 gibi düşük bir seviyeye

---

²⁹⁵ **West Bank and Gaza Country Economic Memorandum**, The World Bank, 2006, Volume 1, s.8-34.

²⁹⁶ **Through Traffic: A Border - Crossing Approach to Secure and Prosperous Trade**, Paltrade and The Peres Center For Peace, 2007, s.15.

²⁹⁷ **Economic Performance under Conflict**, 2007, s.13-17.

²⁹⁸ **West Bank and Gaza Country Economic Memorandum**, The World Bank, 2006, Volume 1, s.10-11.

inmiştir. Bu sınırlamalar, Filistin firmalarının bağımlılığının artması, İsrail pazar payının kaybedilmesi ile sonuçlanmıştır. 1992 ile 1996 arasında mal ihracatı neredeyse değerinin yarısını kaybetmiştir.²⁹⁹

Gazze'ye uygulanan kapatmaların bir sonucu olarak İsrail'le Gazze Şeridi arasındaki 5 sınır kapısı da mal ve insan geçişlerine kapatılmıştır. Bu sınır kapılarından Erez insanların, Nahal Oz yakıt, Karni tohum, Kerem Shalom ve Sufa ise gıda maddelerinin geçişi için kullanılmaktaydı. Ablukanın başlangıcından bu yana, özellikle askeri operasyonlar sırasında ve sonrasında, kısıtlayıcı önlemler artarken kontrollerin yürütülmesi de abartılmıştır. İnsanların, Erez sınır kapısı aracılığıyla İsrail'e, Refah sınır kapısı aracılığıyla Mısır'a dolaşımı bazı istisnalar hariç neredeyse tamamen bloke edilmiştir. Kerem Shalom sınır kapısından yapılan geçişler de temel insani gıdaların ithali ve az miktarda yakıtla sınırlandırılmıştır.³⁰⁰

Kapatma altındaki Filistin firmalarıyla iş yapmanın güvenilmezliğinin artmasından dolayı İsraili iş adamları, işlemlerin daha düzenli ve iş maliyetinin daha düşük olduğu Mısır ve Ürdün gibi pazarlara yönelmiştir. Bu yapısal değişiklik yalnızca Filistin iş sektörünü kendi iç pazarına hapsetmekle kalmamış, ayrıca Arap bir pazarın karşısına başka bir Arap pazarı koymuştur. İlâveten, Filistin firmaları iç pazarda da kapatmadan dolayı rekabet edebilecek durumda değildiler.³⁰¹ Bunun birlikte sınır kapatma dönemlerinde firmalar çeşitli zorluklarla uğraşmak durumunda kalmıştır. Üretim süreci kesintiye uğrarken hammadde ve ara girdilerin teslimi gecikmiştir. Aynı zamanda işçi ve personelin hareketi kısıtlanırken müşterilere mal ve hizmet sunum maliyeti de artış kaydetmiştir.³⁰²

İsrail pazarındaki kritik yüzde kaybı da Filistin ekonomisinin ciddi şekilde zarar ettiğini göstermektedir. Zira Filistinlilerin kapatma altındayken ekonomiyi

---

²⁹⁹Roy, 2008, s.73-74.

³⁰⁰Gold Stone Raporu, 2010, s.96-97.

³⁰¹Roy, 2008, s.74.

³⁰²Gündüz, 2003, s.400.

düzeltebilmek için yapabilecekleri pek bir şey yoktu. 1997 yılı için Filistin Finans Bakanlığı ithalatı 1.965 milyon dolar ve ihracatı 289 milyon dolar olarak belirlemiştir. 1998'in ilk yarısına gelindiğinde İsrail ile olan ticaret durgunlaşmıştır. 25 yıldan uzun bir süre Batı Şeria ve Gazze, kendi aralarındaki serbest insan ve mal geçişleriyle karakterize edilmiştir. Oslo'yu izleyen süreç ise böyle bağların istikrarlı bölünmesine tanıklık etmiştir. Örneğin Mart 1996 ve Haziran 1997 arasında 2 milyondan fazla Filistinliden yalnızca 500'üne geçiş izni verilmiştir. Toprakların ekonomik bölünmesi sonucunda 1995 ile 1996 yılları arasında Batı Şeria ve Gazze Şeridi arasındaki ticaret eskiye göre %20 oranında değer kaybetmiştir.³⁰³

Yapılan tahminlere göre sınır kapatma ve izin politikasının Filistin ekonomisine verdiği toplam zarar, 1993'te 500 milyon dolar iken 1996'da 1 milyar dolara ulaşmıştır. Filistin ekonomisinin toplam büyüklüğünün 4-5 milyar dolar olduğu düşünüldüğünde kayıpların GSMH'ye oranı %25-30'u bulmaktadır. Aynı zamanda bu rakamlar, 1993-96 döneminde Filistin'e yapılan dış yardım tutarının yaklaşık 2 katına tekabül etmektedir.³⁰⁴

II.İntifada'nın başlamasından bugüne kapatma sistemi, Filistin ekonomisinin kötüleşmesinin en baskın ve önemli unsuru olagelmiştir. Çok yönlü ve komplike dolaşım sınırlamaları ile Filistin ekonomik yaşamını her bakımdan etkilemiştir. İntifada öncesi dönemsel olan sınır kapatmaları, İsrail'de çalışan Filistinli işçilerin çoğu için sürekli hale gelmiştir. Sınırlandırılmış özel kategorideki işçilerin dışında İsrail otoriteleri çalışma izni vermeyi durdurmuş, devamlı olarak izin belgesi taşıyan işçilerin girişini de uzun bir süreliğine engellemiştir. Dahası ticari malların, tüccarların ve işadamlarının üzerindeki dolaşım yasağı, dikkate değer bir şekilde sıkılaştırılmıştır. Daha sık hale gelen tüm sınır kapatmaları insanların ve ticari malların uzun dönemli dolaşımını engellemiştir. Karışık ve sert olan izin sistemi ve güvenlik düzenlemeleri,

---

³⁰³ Roy, 2008, s.74.

³⁰⁴ Gündüz, 2003, s.399.

Batı Şeria ve Gazze Şeridi sınırlarına geçen ticari malların ve insanların dolaşımını düzenlemek ve izlemek için kurulmuştur.³⁰⁵

İsrail'in kapatma politikası, Batı Şeria ve Gazze Şeridi bölgelerini de parçalamıştır. Bu bölgeler arasındaki dolaşım engellenirken İsrail'e tüm dahili ve harici sınırlar üzerinde tam bir kontrole sahip olma imkanı vermiştir. Bu kapanışın zirve noktası, bütün dolaşımın tamamen durma noktasına geldiği 1996 yılında tecrübe edilmiştir. Ancak günümüzde bu dolaşım, bir izin sistemiyle sınırlandırılmıştır.³⁰⁶

İzin politikasının uygulanmaya başlamasından sonra çoğu Filistinli için Kudüs'e girmek mümkün olmamıştır. Sınır kapatma sırasında çalışma iznine sahip Filistinlilerin Kudüs'e girmeleri engellenmektedir. Bu durum, Batı Şeria'nın kuzey ve güney şeklinde ikiye bölünmesi ve iki bölge arasındaki insan hareketinin durması anlamına gelmektedir. Doğu Kudüs'ün Batı Şeria ile olan güçlü ekonomik bağlantısı nedeniyle sınır kapatma uygulamalarında Doğu Kudüs'teki ekonomik faaliyetler büyük ölçüde gerilemiştir. Özellikle sağlık ve eğitim sektörleri sekteye uğramıştır. Zira Batı Şeria'nın tümüne hizmet veren büyük hastaneler ve okullar Kudüs'te yer almaktadır. Hal böyle olunca hastalar, doktorlar, öğrenci ve öğretmenler kapatma süresince hastanelere ve eğitim kurumlarına ulaşamamaktadırlar.³⁰⁷

FY'nin Hamas'ın İsrail'e karşı şiddet eylemleri düzenlemesini engelleyememesi İsrail'in sınırlarını Filistinlilere kapatmasına neden olmuş ve bu durum Filistin işgücünü, üretimini ve ticaretini olumsuz yönde etkilemiştir.³⁰⁸ Hamas, Haziran 2007'de yönetimi devralmadan önce dahi tüm ticaret, İsrail güvenlik güçlerinin bütün ürünleri denetlediği Karni'den, yani tek ve güvenilir olmayan bu geçiş noktasından, yapılmak zorundaydı. Gecikme veya mal hareketlerini önlemek gibi süreçler de, ticareti hem pahalı hem de güvenilmez bir hale getirmiştir. Böylece

---

³⁰⁵ Through Traffic: A Border - Crossing Approach to Secure and Prosperous Trade, 2007, s.11.

³⁰⁶ Abu-Sitta, 2007, s.3.

³⁰⁷ Gündüz, 200, s.398.

³⁰⁸ Naqib, 2003, s.508.

Filistin'in rekabeti azalmıştır. Gazze ve Batı Şeria arasındaki iç ticaret de artan bir oranda kısıtlanmıştır. Filistinli firmaların sadece % 10'u uluslararası pazarlara doğrudan satış yapabilmektedir.³⁰⁹ Hem işgal altındaki Filistin topraklarında hem de bu topraklara girişte insanların hareketliliği sınırlanmıştır. Bu durum Filistin işgücünün esnekliğini azaltmış, özellikle de Filistin diasporasının uluslararası yatırımcılarla işbirliğini engellemiştir.³¹⁰ Öteyandan Filistinlilerin İsrail'deki çalışma fırsatları da azalmıştır. II:İntifada'dan önce 136.000 Filistinli her gün İsrail'de çalışırken bu rakam İntifada sonrası 62.000'e düşmüştür. İşsizlik artmış, gelir düşmüştür.³¹¹

2.4.1.2. Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki Hareket Kısıtları

Batı Şeria ve Gazze Şeridi arasındaki güvenli geçit rotası yoluyla yapılan serbest geçiş de Ekim 2000'e kadar iptal edilmiştir. Filistin'in bu iki bölgesi arasındaki insan dolaşımı, özel izin almış işadamlarının resmi listesiyle sınırlandırılmıştır. Bu koşullar, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nin iş bağlantılarını ciddi bir şekilde engellemiştir.³¹²

Aynı zamanda Batı Şeria ve Gazze Şeridi arasındaki mal dolaşımı:

- 1- İki grup sınır güvenlik kontrolüne,
- 2- Arka arkaya iki hatta üç alış-verişe,
- 3- Filistin mallarının İsrail sınırları boyunca gidecekleri varış noktasına ancak İsrail kamyonlarıyla transfer edilebileceği politikasına (ki bu daha yüksek nakil maliyetine neden olmaktadır),
- 4- Karni/Al Montar'dan geçerek Gazze Şeridi'ne giren İsrail kargosuna nazaran, Batı Şeria'dan çıkıp Gazze Şeridi'ne giden kargoların daha düşük öncelikli bir statüye sahip olması (Ki bu durum günlük ortalama ücreti 150 dolardan 3 haftaya varan gecikmeyle sonuçlanmaktadır),

---

³⁰⁹ **West Bank and Gaza Investment Climate Assessment**, World Bank, Washington DC, 2007, s.7

³¹⁰ Balls and Cunliffe, 2007, s.16.

³¹¹ **West Bank and Gaza: Economic Developments in 2006**, World Bank and IMF, Washington DC, 2007, s.4

³¹² Through Traffic: A Border - Crossing Approach to Secure and Prosperous Trade, 2007, s.11-12.

5- Güzergahtaki plansız denetimlere ve engellere tabi tutulmuştur.³¹³

Yukarıdaki engellerin toplam etkisi, İsrail'den ithal edilen mallarla karşılaştırıldığında Filistin ürünlerini yarışma dışı bırakmakta ve sonuç olarak Batı Şeria ile Gazze Şeridi arasındaki ticari mal alım-satım akışını minimize etmektedir.³¹⁴

Gazze Şeridi ve Batı Şeria arasındaki ekonomik ve sosyal bağlar da, II.İntifada'nın başlangıcında bölünmüştür. Batı Şeria ve Gazze Şeridi arasındaki insan dolaşımı için izin talep eden ve İsrail politikasıyla birleşen siyasi ve güvenlik alanındaki yozlaşma, sosyal ve ticari aktiviteleri ciddi bir şekilde etkilemiştir. Sınırlı sayıdaki iş adamlarına ve üst düzey yetkililere verilen izinlerin haricinde çok az sayıdaki Batı Şeria ve Gazze Şeridi sakini karşılıklı birbirlerini ziyaret edebilmişlerdir. Sınırlı sayıdaki insan dolaşımına ek olarak, ticari malların dolaşımında da ağır sınırlamalar getirilmiştir. Batı Şeria ve Gazze Şeridi arasındaki geçişlerde, kargo işlemlerinde uzun gecikmeler yaşanmaktadır. Bu durum İsrail'den yapılan ithalatla karşılaştırıldığında Filistin ürünlerinin rekabet dışı kalmasına neden olmaktadır. Dahası Gazze Şeridi ve Batı Şeria arasında sürekli bir bağlantının olmayışı, üreticilerin tüm Filistin yerel toptan veya perakende pazarından istifade edememeleri ile sonuçlanmaktadır. Sonuç olarak Filistin sınırının iki tarafı içindeki ticari mal ve eşya akışı minimal düzeyde kalmaktadır.³¹⁵

---

³¹³ Economic Performance under Conflict, 2007, s.16.

³¹⁴ **The Palestinian Economy and the Prospect of Its Recovery**, 2005, s.14.

³¹⁵ Through Trafific: A Border - Crossing Approach to Secure and Prosperous Trade, 2007, s.20.

Tablo 3

Engellerle Karşılaşan İhracatçı Firmaların Toplam Firmalara Oranları (%)

	Batı Şeria	Gazze Şeridi
Hammadde için hareket ve erişim	51.6	83.3
İhracat malları için hareket ve erişim	50	80.6
Sipariş miktarını ve teslimat tarihini karşılayacak üretim kapasitesi	40.6	36.1
Vize ve piyasaya giriş güçlüğü	33	50
İhraç ekşiğinin maliyeti	31.6	25
İthalat düzenlemeleri ve ihracat pazarında tarife dışı engeller	29.7	38.2
Dış piyasalarla temas ve danışma	23.9	31.4
İhracat pazarlarında fiyat rekabet edebilirliği	14.6	13.9
İhracat pazarı paketleme koşulları ve şartname karşılığı	9.6	5.7
İhracat pazarı üretim koşulları ve şartname karşılığı	8.2	8.3

Kaynak: 2006 World Bank/PCBS WBG Enterprise Survey

2.4.1.3. Filistin, Ürdün ve Mısır Arasındaki Dolaşım Engelleri

2005 yılından önce Batı Şeria-Ürdün ile Gazze Şeridi-Mısır arasındaki insan ve ticari mal dolaşımı, İsrail'in güvenlik uygulamaları ve gümrük yetkililerinin uzun alıkoymaları sonucu yoğun kısıtlamalarına maruz bırakılmıştır. Ürdün vakiasında dikkate değer transit ücretleri konulmuş, Mısır vakiasında ise ilave maliyetler ve gümrük işlemlerinden kaynaklanan gecikmeler söz konusu olmuştur. 2005 yılında Dolaşım ve Erişime Dair Anlaşma'sının (Agreement on Movement and Access - AMA)

kabul edilmesinden sonra bile Refah geçişinden taahhüt edildiği gibi bir fayda sağlanamamıştır ve ticari geçiş asla etkinleştirilememiştir. Bu aynı zamanda Gazze Şeridi'nde 2006 yılında kötüleşen durumun bir sonucu olarak da değerlendirilebilir.

Ürdün Vadisi özellikle Filistinliler için sıkı erişim sınırlamalarıyla kapalı bir bölge olarak öne çıkmıştır. Ekim 2005 yılında bu özel bölge statüsü bir adım daha ileri götürülmüş, yürürlüğe giren yeni bir düzenlemeyle Ürdün Vadisi'nde yaşamayan Filistinlilerin bölgeye erişim için özel bir izin almaları zorunluluğu getirilmiştir. Bu izinler gece kalışına izin vermemekte ve izin sahiplerini de Ürdün Vadisi'ne özel kontrol noktalarından girmeye ve yine bu kontrol noktalarından ayrılmaya zorlamaktadır. Ürdün Vadisi'ndeki kontrol noktalarında bekleme süresi ise 30 ila 90 dakika arasında değişmektedir.

2006 yılının ortalarından bugüne pratikte bu düzenleme, diğer bölgelerde yaşayan Filistinli sakinlerin, Ürdün Vadisi'nde yer alan kendi topraklarına geçmelerini, ticari veya iş amaçlı bu bölgeye girmelerini önlemektedir. İlave olarak Ürdün Vadisi'nde yaşadığı halde resmi kaydı bulunmayan Filistinliler de Ürdün Vadisi'nde yaşama haklarını kaybetmişlerdir.³¹⁶

2.4.1.4. Mal ve İnsan Geçişlerine Getirilen Engeller

İsrailli hükümetinin sınırlar üzerindeki yetkisi, işgücü ve malların hareketini yasal olarak kontrol edebilmeleri anlamına da gelmekteydi. Bu durum aynı zamanda İsrail'den izin alınmadan hiçbir Filistinli işçinin veya Filistin'de üretilen herhangi bir ürünün Batı Şeria ve Gazze'den dışarı çıkamayacağı anlamına gelmekteydi. Yine işçi ve ürünler için Filistin Yönetimi'nden de izin almak gerekmekteydi. Bu ise bürokrasinin daha da artması anlamına geliyordu ki bu nedenle, kapatmalar Oslo

---

³¹⁶ Through Traffic: A Border - Crossing Approach to Secure and Prosperous Trade, 2007, s.13.

anlaşmalarından önce de mevcut olmasına rağmen Oslo anlaşmaları, kapatmaları bir politika aracı olarak kurumsallaştırmıştır.³¹⁷

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, herkesin ülkesine serbestçe girip çıkabilme hakkını garanti altına almaktadır. Ayrıca sözleşmenin 27. maddesine göre işgalci güç, hareket serbestisi de dahil, korunan kişilerin yaşama biçimlerine ve gelenek-göreneklerine saygı göstermek zorundadır. İsrail'in kapatma politikası ile mal ve insan geçişlerini engellemesi sonucu işgal bölgesindeki Filistinliler, bu haklarından mahrum bırakılmışlardır. Oslo Barış Sürecinde sıkılaştırılan kapatmalar, Filistinlilerin ve Filistin mallarının işgal toprakları içine ve dışına serbest geçişini yasaklamıştır.³¹⁸

II.İntifada süresince İsrail'in mal ve insan dolaşımını kısıtlayıcı uygulamaları Filistin ekonomisine büyük zararlar vermiştir. İşsizlik artmış, yoksulluk sınırının altında yaşayan Filistinlilerin sayısı da giderek yükselmiştir. II.İntifada'dan önce İsrail işgal topraklarında, 110.000 Filistinli çalışırken, bu kişilerin işyerlerine ulaşımı dolaşım kısıtlamaları yüzünden engellenmiştir. İntifada'nın ilk 5 ayında; Batı Şeria'nın tamamında ve Gazze'nin %89'unda sınır içi dolaşım sınırlamaları ve engellemeleri uygulanmıştır. Gazze Şeridi'nde Gazze, Han Yunus ve Rafah şehirleri arasındaki dolaşım engellenmiş; Batı Şeria'da ise İsrail askerlerine ait yüzlerce kontrol noktası inşa edilmiştir. Öteyandan Batı Şeria ve Gazze'ye giren ithal ürün miktarı çok sınırlı olduğu için Filistin ekonomisi durma noktasına gelmiştir.³¹⁹

Kapatmalar nedeniyle Filistinliler, İsrail'e giremezken, İsrail gümrüklerinden gerçekleştirilen ithalat ve ihracat da engellenmekteydi. Malların hareketine getirilen sınırlamalar, İsrail ile İsrail üzerinden yapılan toplam ticarete bir düşüşe yol açmıştır.³²⁰ Öyle ki, gerek ihracatçı gerek ithalatçı Filistin firmaları için İsrail

---

³¹⁷ Gündüz, 2003, s.395.

³¹⁸ Pacheco, 2002, s.323.

³¹⁹ Yaşar, Özcan ve Kor, 2009, s.165-166

³²⁰ Gündüz, 2003, s.398.

gümrüklerini aşmak, haddinden fazla uzun sürmektedir. Bu bazen Batı Şeria'daki firmalar için 5 gün, Gazze'dekiler için 30 gün alabilmektedir.³²¹

Gold Stone Raporu'nda yer alan ve bu konuda oluşturulan ilgili komisyonun verdiği bilgiye göre; Gazze'ye günlük giren-çıkan kamyon sayısı, 2006 sonunda 400 olarak belirlenmiştir ki bu II.İntifada öncesinin oldukça altındadır. Aynı raporda yer aldığı üzere 2007'de sınır kapılarının kapatılmasından önce, Gazze Şeridi'nin ithalat ve ihracatı, ayda ortalama 10.400 kamyon ithalat ve 1.380 kamyon ihracata ulaşmıştır. Ancak İsrail'in askeri operasyonları sırasında ithalat kamyonu 2.834'e, ihracat ise sıfır seviyesine düşmüştür. Mart 2009'da operasyonlardan hemen sonra, Gazze Şeridi'nden ihracata yalnızca bir kez izin verilmiştir. Haziran 2007-Mayıs 2009 arasında, yaklaşık 134 kamyon ürün ihraç edilmiştir.³²²

Bunlara ilaveten kapatmalar, ürünlerin pazarlanması ve müşterilere zamanında teslimi konusunda güven zorluğuna neden olmuş, bu durum da pazar payının kaybedilmesi sonucunu doğurmuştur. Alacakların toparlanmasında yaşanan güçlük de eklendiğinde işlerin finansmanı giderek daha maliyetli hale gelmiştir. Kapatmalar, girdi sağlayan İsraili firmaların peşin ödeme talep etmelerine neden olmuştur. Tüm bu olumsuz faktörler bir araya geldiğinde satış düşmüş, stoklar artmış, işletme maliyetleri de tavan yapmıştır.³²³

Kapatmalar, Gazze Şeridi'ni ve daha az oranda da Batı Şeria'yı İsrail'den ayırmıştır. Ayrıca Batı Şeria ile Gazze arasındaki hareketliliği de büyük ölçüde azaltmıştır. Böylece Filistinlilerin yabancı piyasalara giriş imkanı da kısıtlanmıştır. 1998'de Gazze ile Batı Şeria arasındaki tüm fiziksel, demografik ve ticari ilişkiler tamamen yok olmuştur. Öyle ki bu dönemde, Batı Şeria'da yaşayan Filistinliler, gerekli

---

³²¹ Balls and Cunliffe, 2007, s.17

³²² Gold Stone Raporu, 2010, s.97-98.

³²³ Gündüz, 2003, s.401.

izinleri alamadıkları için Gazze Şeridi'nde bulunan aileleri ve dostlarıyla yıllarca görüşememişlerdir.³²⁴

Sınırların kapatılmasına ek olarak, Batı Şeria'daki insan ve mal dolaşımını engelleyen yeni bir 'dahili kapatma' sistemi geliştirilmiştir.³²⁵ Yol kapatmaları ve uzun süreli ambargolar yavaş yavaş kurumsallaşarak, bir dizi karışık ve iç içe geçmiş önlemlerle ticarete darboğazlara, tıkanıklıklara sebep olmuştur.³²⁶ Bu kapatma sisteminin ana elementleri: 1- Sabit ve geçici kontrol noktaları, 2- Dahili kontrol noktalarına doğru dolaşıma izin veren ruhsatları almak için oluşturulan bir dizi girift talepler dizisi, 3-Araçla birlikte dolaşıma getirilen sınırlama, 4-Hem kırsalda yaşayanların şehir merkezlerine erişimini hem de bölgeler arası dolaşımı yavaşlatan fiziksel yol kapatmaları ve diğer engeller, 5-Ticari malların boşaltılıp sonra başka bir kamyonu tekrar yüklenmesini gerektiren peş peşe noktalar, 6-Erişimin sıkı bir şekilde sınırlandırıldığı belli bölgelerdir. II.İntifada'nın arifesinde (2000), Batı Şeria'da, çoğu Kudüs çevresinde olmak üzere yaklaşık olarak 10 tane kontrol noktası bulunmaktaydı. 2002 yılında çatışmanın yoğunlaşmasıyla, toplam kontrol noktası sayısı ve diğer fiziksel engeller artarak, bazı dönemlerde 350-400'e ulaşmış, bazı dönemlerde ise 750'ye kadar yükselmiştir. Filistinlilerin kullandığı yollara koyulan kısıtlamalarla bağlantılı olarak kontrol noktaları ve yol kapatmalar, pratik olarak Filistinlilerin sürekli araç hareketini de kısıtlamış ve parçalamıştır. Ayrıca yerel (evlere yakın) bölgeleri ve Batı Şeria'yı etkin bir şekilde küçük ve izole edilmiş ekonomik tabakalara bölmüştür.³²⁷

2000 yılında II.İntifada'nın başlaması İsrail'e karşı şiddet ve terörist saldırıların artışı da ortaya çıkarmıştır. İsrail, vatandaşlarını bu saldırılardan korumak için işgal altındaki Filistin topraklarındaki kısıtlayıcı kontrolü yürürlüğe koymuştur.³²⁸

---

³²⁴ Roy, 2002, s.158-159.

³²⁵ Through Trafific: A Border - Crossing Approach to Secure and Prosperous Trade, 2007, s.11.

³²⁶ **Restrictions on the Movement of People and Goods within the West Bank**, 2005, s.2-4.

³²⁷ Through Trafific: A Border - Crossing Approach to Secure and Prosperous Trade, 2007, s.11.

³²⁸ Balls and Cunliffe, 2007, s.12.

Bu dönemde IMF yardımı da tahmini olarak 750 milyon dolara ulaşmıştır ki, bu rakam 2005'te alınan yardımın neredeyse iki katıdır. Arap bağışçılar, yaklaşık 290 milyon doları Filistin Başkanlık Ofisi'ne kanalize etmişlerdir ve TIM de ilave olarak 170 milyon doları daha Filistin halkına yönlendirmiştir.³²⁹

2007'nin başlarına gelindiğinde, İsrail güvenlik güçleri ile Filistinli militanlar arasındaki çatışmada ve İsrail ile Gazze arasındaki Karni Geçidi hareketindeki gelişmelerde bir azalma görülmüştür. Öteyandan 2007'de Batı Şeria'da erişim kısıtlamalarında da artış kaydedilmiştir. Hamas militanlarının Gazze'yi devralmasıyla Filistin şiddeti artmış, 100'den fazla Filistinli hayatını kaybetmiştir. 3 İsrailli'nin öldüğü 29 Ocak'taki Eilat intihar saldırısı ve devam eden Kassam roket saldırıları, İsrail'in güvenlik sorunuyla karşı karşıya kaldığının altını çizmiştir.³³⁰

İsrail'e göre Filistin eğer ekonomik anlamda dış dünyaya açılmak istiyorsa bunu İsrail'in güvenliğini tehlikeye atmadan yapmalıdır. Bununla birlikte Batı Şeria içindeki yol engelleri, yasak bölgeler ve büyüyen yerleşkeler hem ulaşım masraflarını arttırmaktadır hem de Filistinlilerin ölçek ekonomisine sahip olmasını zorlaştırmaktadır.³³¹

Filistin'in küçük ve parçalanmış iç ticareti nedeniyle işgal altındaki Filistin topraklarındaki özel sektörün gelişimi, küresel pazarlara güvenli erişim koşuluna bağlıdır. Aynı zamanda ticaretle ilgili altyapının gelişmesi de, Filistinli üreticilerin hem bölgede hem de daha geniş olarak Avrupa ve Körfez'de alternatif ticaret bağlantıları kurması için tamamlayıcı olacaktır.³³²

13 Mart 1998 tarihinde Anadolu Ajansı'ndan bildirilen habere göre Filistin Özerk Yönetimi'nin dış ticaretinin, İsrail'in sınır kapatması ve ürünlerin taşınmasına

---

³²⁹ **West Bank and Gaza: Fiscal Performance in 2006**, IMF, Washington DC, 2007, s.17

³³⁰ Balls and Cunliffe, 2007, s.12-13

³³¹ Palestinian Economic Prospects: Aid, Access and Reform, 2008, s.41.

³³² Balls and Cunliffe, 2007, s.19.

getirdiği kısıtlamalar yüzünden büyük bir darbe aldığı belirtilmektedir. Merkezi İsviçre'nin Cenevre kentinde bulunan Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın yayınladığı '1990'lı yıllarda Filistin Ticareti' adlı raporda, Filistin Özerk Yönetimi'nin ekonomisinin oldukça hassas ve tamamen İsrail'e bağlı olduğu kaydedilmektedir. Filistin ekonomisinin tamamen İsrail'le olan siyasi ilişkilere endekslendiğini belirtilen açıklamada, 1996 yılı itibariyle iş aktivitelerinin, gelir ve yatırımların azaldığı ifade edilmektedir. İsrail'in Batı Şeria ve Gazze Şeridi ile olan sınırını kapatmasının özellikle tarım ihracatını önemli oranda vurduğu, 1996 ve 1997 yıllarındaki iç ve dış yatırıma dair iyimser hava ve güvenin yerini karamsarlığa ve umutsuzluğa bıraktığı da aktarılmaktadır. Raporda, sınırların tekrar açılmaması ve mal sevkıyatına getirilen kısıtlamaların kaldırılmaması halinde Filistin Özerk Yönetimi'nin dış ticaretinin yeniden canlanmasının mümkün olamayacağına da dikkat çekilmektedir. Filistin Özerk Yönetimi'nin 1995 yılında 326 milyon dolar olan ihracatı, 1996 yılında 265 milyon dolara gerilirken aynı dönemde, bu ülkenin İsrail'e olan ihracatı, 306 milyon dolardan 235 milyon dolara düşmüştür.³³³

İsrail limanlarındaki engeller de ticaretin önünde ciddi sorunlar yaratmaktadır. Filistinli nakliyatçılar, çok çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadırlar ve İsrail limanlarını kullandıkları için kargolarında yaşadıkları gecikmelerle uğraşmak zorunda kalmaktadırlar. En büyük sorun, Filistin kargosuna uygulanan güvenlik prosedürlerinin kargo taşıma pratiğine entegre edilmemiş olmasıdır. Gümrük işlemlerinden kaynaklanan ekstra gecikmeler ve güvenlik kontrolleri nedeniyle kargolar, uzun süreler teminatlı antrepolarda muhafaza edilmek zorunda kalmıştır. Paketlenmiş Filistin kargosu, taşındığı konteynirdan çıkarılmıştır. Bu durum, gittikçe artan uzun gecikmelerle ve yüksek maliyetlerle sonuçlanmıştır.³³⁴

---

³³³ **Sınırın Kapatılması Filistinlilerin Ticaretini Vurdu**, Anadolu Ajansı (A.A), Cenevre, 13.03.1998.

³³⁴ Through Trafific: A Border - Crossing Approach to Secure and Prosperous Trade, 2007, s.12.

2.4.2. Tecrit Politikalarının Sonuçları-Etkileri

2.4.2.1. Engellemeler ve Ekonomik Sektörler

2.4.2.1.1. Ticaret ve Sanayi

Kapatmalar, firma ve sektör bazında pekçok zorluğu da beraberinde getirmiştir. Neredeyse tüm sektörlerde üretim süreci kesintiye uğramış, hammadde ve ara girdilerin teslimi gecikmiştir. Ayrıca işçi ve personelin hareketi kısıtlanmış, müşterilere mal ve hizmet sunum maliyeti de artmıştır. Öteyandan kapatmalar; ürünlerin pazarlanmasını ve müşterilere mal teslimi konusunda güven verilmesini de zorlaştırmış, bu da pazar payının kaybedilmesine neden olmuştur. İşlerin finansmanı ise, alacakların toplanmasında yaşanan zorluklar yüzünden daha maliyetli bir hale gelmiştir. Dolayısıyla kapatmalar, girdi sağlayan İsraili firmaların peşin ödeme talep etmelerine yol açmıştır. Sonuç olarak; satış düşmüş, stoklar artmış ve işletme maliyetleri aşırı boyutlara ulaşmıştır.³³⁵

Filistin toprakları üzerinde tüm yasal düzenlemelerle tek bir piyasa oluşturulmasına rağmen, İsrail ile Batı Şeria ve Gazze toprakları arasında hiçbir hareket serbestisinin olmaması ekonomik ve ticari gelişimi engelleyici en önemli unsur olmuştur. Yasal olarak varlığını sürdüren ikili anlaşmalar, politik durum nedeniyle, uygulanamadığı için diğer ülkelerle uygulanmakta olan STA ve benzeri ticaret anlaşmaları ikili ticarete yansıtılamamıştır. Gümrük kapılarının olmayışı ve bu nedenle ticaret rakamlarına ilişkin resmi istatistiklerin ithalat gerçekleştiği anda tutulamıyor oluşu, gerçek rakamlara ulaşılmasının önünde önemli bir engel olmuştur.³³⁶

---

³³⁵ Gündüz, 2003, s.400-401.

³³⁶ Müttehhitlik Hizmetleri Ülke Profili, 2010, s.3-5.

GSYİH'nin yaklaşık %10'una karşılık gelen tarım sektörü, Filistin ekonomisinin bel kemiğini oluşturmaktadır. Filistin menseli ürünlere İsrail tarafından uygulanan tarife dışı engeller ve İsrail'in güvenlik nedeniyle ekilebilir alanlara yönelik uygulamaları, tarım ürünleri ihracatının kısıtlı kalmasına neden olmuştur. İsrail'in çevreleme politikası tarımsal girdilerin fiyatlarını yükseltmiş, bu alandaki yatırımları olumsuz etkilemiş, Filistinli çiftçileri geçimlik tarıma yönlendirmiştir. Tecridin tarım sektörüne etkilerini ayrı bir başlıkta ele alacağımız için bu bölümde kısa tutmaktayız. İmalat sanayine yönelik uygulanan kısıtlamalar ise, bu sektörün ekonominin en verimsiz sektörü olmasına yol açmıştır. İmalat sanayinin GSYİH'daki payı %21'in üzerine hiçbir zaman çıkamamıştır. Karmaşık ticaret prosedürleri ve lisans kısıtlamaları ve aracı finansal kuruluşların bulunmaması yatırımcıları Batı Şeria ve Gazze Şerid'inde yatırım yapmaktan alıkoymuştur. Madeni ürünler, gıda işleme, tekstil, giyim ve dericilik imalat sanayinde ön plana çıkan sektörlerdir.³³⁷

Filistin nüfusunun yıllık %3.3 olan büyüme oranı dikkate alındığında, Filistin Otoritesi için müteahhitlik sektörünün sosyal açıdan da önemli bir sektör olduğu yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.³³⁸

Taşa dayalı sanayiler ise El-Halil'de toplanmıştır. Buradaki taş kalitesi nedeniyle sektörün yurtdışındaki piyasalarda rekabet gücü oldukça yüksektir. Bununla birlikte 1987'deki I.İntifada ve sonrasında ihracatta düşüş yaşanmıştır. Son dönemde yapılan arama çalışmaları sonucunda özellikle Batı Seria'da önemli mermer kaynakları ortaya çıkmıştır. Bu mermerler ithal edilenlere göre daha düşük kaliteli olsa da fiyat farkı nedeniyle yerel sanayiye daha çok hitap etmektedirler.³³⁹

Filistin'in üretim kapasitesindeki düşüş ve dışardan gelecek gelire bağılılığı, ekonomik yapının hizmetler sektörü ağırlıklı olmasına yol açmıştır. 1994 yılında, ticaret ve hizmetler sektörü GSMH'nin %48'ini, bayındırlık hizmetleri %26'sını, tarım

---

³³⁷ Filistin Ülke Bülteni, DEİK, 2010, s.4.

³³⁸ Müteahhitlik Hizmetleri Ülke Profili, 2010, s.7.

³³⁹ Filistin Ülke Bülteni, 2010, s.4.

%14'ünü ve sanayi %12'sini oluşturmaktadır. Filistin ekonomisinin karşı karşıya bulunduğu en önemli sorunlar; iç ve dış pazarlara ulaşım sıkıntısı, işsizlik ve bağımsız ekonomik bir programın uygulanmasının mümkün olmayışıdır.³⁴⁰

Bir başka kaynakta ise 2000'li yıllarda Filistin ekonomisinin bazı sektörlerle göre durumu şöyle ifade edilmektedir:³⁴¹

“2000 yılında sektörlerin GSMH içindeki oranları tarımda %6.5, sanayide %18.4 ve hizmet sektöründe %75.1'dir. Genellikle küçük aile teşebbüslerinin bulunduğu sanayi sektöründe tekstil, sabun ve zeytinyağı üretimi öne çıkmaktadır. İsrail, Filistin'deki sektörlerin yatırımlarını finanse edebilecek bankaların ve diğer kredi kuruluşlarının gelişimine engel olmaktadır. Ayrıca yeni fabrikaların kurulması için de sınırlı sayıda lisans verilmektedir. Başlıca tarım ürünleri zeytin ve turunçgillerdir. 1999 rakamlarına göre 372 milyon dolarlık ihracata sahip olan Gazze ve Batı Şeria'da başlıca ihraç ürünleri turunçgiller ve çiçektir. İthal edilen ürünler ise gıda maddeleri, tüketim malları ve inşaat malzemeleridir. İhracat ve ithalat yapılan ülkeler İsrail ve Mısır'dır. 2000 yılı rakamlarıyla Filistin'in toplam ithalatı ise 3.2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.”

Filistin ekonomisi, İsrail'le yaşanan gerilime bağlı olarak, inişli çıkışlı bir seyir izlemektedir. 2002'de 3.6 milyar dolara gerileyen Filistin ekonomisi, 2007'de 4 milyar dolara yaklaşmıştır. Kişi başına gelirdeki azalma da artan ambargolar ile hız kazanmıştır. 2006'da kişi başına gelir bir önceki yıla göre %15 gerilemiş (1.130 dolar), 2007 ve 2008'de 1.000 doların altına inmiştir. 2007 sonunda tarım ve balıkçılık gibi temel sektörlerde iş gücü %15 oranında gerilerken, tarımsal üretim %20 azalmıştır. Ekonomide %16'luk pay alan endüstri sektörü de dört puan düşerek %12'ye

---

³⁴⁰ Müteahhitlik Hizmetleri Ülke Profili, 2010, s.3.

³⁴¹ Yaşar, Özcan ve Kor, 2009, s.38

gerilemiştir. Dış ticaretin %92'sinin İsrail'e bağlı olması da Filistin ekonomisini zor durumda bırakmaktadır. İki taraf ilişkilerinin gerildiği dönemlerde, İsrail'in keyfi ekonomik kısıtlamaları yüzünden, Filistin ekonomisi milyonlarca dolarlık zarara uğramaktadır. Gelirlerdeki azalma ve İsrail'in Filistin ihrac ürünlerinden kestiği vergi iadelerini geciktirmesi de Filistin'de 1.2 milyar dolarlık bir bütçe açığına neden olmaktadır. Bu miktar aynı zamanda toplam bütçenin %25'ine denk gelmektedir.³⁴²

Tablo 4

Macroeconomik göstergeler 1995-2006								
	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Nominal (GSYİH) (Milyon \$)	4.52	4.44	3.75	3.16	3.62	4.08	4.48	4.39
Reel (GSYİH) Büyüme (Değişim%)	-2.4	-5.4	-15.4	-9.4	5.8	6.0	6.0	-5.0
Nominal GDP kişi başı sermaye (\$)	1731	1861	1697	1469	1535	1636	1724	1764
İhracat (Milyon \$)	0.64	0.87	0.56	0.46	0.46	0.53	0.59	0.53
İhracat (Büyüme %)	-10	-2.2	-35.6	-17.9	0	15.2	11.3	-10.2
İthalat (Milyon \$)	2.73	3.40	2.70	2.54	2.84	3.28	3.60	.48
İthalat (Büyüme %)	-2.0	-10.5	-20.6	-5.9	11.8	15.5	9.8	-3.3
Dış Ticaret Dengesi (GSYİH%)	-46.2	-57.0	-57.1	-65.9	-65.7	-67.4	-67.2	-67.2

Kaynak: IMF ve World Bank

³⁴² Yaşar, Özcan ve Kor, 2009, s.40-41

2.4.2.1.2. Tarım

1967'de önemli miktarda tarım ürünü ihraç eden Filistinliler, 1979'da tarım ürünlerini ithalat eder duruma gelmiştir. İthalatın ihracatı geçtiği sektörde, ithalatın çoğunluğu İsrail'den yapılır duruma gelmiştir. İsraili tarımcılar topraklarını sulayabilmek için devlet desteği alırken Filistinliler kısıtlı su kullanımları için ücret ödemek zorunda bırakılmışlardır. 1980 ile 1994 yılları arasında kullanılabilir araziler %30 azalmıştır. Köylüler mallarını satmak istediklerinde İsrail otoriteleri tarafından konulan engellere maruz kalmışlardır. Öte yandan Filistin'de 1991'de 1800 dolar olan kişi başına gelir, 1996'da 800 dolara düşmüştür. Üretilen malların İsrail tarafından boykotu kural halini almıştır. Filistinlilerin ekonomisinin en önemli sektörü olan tarım da gerilemiştir.³⁴³

1966'da Gazze Şeridi'nin yarısında tarımsal faaliyet yapılırken İsrail'in uyguladığı müsadere ve ipoteklerden dolayı bu topraklarda azalma olmuştur. Tarım yapılan 187.000 dönüm toprak işgalden bir yıl sonra 1968'de 150.000 dönüme düşürülmüştür. Bu düşüş 1970'li yıllarda ise 141.000 dönüme kadar gitmiştir. İsrail'in uygulamaları üretim niteliğinde de değişiklik getirmiş ve turuncgillerden başka ihraç edilebilecek meyve sebze üretimi de yapılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte suların yetersizliği, sudaki tuzluluk ve suyun yüksek maliyetinden dolayı üretim ve verimlilik düşmüştür.³⁴⁴

İsrail'in Filistin tarım sektörüne ve tarımsal alanlara yönelik politikaları, Oslo Antlaşmaları'nın imzalanmasıyla hafiflememiştir. Aksine İsrail, güvenlik bahanesiyle Filistin ürünlerine gümrük dışı engeller ve başka ekonomik yaptırımlar dayatmıştır. Diğer bir önemli mesele ise İsrail dışındaki ülkelerden, besin ve gübre ithalatı hakkında Paris Protokolü'nde yer alan kısıtlamalardır. Böylece Filistinli çiftçiler ihtiyaçlarını İsraili ithalatçılar yoluyla satın almak zorunda kalmışlardır. Oslo sonrası uygulanan

---

³⁴³ Pınar Erol ve Veysel Kalay, **Siyonizm ve Filistin sorunu**, ANTİMAI, 2002, <http://www.antimai.org/bn/bnfilistin.htm>, s.8., Erişim: 02.03.2011

³⁴⁴ Dalar, 2009, s.27.

kapatma politikalarına ve artan toprak istimlakına bağlı olarak, Filistinli çiftçiler için topraklarını ekip biçmek veya mahsullerini dış pazarlara ihraç etmek çok zor hale gelmiştir. Bu durum tarımsal ürün fiyatlarının düşmesine ve gelirin azalmasına neden olmuştur. Ayrıca kapatma politikalarından dolayı nakliye maliyetlerinin artması girdi masraflarını şişirmiştir.³⁴⁵

İsrail'in politikası gereği, Filistinlilere ait olan arazilere el koyularak buralara dışarıdan getirilen Yahudilerin yerleştirilmesi de hızla devam etmektedir. İşgal edilen Filistinlilere ait topraklara Yahudiler tarafından modern üzüm, hurma, muz ve sebze bahçeleri tesis edilmektedir. Bu modern bahçelerde üretilen ürünler de İsrail ürünü olarak dünyaya pazarlanmaktadır. İsraili yerleşimciler tarafından işgal edilen Filistinli çiftçilerin topraklarına kurulan çiftliklerin çevresindeki araziler de çeşitli baskı ve tehditlerle ele geçirilmeye çalışılmaktadır. Buna direnenlerin evleri yıkılmakta, yıkılan evlerin tamir edilmesi önlenmekte, hayvancılık yapanların hayvanlarının dışarıya çıkmaları engellenmekte ve zorla arazilerini terk etmeleri istenmektedir. Arazilerinde kalmakta direnen Filistinli çiftçilere çeşitli bahanelerle cezalar kesilmekte, arazilerini sulama imkanları engellenmektedir.³⁴⁶ İsraililer, Filistinli çiftçilerin kendi topraklarını işleyebilme hakkını reddetmek suretiyle çoğunluğu Tayland'dan toplam 24.300 yabancı işçi getirtmek zorunda kalmışlardır. İsrail'de çalışmalarına müsaade edilen bir kısım Filistinli işçi de, kendi topraklarında kiralık işçi olarak, İsraililerin hesabına çalıştırılmaktadır.³⁴⁷

UNDP-GAZZE'nin kullandığı STK tahminlerine göre ise, II. İntifada ve aralıklı İsrail istilaları nedeniyle tarım kapasitesi, üçte bir oranında düşüş kaydetmiştir. Arazilerin bir bölümü patlamamış mühimmatlar ve kimyasal silah atıklar nedeniyle

---

³⁴⁵ Land and the Israeli, Palestinian Conflict, 2007, s.22.

³⁴⁶ TZOB, 2010, www.tzob.org.tr, Erişim: 20.10.2010

³⁴⁷ Sita, 2002, s.500.

kullanılmaz hale gelmiştir. İddialara göre 250 kadar tarım kuyusu yok edilmiş veya hasar görmüştür.³⁴⁸

Geçerli politik ayaklanmalar sırasında, İsraili sömürgecilerin verdiği zararlar dahil olmak üzere çeşitli İsrail uygulamalarında artış kaydedilmiş ve bu durum Filistin tarım sektörünü kötüleştirmiştir. Söz konusu başlıca İsrail uygulamaları arasında; kapatma politikası, ağaçların köklenmesi, tahriş edilmesi ve yakılması, çiftçilerin toprakta çalışırken taciz edilmeleri ve mahsullerini toplamalarına engel olunması, sürülerin geçişlerinin kısıtlanması, tarım topraklarının yok edilmesi ve askeri inşa gerekçesiyle ağaçların köklenmesi, taze yapıların tahrip edilmesi yer almaktadır.³⁴⁹

Gazze ekonomisinde, turunçgiller ve balıkçılık önemli bir yer tutmaktadır. 1967 işgalinden önce bölgenin %20'si narenciye tarlalarıyla kaplıydı ve bu ürünler bölgenin en büyük gelir kaynağını oluşturmaktaydı. İşgalden sonra İsrail, Filistinli tüccarların bu ürünleri ihraç etmelerini yasaklamış ve ihracat tamamen İsrail'in kontrolüne geçmiştir. İhracata getirilen yasaklar da Filistinlilerin tarım gelirlerinin azalmasında önemli ölçüde etkili olmuştur.³⁵⁰

Batı Şeria'nın en önemli tarımsal faaliyetlerinden birisi ise zeytinyağı. Zeytinyağı üretimindeki verim düşüklüğü, İsrail piyasasına bağımlı olmanın getirdiği yüksek maliyetler ve pazarlama sıkıntısı, ihracat imkanlarını ciddi şekilde yok etmektedir. Ticarete mal ve insan hareket serbestisinin tam olmayışı da geleceğe dönük çalışmaları da engellemektedir. Bunun en iyi örneklerinden birisi de nakliye maliyetleridir. Avrupa'ya yapılacak ihracatta, 20'lik bir konteyner 2000 dolara mal olmaktadır. Bunun %10'u toplam üretim ve pazarlama maliyeti, 400 doları iç nakliye, 200 doları konteyner başına ödenmesi gereken ücretten oluşmaktadır. Bu masraflar nedeniyle paketleme ve nakliyenin İsraili araçlarla yapılması tercih edilmektedir. Ancak Dünya Bankası kaynaklarına göre, ithalatta İsraili bir aracının kullanılması

---

³⁴⁸ Gold Stone Raporu, 2010, s.337.

³⁴⁹ Land and the Israeli, Palestinian Conflict, 2007, s.22.

³⁵⁰ Dalar, 2009, s.26.

malın giriş maliyetinin üzerine %20-25 ek maliyet getirmektedir.³⁵¹ Buna ek olarak Filistinlilere ait zeytin bahçelerindeki verim çağındaki yetişkin zeytin ağaçları Yahudi yerleşimciler tarafından geceleri gövdelerinden kesilerek imha edilmektedir.³⁵²

Ambargodan önce Gazze’de tarım, yılda 400.000 tonluk üretim gerçekleştiren sağlam bir sektördü. Bu ürünlerin üçte biri domates, biber, çilek, kesme çiçek, meyve gibi seralarda özel sulama teknikleri ile üretilen bahçe ürünleriydi. Çiftlikler, Gazze’nin ihtiyacının dörtte birini de karşılamaktaydı. Ambargo, ihracatı yasaklayıp, gerekli malzemenin geçişine izin vermeyince çiftçiler için ağır bir yıkım olmuştur. Dökme Kurşun Operasyonu öncesinde 40 binden fazla insan, yani iş gücünün %13’ü tarım sektöründe çalışmaktaydı. Askeri operasyonlar tarım sektörünün ciddi şekilde zarar görmesine sebep olmuştur. Tanklar ve diğer askeri teçhizat Gazze’nin ekili alanının %17’sini harap etmiştir. Zeytin, hurma ve diğer tarımsal değeri olan ağaçların bulunduğu alanların %17.5’i ve tarlaların %9.2’si hasar görmüştür. Çiftlik alanları da İsrail askerlerinin operasyon sırasında kullandığı yollar haline geldiğinden hasar görmüşlerdir. Seralar, hayvan ahırları, sulama kanalları, kuyular ve su pompaları büyük oranda bombalanmış ya da üzerlerinden buldozerlerle geçilmiştir.³⁵³

Arap Birliği Bağımsız Gerçekleri Araştırma Komitesi’nin düzenlediği rapora göre bombardıman sonucu zeytinliklerin, sebze seralarının ve diğer tarım tesislerinin büyük zarar gördüğü ifade edilmektedir. Raporda geçimini çiftçilik ve balıkçılık yoluyla temin eden 13.000 ailenin saldırılardan çok büyük zararlar gördüğüne de dikkat çekilmektedir. Ayrıca tarım alanlarında çok büyük miktarda büyük hayati zararlar meydana geldiği, yapılan ön değerlendirmeler sonucu 60 ile 70.000 dönüm arası tarım alanının zarar gördüğü belirtilmektedir.³⁵⁴

---

³⁵¹ Filistin’de Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi Sektör Raporu, Kudüs Ticaret Ateşeliği, 2008, s.8.

³⁵² TZOB, 2010, www.tzob.org.tr, Erişim: 20.10.2010

³⁵³ Çöken Gazze: Dökme Kurşun Operasyonu’nun Bir Yıl Sonrası, 2009, s.12.

³⁵⁴ Dalar, 2009, s.119-120.

Gazze ve Batı Şeria arasındaki tarım ticareti, ekonomik bölünmenin etkisini de gözler önüne sermektedir. 1997’de Gazze’nin Batı Şeria’ya olan ürün satışı 1993 seviyesinin üçte biridir. 1993 ile 1997 arasında Batı Şeria’nın Gazze’nin toplam satışındaki payı yarı yarıya düşerek, %96.4’ten 48.2’ye gerilemiştir. Batı Şeria ve Gazze’deki tarımsal üretim 1992 ile 1995 arasında, büyük ölçüde kapatmaya bağlı olarak, %40’tan fazla düşüş göstermiştir.³⁵⁵

İsraili yöneticilerin Filistinlilerin tarım faaliyetlerini kısıtlamak ve yararlanabilirliklerini azaltmak amacıyla aldıkları önlemler 4 temel madde de toplanmaktadır:

1- Filistinlilerin yeni kuyular açmalarına engel olmak ve su pompalamalarını kısıtlı hale getirmek. Aynı zamanda, İsrail Yahudi sömürgecilere Filistinlilerin yeraltı sularını pompalama ve kotasız kuyular açma hakkı tanımak.

2- Güvenlik nedenlerini mazeret göstererek Filistinlilerin sulama tarımını kısıtlamak, geniş tarım alanlarını kapatmak.

3- Ülkedeki tarım bankalarının tüm şubelerini kapatmak ve pazar kredi desteğini kısıtlamak.

4- İhracat pazar girişlerini kısıtlamak ve Filistin tarım ihracatının İsrail pazarına girişini düzenlemek, bunun yanında İsrail çiftlik ürünlerinin serbest girişini sağlamak.³⁵⁶

Filistin’de tarımsal üretimin düşmesinde rol oynayan başlıca diğer faktörleri şöyle sıralayabiliriz: Topraklarının çiftçiler arasında aşırı küçük parçalara bölünmüş olması, İsrail’in toprakları müsadere etme politikası ve aşırı nüfus artışı. Ayrıca toprağın verimliliştirilerek yeniden tarıma kazandırılması çalışmaları 1967 işgalinden sonra İsrail tarafından yasaklanmıştır. İsrail ordusu yeni turuncgil ağaçlarının ekilmesini de yasaklamıştır. Üretime getirilen kısıtlamanın yanı sıra birim ürüne göre

---

³⁵⁵ Roy, 2008, s.75.

³⁵⁶ Land and the Israeli, Palestinian Conflict, 2007, s.22.

değil de dönüme göre vergi uygulanması Gazze ekonomisinin daha da gerilemesine yol açmıştır. Bunun yanında Yahudi üreticilere vergi muafiyetinin getirilmesi, üretim teşviği ödenmesi de tarım sektörünü baltalamıştır.³⁵⁷

Bölgedeki şehirlerin giriş-çıkışlarında ve kırsal alandaki yolların birçok yerinde İsrail askerleri tarafından kontrol edilen kontrol noktaları da, Filistin halkının kendi ülkelerinde serbest hareketlerini sınırlamaktadır. Bu da tarım sektörünü ve çiftçilerin durumunu zorlaştırmaktadır. Kudüs ve çevresinde örülen duvarlar, Filistinli çiftçilerin ve halkın arazilerine ulaşmalarını önemli ölçüde engellemektedir.³⁵⁸

Öteyandan İsrail; pazarlama yöntemlerini aksatma ve tarım ürünlerinin fiyatlarını düşürme yoluna gitmiştir. Ayrıca toprağı tarıma uygunlaştırma gibi tarımsal projeleri durdurmuş, tarım işçilerinin geçişlerine ve tarım ürünlerinin nakliyesine sınırlama getirmiştir. Sonuç olarak tarım sektörü çok ciddi finansal kayıplardan zarar görmüştür. Tarım sektöründeki ekonomik bağıllık ve ekonomik kayıplar da, bu sektördeki iş gücünü ve yatırımı da olumsuz yönde etkilemiştir.³⁵⁹

Filistinli çiftçilerin ürünlerini pazarlama veya tarımsal girdilerini serbestçe temin etme imkanları da oldukça sınırlıdır. Bu işlemlerini genellikle İsraili firmalar aracılığı ile yapmaktadırlar. Filistinli çiftçilerin tarımsal girdilerini doğrudan temin etme imkanları olmadığından, bu girdileri daha yüksek fiyatlarla almak zorunda kalmaktalar. Bununla birlikte ürünlerini de İsraili firmalar aracılığı ile daha düşük fiyatlara pazarlamaları çiftçilerin karını sınırlandırmaktadır. Buna ek olarak İsraili firmalar; bozuk veya bitkiler için zararlı özellik ihtiva eden girdileri tohum, gübre ve

---

³⁵⁷ Dalar, 2009, s.27.

³⁵⁸ TZOB, 2010, www.tzob.org.tr, Erişim: 20.10.2010

³⁵⁹ Land and the Israeli Palestinian Conflict, 2007, s.22-24.

zirai ilaçları Filistinli çiftçilere satmakta, bunun sonucunda da çiftçiler büyük zararlar görmektedirler.³⁶⁰

Yahudi yerleşimcilerin katı atıklar vasıtasıyla Filistin toprağını kirletmesi de tarımsal üretimde verim düşüklüğüne neden olmaktadır. İsrail Sivil Yönetimi Çevre Bakanlığı'nın Batı Şeria'da sürdürdüğü bir çalışmaya göre her Yahudi sömürgeci günde 1.3 kg ev atığı üretmektedir. Birçok koloni atık suyu toplamakta ve köylerin yakınlarındaki Filistin topraklarına boşaltılmaktadır. Bu atık sular yeraltı sularının da kirlenmesine neden olmaktadır. Bir diğer kirlilik kaynağı ise kolonilerde kurulan Yahudi endüstri yapılarından gelen endüstriyel atıklardır. İsrail, kirliliğe yol açan endüstri kurumlarının büyük bölümünü İsrail içinden 1967 sınırları yakınına veya Filistin yurdu içine taşımıştır.³⁶¹

İsrail gerek Batı Şeria'da gerekse de Gazze'de tarım ve hayvancılık için çiftçilerin kullanmakta olduğu birçok bölgeyi önce 'askeri alan' ilan etmekte ve bu bölgeye giriş çıkışları yasaklamaktadır. Üç yıl süreyle bu bölgeleri boşalttıktan sonra da dışarıdan getirilen yerleşimcilere tarımsal amaçla kullanmak üzere teslim etmektedir.³⁶² Mayıs 2009'da İsrail hava kuvvetleri, güvenlik amaçlı olarak Gazze'yi çevreleyen duvar ve telleri 300 metre daha genişletmiştir. Gazze'nin tarım alanlarının %25 ila 35'i, girilmesi yasaklanan bu bölgelerde bulunmaktadır. Bu durum pek çok çiftçinin hayvanlarını kaybetmesine neden olmuştur. Doğrudan zarar gören alanlarla, yeni güvenlik alanı birleştirildiğinde Gazze'nin tarımsal alanının %46'sında üretimin durduğu gözlemlenmektedir.³⁶³

İsrail'in Batı Şeria ve Gazze'deki su kaynaklarının kullanımına getirdiği kısıtlar da bölgedeki tarımı önemli ölçüde etkilemiştir. 1948'te üzerinde İsrail Devleti'nin ilan edilmiş olduğu Filistin topraklarının su kaynakları 350 milyon

---

³⁶⁰ TZOB, 2010, www.tzob.org.tr, Erişim: 20.10.2010

³⁶¹ Land and the Israeli Palestinian Conflict, 2007, s.31-32.

³⁶² TZOB, 2010, www.tzob.org.tr, Erişim: 20.10.2010

³⁶³ Çöken Gazze: Dökme Kurşun Operasyonu'nun Bir Yıl Sonrası, 2009, s.12.

metreküptür. Bu miktar, 1967 savaşı ertesinde Filistin ve Suriye kaynakları üzerinde İsrail hakimiyetinin kurulmasıyla daha da arttırılmıştır. 1990 yılında elde edilen su miktarı, 1.471 milyar metreküpü Arap topraklarından elde edilmek üzere toplam 2.02 milyar metreküpe ulaşmıştır.³⁶⁴ Batı Şeria ve Gazze’de işgal bölgelerindeki su kaynaklarının tamamı İsrail’in kontrolü altındadır. Suların %80’i Yahudi vatandaşlarının kullanımına tahsis edilirken kalan %20’si Filistinlilere verilmektedir. Oslo barış sürecinde çarpıcı bir biçimde müzakere dışı bırakılan bu durum,³⁶⁵ sulama tarımı için ihtiyaç duyulan su kaynaklarının yetersizliğine neden olmuş ve bölgedeki tarımsal verimliliği olumsuz etkilemiştir.³⁶⁶ Batı Şeria, Gazze ve İsrail’de suyun büyük çoğunluğu tarımsal faaliyetler için kullanılmaktadır. Evsel kullanım da ikinci büyük paya sahiptir. Evsel kullanımları ise endüstriyel kullanım takip etmektedir.³⁶⁷

Bölgede suyun temin edileceği en önemli kaynak yeraltı sularıdır. Fakat İsrail bölgedeki toplam güvenli yeraltı suyunun sadece beşte birinin Filistinliler tarafından kullanılmasına izin vermektedir. İsrail tarafından 2007 ortalarında uygulanan petrol, enerji ve klor ambargosu nedeniyle; 140 içme suyu kuyusundan 52’sinde pompalama durdurulmuştur.³⁶⁸ Tüm İsrail’de sulama yapılan arazi Filistin’de sulanabilen arazinin 10 katıdır. İsrail sulanabilir arazinin %95’ini sulayabilirken Filistin’de bu oran %25’tir. Bunlara ek olarak İsrail, Gazze ve Batı Şeria’daki yerleşimcilerin 47.000 dönüm çorak araziye sulamasını teşvik etmektedir.³⁶⁹

Ürdün Vadisi’nde bulunan arazilerin %96’sı ve bu bölgedeki suyun %98’i sadece 6400 İsraili yerleşimci tarafından kullanılmaktadır. Filistinli çiftçilere bırakılan çok az miktardaki arazide yeterli su olmadığından uygun bir tarım yapılamamaktadır.

---

³⁶⁴ Sita, 2002, s.498.

³⁶⁵ Dalar, 2009, s.46.

³⁶⁶ Land and the Israeli Palestinian Conflict, 2007, s.24.

³⁶⁷ Selami Çalışkan, Filistin-İsrail Su Kaynakları ve Bölgesel Su Kaynaklarının Ortadoğu Sorununa Etkisi, **Filistin Çıkmazdan Çözüme**, Kolektif, Küre Yayınları, İstanbul, Birinci Baskı, 2003, s.371.

³⁶⁸ Dalar, 2009, s.25.

³⁶⁹ Çalışkan, 2003, s.373.

Çünkü mevcut su kaynaklarının tamamına yakını İsraililerin kontrolüne geçmiş durumdadır.³⁷⁰

İsrail tarafından gerçekleştirilen bir diğer yıkım da ormanlık alanlarda meydana gelmiştir. Resmi olarak belirlenen alanlar dahilinde toplam orman alanı 1971'de 30.074 hektarken, 1999'da 23.159 hektara düşmüştür. Orman tahribinin yaklaşık %80'i İsrail işgali sırasında askeri üslerin (%2), sömürgelerin (%78) ve yangeçitlerin (%1'den az) oluşturulması sırasında meydana gelmiştir. Toplam 23.169 hektar ormanlık alanın yalnızca %35'i (8.010 hektar) Filistinlilerin kullanımına tahsis edilmiştir. Bunun yanında, sadece Eylül 2000 ile Mart 2001 tarihleri arasında Gazze Şeridi'nde 298 hektar tarım alanının tamamı İsrail güçleri tarafından yok edilmiştir.³⁷¹

Kibutz'ların Filistin tarım sektörüne etkileri de incelenmesi gereken önemli başlıklardan birisidir. Kibutz sakinleri, baştan beri Siyonizm'in öncüleri ve İsrail toplumunun elit kesimi olarak görülmüşlerdir. Ordu generalleri ve Knesset üyelerinin büyük çoğunluğu kibutz sakinidir. Bu kişilere genellikle en verimli (Filistinlilere ait) topraklar tahsis edilmektedir. Yine de, bu durumda köklü bir değişim yaşanmıştır.³⁷²

İsrail devleti kurulmadan önce kibutzlarla Filistin'e yerleşen Yahudiler, Filistinlilerden kiraladıkları arazileri zaman içerisinde baskıyla ve yüksek miktarlardaki paralarla satın almış ve böylece İsrail devletinin alt yapısını oluşturmuşlardır. Toprağın Arap ve Yahudi devletleri arasında bölüşülmesi düşünüldüğü sıralarda, daha büyük bir bölümü talep etmek için, ülkenin kuzeyinde derme çatma yeni kibutzlar kurulmuştur. Kibutz nüfusu İsrail'in askeri kuvvetlerinde de büyük rol oynamıştır.³⁷³

Kibutz ve moşav politikalarındaki değişim de Filistinli toprak sahiplerinin haklarını iyice belirsizliğe itmiştir. Bu zamana kadar İLA himayesinde bulunan

---

³⁷⁰ TZOB, 2010, www.tzob.org.tr, Erişim: 20.10.2010

³⁷¹ Land and the Israeli Palestinian Conflict, 2007, s.29-30.

³⁷² Sita, 2002, s.495.

³⁷³ TOPLUMSALBİLİNÇ, <http://www.toplumsalbilinc.org/>, Erişim: 05.01.2011

topraklar, kibutz ve moşavlara kiralanmaktaydı. 1990'ların başlarında Rus göçmenlerin iskanı için ticari pazar, alışveriş merkezi ve müstakil ev inşaatlarını gerekli kılan yeni bir düzenleme başlatılmıştır. Böylece kibutz sahiplerine de toprak satışından elde edilecek miktarın %51'i verilecektir. Bu uygulamayla Yahudi çiftçiler, daha önceleri birinci elden sahip olamadıkları Filistin topraklarından sağladıkları bu ederle, bir gecede çok büyük bir servet kazanmışlardır. 1997'den itibaren İLA, mültecilerin topraklarını satmaya başlamıştır. Kibutz sahiplerine ödenen tazminat hariç, bu satışın hazineye katkısı yılda 1 milyar doları bulmuştur. Merkezde ise 1.000 metrekarelik bir arazinin değeri 1 milyon dolardır. Ayrıca 1998'de 110 kibutz sahibine, başkalarına satma hakkına sahip oldukları ikamet alanlarını %115 genişletebilme hakkı da verilmekteydi. Sonuç olarak genel iskan planında yer alan 500.000 birimin 150.000'inin kibutz alanlarında inşa edilmesi öngörülmüştür.³⁷⁴

2.4.2.2. Engellemeler ve İşgücü Piyasası

Kapatmaların en olumsuz etkisi, Batı Şeria'da ve Gazze şeridinde işsizlik düzeylerinin çarpıcı şekilde artması olmuştur. Gazze Şeridi ve Batı Şeria'ya giriş-çıkış hareketi ile Batı Şeria'nın kendi içindeki harekete getirilen sınırlama bu bölgelerdeki işçilerin işyerlerine ulaşmasını engellemiştir.³⁷⁵ Filistinli işçiler, çalışma izinlerine sahip olsalar bile, İsrail'deki işlerine ulaşamamışlardır. Batı Şeria'da, bazı durumlarda işçiler, çoğu zaman İsraili işverenlerinin yardımı ile, İsrail kontrol noktalarını by-pass ederek, dağlık bölgelerden yürüyerek işlerine ulaşabilmişlerdir. Ancak bu durum, sınırların giderek daha sıkı denetlenmesi ve giriş yasağını delen Filistinlilerin ağır cezai uygulamalara maruz kalması nedeniyle zorlaşmıştır.³⁷⁶

Kapatma politikasının ilk üç yılı süresince işsizlik oranı Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde %11'den %28'e çıkmıştır. Mart-Nisan 1996'daki total kapatmada Filistin iş

---

³⁷⁴ Sita, 2002, s.496.

³⁷⁵ Gold Stone Raporu, 2010, s.63.

³⁷⁶ Gündüz, 2003, s.400.

gücünün %66'sı işsiz kalmış veya işsizlik sınırına inmiştir. Bir yıl sonra, Haziran 1997'de Filistin'deki işsizlik oranı hala %20.5 dolaylarındadır.³⁷⁷

Tablo 5

BATI ŞERİA'DA İMALAT SEKTÖRÜNÜN ANAHTAR GÖSTERGELERİ									
Et Ürünlerinin Muhafazası ve Üretimi									
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
İşçi Sayısı	489	333	332	295	1176	1242	455	298	396
Ücret \$	1.02	2.56	2.84	1.62	2.33	2.11	2.82	12.43	1.95
Kişibaşı Emek (1000\$)	5.8	10.69	14.21	97	58	7.24	12.22	77.08	9.36
İhracat/Satış	0.24	0.07	0.16	0.10	0.51	0.16	0.48	0.36	0.13
Tekstil İpi Eğirmesi									
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
İşçi Sayısı	1237	673	958	1361	1118	1131	942	1289	977
Ücret \$	3.42	2.76	3.78	3.36	1.61	-0.09	1.88	2.52	1.62
Kişibaşı Emek (1000\$)	12.10	9.12	15.92	18.35	6.67	-0.34	5.24	12.30	5.41
İhracat/Satış	0.12	0.45	0.29	0.22	0.25	0.18	0.40	0.42	0.42
Giyim Kuşam İmalatı									
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
İşçi Sayısı	8521	12368	9533	11610	11521	8948	6488	6684	5341
Ücret \$	1.56	1.67	1.45	1.19	1.27	1.32	1.52	0.99	2.34
Kişibaşı Emek (1000\$)	5.10	5.53	4.59	3.98	3.90	3.76	3.53	3.07	7.69
İhracat/Satış	0.15	0.59	0.28	0.41	0.42	0.15	0.30	0.15	0.38
Ayakkabı İmalatı									
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
İşçi Sayısı	2230	3730	3501	3132	3816	4480	5275	3166	2254
Ücret \$	2.10	1.71	1.39	1.46	1.84	1.61	1.05	1.32	1.42
Kişibaşı Emek (1000\$)	8.10	5.67	5.14	6.91	7.72	7.01	4.21	3.88	5.65
İhracat/Satış	0.14	0.38	0.31	0.14	0.14	0.35	0.42	0.14	0.09
İlaç									
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
İşçi Sayısı	734	673	631	723	819	1037	763	889	790
Ücret \$	2.96	3.12	4.80	2.63	2.35	1.54	3.31	4.71	1.91
Kişibaşı Emek (1000\$)	20.50	17.99	28.91	23.52	19.04	16.88	24.52	24.63	26.64
İhracat/Satış	0.02	0.03	0.03	0.04	0.06	0.00	0.00	0.00	0.00
Taş Kesme Şekillendirme ve Terbiyesi									
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
İşçi Sayısı	2166	5691	5989	8083	5444	5394	8117	5656	6585
Ücret \$	1.80	1.94	2.70	2.09	1.63	1.76	1.87	1.56	2.66
Kişibaşı Emek (1000\$)	10.40	10.41	14.99	13.66	9.67	7.77	6.97	7.88	12.89

³⁷⁷ Roy, 2008, s.69.

İhracat/Satış	0.37	0.43	0.35	0.50	0.52	0.29	0.32	0.24	0.25
Yapısal Metal Ürünler İmalatı									
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
İşçi Sayısı	2067	4144	3067	4233	4264	4670	3872	3828	4452
Ücret \$	1.13	2.18	1.47	1.69	0.88	1.08	1.43	1.35	2.62
Kişibaşı Emek (1000\$)	5.40	9.38	5.74	7.91	4.58	3.40	4.30	5.89	11.27
İhracat/Satış	0.01	0.13	0.02	0.05	0.17	0.25	0.03	0.02	0.15
Mobilya İmalatı									
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
İşçi Sayısı	2085	3583	4157	4395	4066	3229	3732	3551	4100
Ücret \$	1.49	-0.03	1.93	0.70	1.39	0.75	1.78	1.61	1.80
Kişibaşı Emek (1000\$)	6.10	-0.09	9.18	3.68	6.79	3.94	4.92	5.53	6.89
İhracat/Satış	0.05	0.22	0.12	0.20	0.24	0.05	0.05	0.05	0.18

Kaynak: Makhool (2006). Calculations from PCBS data.

Bu dönemlerde gelir de hızla düşmüş, yerel ekonomi hızla daralmış, istihdam içeride de gerilemiştir. Yine bu dönemlerde, işgücüne katılım ise artış kaydetmiştir. Ayrıca gelirdeki düşüşü telafi etmek için hane halklarından daha fazla kişinin iş aradığı da görülmekteydi. Bu dönemlerde, işgücüne katılım artarken, gelirdeki düşüşü telafi etmek için hanehalklarından daha fazla kişi iş aramak mecburiyetinde kalmıştır.³⁷⁸ İşgal edilmiş Filistin topraklarında hareketlerin sınırlandırılmasına, Filistinlerin mal ve emeklerinin İsrail ve küresel pazarlara erişiminin engellenmesine yönelik bu tedbirlerin Filistin ekonomisi üzerinde yıkıcı bir etkisi olmuştur. 2000-2002 arasında ekonomi %35 küçülmüş, bu dönemde -bir düzenlemeye rağmen- 2005'te işsizlik %23'e ulaşmıştır. Ayrıca yoksulluk da belirgin bir şekilde artmıştır. Daha önce İsraille çalışan özel sektör, sürdürülemez bir mali durum yaratarak, işsizliğin daha fazla genişlemesini önlemek için kamu sektörüne öncülük etmede yardımcı olamamıştır.³⁷⁹

³⁷⁸ Gündüz, 2003, s.400.

³⁷⁹ Balls and Cunliffe, 2007, s.12.

Tablo 6

GAZZE ŞERİDİ'NDE İMALAT SEKTÖRÜNÜN ANAHTAR GÖSTERGELERİ									
Kum Kil ve Taşocakçılığı									
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
İşçi Sayısı	2857	1396	1387	1654	1860	1751	1824	1709	1958
Ücret \$	1.4	4.5	5.1	4.4	3.9	1.8	1.9	2.9	3.9
Kişibaşı Emek (1000\$)	9.13	12.40	15.30	15.37	15.99	5.36	5.68	6.62	12.31
İhracat/Satış	0.04	0.04	0.00	0.02	0.00	0.13	0.03	0.00	0.00
Bitmiş Tekstil Malı İmalatı									
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
İşçi Sayısı	81	44	149	78	46	77	51	49	143
Ücret \$	4.0	2.5	7.8	0.1	2.8	2.0	1.4	3.8	2.0
Kişibaşı Emek (1000\$)	13.79	9.39	28.35	0.18	7.67	6.31	4.33	10.02	7.73
İhracat/Satış	0.03	0.33	0.45	0.00	0.02	0.00	0.10	0.00	0.00
Giyim Kuşam İmalatı									
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
İşçi Sayısı	4451	7919	7766	8343	10673	7984	7393	8320	5022
Ücret \$	2.3	1.5	1.6	1.4	1.4	1.3	1.2	1.6	1.3
Kişibaşı Emek (1000\$)	7.89	4.76	5.29	5.51	3.96	3.37	2.72	3.79	3.62
İhracat/Satış	0.22	0.05	0.04	0.12	0.33	0.48	0.01	0.26	0.14
Ayakkabı İmalatı									
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
İşçi Sayısı	1548	803	595	789	892	1019	840	928	796
Ücret \$	1.3	1.5	2.2	1.8	1.7	1.0	1.5	2.2	1.4
Kişibaşı Emek (1000\$)	5.52	4.45	6.64	5.53	4.36	6.19	4.10	4.99	4.88
İhracat/Satış	0.38	0.06	0.00	0.00	0.05	0.20	0.00	0.04	0.00
Taş Kesme, Şekillendirme ve Terbiyesi									
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
İşçi Sayısı	1941	687	563	715	542	456	485	391	592
Ücret \$	3.9	1.8	4.4	2.4	3.7	1.8	1.2	1.7	2.0
Kişibaşı Emek (1000\$)	21.56	6.49	16.44	7.09	13.05	5.58	4.06	4.68	7.55
İhracat/Satış	0.42	0.02	0.01	0.00	0.01	0.00	0.00	0.00	0.00
Yapısal Metal Ürünler İmalatı									
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
İşçi Sayısı	1244	1138	1240	1548	1724	1698	1790	1214	1745
Ücret \$	1.3	2.2	2.4	1.7	1.9	1.5	2.5	1.2	2.0
Kişibaşı Emek (1000\$)	5.21	4.61	7.35	5.58	6.14	4.41	6.99	2.96	4.58
İhracat/Satış	0.04	0.05	0.00	0.00	0.09	0.02	0.05	0.05	0.05
Mobilya İmalatı									
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
İşçi Sayısı	1129	1638	1454	1826	1898	1928	1762	2357	2125
Ücret \$	1.7	2.5	2.4	2.1	2.7	1.5	1.3	6.3	1.8
Kişibaşı Emek (1000\$)	6.05	8.8	6.84	6.95	8.22	3.94	3.92	16.05	5.08
İhracat/Satış	0.04	0.04	0.09	0.05	0.19	0.09	0.24	0.09	0.18

Kaynak: Makhool (2006). Calculations from PCBS data.

2.4.2.3. Engellemeler ve Kamu Gelir-Giderleri

Sınır kapatma uygulamaları, FY'nin gelir kaybı ile harcamalarının artmasına da neden olmuştur. Kamu sektöründe yüksek işsizlik oranının düşürülmesi için yeni istihdam yaratılması, personel giderlerinin yükselmesine, dolayısıyla bu da kamu harcamalarının artmasına neden olmuştur. Yardımlar ise uzun vadeli kalkınma projelerinden istihdam arttırıcı projelere kaydırılmıştır. 1993-96 arasında FY, 50 bin yeni çalışan istihdam etmiştir. 2000 ortalarına gelindiğinde kamuda çalışan personel sayısı 110 bine ulaşmıştır. Söz konusu durum 1993'te 258 milyon dolar olan kamu harcamalarının 1996'da 779 milyon dolara yükselmesine, yatırımlara ayrılan kaynakların sınırlı miktarlarda kalmasına yol açmıştır. Öyle ki kamu yatırımları, 1993 ve 1995 yılları arasında 125 milyon dolar ve 215 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 1995'teki yatırımların tamamı, dış yardımlarla yapılabilmektedir. 1993-96 arasında yıllık altyapı yatırım oranı GSYİH'nin %2'sinin altında kalmıştır. Bu oran, gelişmekte olan çoğu ülkedeki %4'ten çok daha düşüktür.³⁸⁰

2000'de II.İntifada'nın başlamasından bu yana giderek makroekonomik istikrarsızlıkta ilerleyen Filistin ekonomisine kamu sektörü hakim olmuştur. Mart 2006'da Hamas öncülüğünde bir hükümetin oluşumu, bu istikrarsızlığı oldukça şiddetlendirmiştir.³⁸¹

İstikrarsızlığın ana sebepleri ise; gelirlerde keskin bir düşüş, dış bütçe ve desteklere bağımlılığın artması ve harcamaların GSYİH'de %50 oranında büyümeye devam etmesidir. Filistin harcamaları, 2005'te dünya GSYİH oranlarına göre ikinci en yüksek merkezi yönetim harcamasıdır. Filistin Otoritesi, özel sektörün düşüşünü telafi etme girişiminde bulunduğu için istikrarsızlığa rağmen kamu istihdamı büyümeye devam etmiştir. Filistin, 2006'da ücret ve ödeneklere 656 milyon dolar harcamıştır. Bunun neredeyse %40'ı güvenlik hizmetlerine gitmiştir. Filistin'in aynı yıl vergi

---

³⁸⁰ Gündüz, 2003, s.402-403.

³⁸¹ Balls and Cunliffe, 2007, s.17.

gelirleri ise sadece 546 milyon dolardır. Filistin hükümeti önceliği ücret ödemelerine verse de, azalan gelirler sonucu vadesi geçmiş borçlarla karşı karşıya kalmış ve hükümet çalışanları 2006'da ortalama gelirlerinin sadece %50-55'ini alabilmiştir.³⁸² Bazı kaynaklara göre İsrail'in Filistin'e yeniden ödeme yapması ve alıkonulan fonların ödenmesi durumu iyileştirebilir. Ancak, şişirilmiş bir kamu sektörünün özel sektörün istihdam yaratmasında sorun olması kaçınılmazdır.³⁸³

FY, mali açıdan da krize girmiştir. Bunun nedeni İsrail'den aktarılan vergi gelirlerinin önceki döneme göre beşte bir oranında gerilemesidir. 2000 yılının ilk çeyreğinde ayda 88 milyon dolara ulaşan gelir, bugün 20 milyon doların altına inmiştir. Normalde FY'nin gelirinin üçte ikisini, İsrail hükümetinin FY adına topladığı vergi gelirleri oluşturmaktadır. Geçmişte bu gelir FY'ne düzenli bir şekilde verilirken, 2000 yılı Aralık ayında ödenmemeye başlanmıştır. 2001 Aralık ayı itibarı ile ise İsrail tarafından alıkonulan gelir miktarı 500 milyon dolara yaklaşmıştır.³⁸⁴ İsrail hükümeti, Filistinli işçi çalıştıran İsraililerin vergilerini yükseltmeye devam ettiği takdirde, Filistin'deki işsizliğin daha da artacağı öngörülmektedir. İsraili yetkililer İsrail'de çalışma izni olan Filistinlilerin sayısında artış olduğunu belirtmişlerdir. Ancak Filistinli işçi çalıştıran İsraililere yeni vergiler konulmuştur. Ortalama bir Filistinli işçi 4000 İsrail Şekel'i kazanmaktadır. Yeni sistemle bir işçinin vergisi de 2.500– 3.000 Şekeli bulmaktadır ve işçi maliyetleri artmaktadır.³⁸⁵

---

³⁸² **West Bank and Gaza: Fiscal Performance in 2006**, 2007, s.9-21

³⁸³ Balls and Cunliffe, 2007, s.18.

³⁸⁴ Gündüz, 2003, s.404.

³⁸⁵ Palestinian Economic Prospects: Aid, Access and Reform, 2008, s.20.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ULUSLARARASI YARDIMLAR VE DİĞER DESTEKLER

3.1. Uluslararası Yaklaşım

Barış sürecinin devamlılığının sağlanması için kullanılan uluslararası yardım İsrail–Filistin çatışmasında çok önemli rol oynamıştır. Oslo anlaşmasını imzalanmasından önce, İsrail tarafından kuşatılan Batı Şeria ve Gazze'nin ana yardım kaynakları Batı ve Arap ülkelerinin yardımlarıydı. Bu programların çoğu 1970'lerde başlatılıp geliştirilmiş, 1980'lerde daha da genişletilmiştir. FY'nin tüzel ortaklıklarının olmaması nedeniyle ana miktarlar PNGO'lar ve INGO'lar tarafından kanalize edilmiştir. Oslo öncesi bağışçıların duruş biçimleri Rex Brynen gibi bazı analizciler tarafından yolsuzluklarla nitelendirilse de ulusallık ve hizipçi muhalifler; uluslararası yardım, ziraat, alt yapı, konutlandırma ve eğitim alanlarında bir seri programa finansal yardım sağlamıştır.³⁸⁶

Oslo Bildirgesi'nin imzalandığı dönemde barışın ancak, Batı Şeria ve Gazze topraklarında sürekli bir ekonomik gelişme sağlanması durumunda kök salacağı iyice anlaşılmıştır. Bu süreçte uluslararası kuruluşlar ve dünyanın gelişmiş devletleri Filistin'in altyapısı için büyük miktarda yardımda bulunmuşlardır.³⁸⁷ 1 Ekim 1993'te uluslararası bağış komitesi, uluslar ve kurumlar Washington'da barış uygulamasını harekete geçirmek için toplanmışlardır. Bağışçıların iki ana hedefi bulunmaktadır: Filistin'in ekonomik büyümesine takviye yapmak ve İsrail ile görüşmelere halkın

---

³⁸⁶ Rex Brynen, *Public Finance Conflict and Statebuilding: The Case of Palestine*, Center on International Cooperation, NYU, 2005, s.12

³⁸⁷ Gündüz, 2003, s.403.

desteğini sağlamak.³⁸⁸ 1993 Ekiminden sonraki dönemde, bu bölgeler için taahhüt edilen yardım tutarı 6.5 milyar doları ve gerçekleşen yardım miktarı ise 4.4 milyar doları bulmuştur. Bu ise, belirtilen dönemde kişi başına yaklaşık 200 dolarlık toplam yardım demektir ki bu oran dünyadaki en yüksek yardım oranlarından biridir.³⁸⁹

1992 – 1997 arasında PNA ciddi finansal ve ekonomik problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Uluslararası yardım; yerel ekonominin çökmesini önlemiş, Filistin idaresinin oluşmasına yardımcı olmuştur. Öteyandan bozulan ekonomik durumların barış sürecini raydan çıkartması ihtimali maddi bağışçı desteği; bütçe açıkları, konutlandırma programları ve acil iş imkanı oluşturmaya yönlendirmiştir. Uluslararası yardım 1990'ların ortalarında PNA'nın bürokrasisini ve daha sonra politik gücün merkezileşmesini desteklemiştir. Fakat hükümetin kapasitesini geliştirmeyerek PNGO'lara zarar vermiştir. 1994 – 1995'te fon yetersizliğinden oluşan sorunlar, yetersizlik ve zayıf yardım koşulları bağışçıların faaliyetlerini marke etmiş, değişik yardım kurumları arasında ve uluslararası toplum ile PNA arasında gerginliklere yol açmıştır.³⁹⁰

Uluslararası yardımın büyük bölümü, örneğin 1994-1998 arasında tüm ödemelerin üçte ikisi, Batı Şeria ve Gazze'deki temel altyapı ve sosyal hizmetleri geliştirmek için harcanmıştır. 2000 yılına kadar başarılarına tanıklık edilen istatistikler oldukça etkileyicidir: 264 km'lik yeni yol, 1.755 km'lik su borusu, 3.764 yeni derslik yapılırken, sağlık merkezlerinde %78 ve hastane yatak sayısında %25 oranında artış kaydedilmiştir. Önemli altyapı projelerinin gelişimi, özellikle 1994'te Gazze Sanayi Sitesi ve Gazze Havaalanı'nın açılması, nihai Filistin devletinin önemli bir habercisi olarak çok önemli bir siyasi amaca da hizmet etmiştir.³⁹¹

---

³⁸⁸ WIKIPEDIA, http://en.wikipedia.org/wiki/International_aid_to_Palestinians, s.1., Erişim: 25.02.2011

³⁸⁹ Gündüz, 2003, s.403.

³⁹⁰ WIKIPEDIA, http://en.wikipedia.org/wiki/International_aid_to_Palestinians, s.2., Erişim: 25.02.2011

³⁹¹ Wake, 2010, s.21

Tek başına ayakta durması mümkün olmayan Filistin ekonomisine dışarıdan resmi ve sivil toplum kuruluşları aracılığı ile milyonlarca dolarlık yardım gelmektedir. 2006'da dış yardım tutarı 1 milyar 403 milyon \$'ı bulan Filistin'de, bu yardımın 252 milyon \$'lık bölümünü kalkınma yardımları, 412 milyon \$'lık bölümünü insani yardımlar, 738 milyon \$'lık kısmını ise bütçe yardımları oluşturmaktadır. Bütçe yardımlarının açılımına bakıldığında en önemli payı Arap ülkeleri almaktadır. İslam ülkelerinin de içinde bulunduğu yabancı donör ülkelerin yaptığı bütçe yardımı ise 25 milyon \$ gibi küçük bir oranda kalmaktadır.³⁹²

II.İntifada, Filistin ekonomisinin modern tarihte başına gelen en derin duraklamayı yaşamasına yol açmıştır. 12 yıl içinde Filistin'in kişi başı safi GDP'si hemen hemen %40 daralmıştır. Yine sözkonusu ekonomik krizin çökmesinin sebebi malların aktarılmasına koyulan kısıtlamalar ile İsrail'de İsrail'e ait olanı ve onun yerleşim birimlerini korumak için tasarlanmış çok yönlü sistemdir. Krizin sebep olduğu birçok sıkıntıdan biri de uluslararası topluluk tarafından finanse edilen gelişme çabalarının, bağışçıların çalışmalarının çok büyük bir miktarının artık ekonomik ve sosyal krizlerin etkilerini azaltmaya yönlendirilmesi yüzünden aşınmasıdır. PNA'nın çökmesi bağış hükümetlerinin acil bütçe destek yardımıyla önlenmiştir. Bağışçı taahhütlerindeki belirgin artışa rağmen, altyapı ve orta vadeli kapasite çalışmalarına verilen vaatler azalmaya devam etmiştir. 2000'de gelişme yardımı adına oran yaklaşık olarak 7:1'di. 2002'ye gelindiğinde acil destek adına oran neredeyse 5:1'e kaymıştır.³⁹³

Bununla birlikte 1994-2000 arasında Arapların yaptığı bağış miktarı, rakamlarla, 500 milyon dolarla ifade edilirken 2001-2005 arası bu rakam 1 milyar dolara sıçramıştır. 2006'da 716 milyon dolara hafif bir düşüş görüldüyse de bu rakamlar 2007'de hızla 1.5 milyar dolara, 2008'de 1.7 milyar dolara yükselmiştir. Bu uluslararası katkıların içinden 1994-2000 arası Arapların katkısı %9 gibi küçük bir miktarken 2001'den itibaren bu desteği %25'e yükselmiştir. Bu yardımlara son 10 yılda, gayri resmi yollarla yapılan kampanyalardan ve NGO'lardan sağlanan 5 milyar

---

³⁹² Sita, 2002, s.137.

³⁹³ WIKIPEDIA, http://en.wikipedia.org/wiki/International_aid_to_Palestinians, s.2., Erişim: 25.02.2011

doları aşan yardımlar dahil değildir. Bu miktarın çoğu para ve yiyecek yardımlarıdır. Bu rakamlar ne Arap hükümetinin sağladığı harcamalarının çoğunu, ne işgal altındaki Filistin'in aktivitelerini destekleyen UNRWA bütçesini ne de Ürdün, Lübnan, Suriye ve Mısır'da ağırlanan 4 milyon mülteci için yapılan harcamaları kapsamamaktadır.³⁹⁴

Amerika ise, 30 yıldan fazla bir zamandır prensip olarak Arap-İsrail barışını oluşturma yolunda diplomatik bir araç olarak maddi yardıma güvenmiştir. Bu dönemde, Birleşmiş Milletler (BM) Arap-İsrail barışını oluşturmak, bölgede halk takviyesi sağlamak ve süregelen görüşmeleri kolaylaştırmak için 10 milyarlarca dolar ödemiştir. 1990'ların başlarında diğer bağışçılar da birlikte çalışarak Arap-İsrail barışını sağlamak için BM'e katılmıştır. Fakat 5 yıl önce İsrail-Filistin barış görüşmelerinin çökmesinden beri yabancı yardım ve politik ilerleme süreci arasındaki bağlantı bir hayli zarar görmüştür.³⁹⁵

Haziran 2006'da Batı Şeria ve Gazze'de iki rakip hükümetin ortaya çıkması uluslararası topluluğun omuzlarına çok ağır bir yardım beklentisi yüklemiştir. Dünya Bankası 2008'de PNA'nın, 300 milyon dolar gelişme yardımına ek olarak, 1.2 milyar dolar devirli bütçeye ihtiyacı olacağını hesaplamıştır. 2007'nin ortalarında Fayyad'ın idaresinde geçici hükümetin oluşması ve yardımın devamı yardım boykotunun etkilerini geçici olarak geri çevirmiştir. Yine de, ekonomik göstergeler çok dikkate değer bir şekilde değişiklik göstermemiştir. Örneğin, Gazze'deki durumdan dolayı gerçek GDP büyümesi 2007'de ortalama %-0.5 ve 2008'de %0.8 olarak hesaplanmıştır.³⁹⁶

Reuters tarafından açıklanan Filistin Maliye Bakanlığı rakamlarına göre, Filistin 2010 yılında 583.5 milyon dolar bütçe yardımı almış bulunmaktadır. Bağışların %22'si Araplardan gelirken, geri kalan bağışlar, AB ve ABD'nin de içinde

---

³⁹⁴ Dr. Ghania Malhis, **The Role of Regional Partners, International Assistance in Support of the Palestinian Economy**, UN Seminar on Assistance to the Palestinian People, 2010, s.3.

³⁹⁵ Scott Lasensky and Robert Grace, **Dollars and Diplomacy: Foreign Aid and the Palestinian Question**, USI Peace Briefing, 2006, s.1

³⁹⁶ WIKIPEDIA, http://en.wikipedia.org/wiki/International_aid_to_Palestinians, s.3., Erişim: 25.02.2011

buldukları diğer devletlerden gelmektedir. Geçen üç yıl boyunca, rakamların gösterdiği üzere, en büyük Arap devletlerinin yardımları 525.9 milyon dolardı. 2007'den beri Körfez petrol ihracatçıları Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri en önemli yardımcıları arasındaydılar. Fakat 2010 yılına gelindiğinde eskiden sundukları desteği vermez olmuşlardır. 2009'da 241.1 milyon dolar yardımda bulunan Suudi Arabistan 2010 yılının ilk ayından Ağustos'a kadar 30.6 milyon dolar yardımda bulunmuştur. 2009'da 173.9 milyon dolar katkı sağlayan Birleşik Arap Emirlikleri ise henüz herhangi bir ödeme yapmamıştır. Filistinli politika yapımcılar, bağışların Batı Şeria'da 2010'da %8 olarak gerçekleşmesi beklenen ekonomik büyüme için gerekli temel dinamiklerden biri olduğunu söylemektedirler. Bazı Filistinli yetkililer, Arap devletlerin nakit para yardımını keserek birbirine düşman El Fetih ve Hamas arasındaki ilişkilerin düzelmesini amaçladığını iddia etmektedirler. Öte yandan zengin Arap devletlerinin ödeme yapmaması ve Batı Şeria'daki yetkilileri büyük bir bütçe sıkıntısıyla karşı karşıya bırakmaları Batılı hükümetlerin tepkisine neden olmuştur. Avrupa Birliği'ndeki bazı diplomatlar, 2007'de Paris'te yapılan konferansta Arap Devletleri'nin bağış konusunda verdikleri taahhütleri yerine getirmeyişlerini hayal kırıklığıyla karşıladıklarını bildirmişlerdir.³⁹⁷

İlk bakışta bu insani yardım, minimum yaşama standardı sağladığı ve daha büyük felaketleri önlediği için, Filistinliler için bir lütuf gibi görünmektedir. Halbuki, aslında bu yardım işgale yardım eden bir gelir kaynağı sağlamak amacıyla İsrail tarafından tayin edilmektedir.³⁹⁸

Bir başka yoruma göre de donör politikası, ekonomiyi geliştirmekten ziyade sadece Oslo sürecini desteklemeye çalışmaktadır. Yardım, ekonomik sonuçları olan bir siyasal alıştırma değildir. Donörler, kapatmaları, kısa dönem işe almayla sübvanseler etmişlerdir. Ayrıca Filistin kontrolündeki bölgelerin hemen dışındaki alanlarda serbest ticaret bölgeleri kurmaktadır. Peres'in bir zamanlar söylediği gibi "Eğer çalışmaları

---

³⁹⁷ Mohammed Assadi, **Palestinians Say Arab States Cutting aid**, Reuter, 19 August 2010, www.reuter.uk, Erişim: 17.10.2010

³⁹⁸ Shir Hever, **Occupation and Aid The Economic Impact of the Conflict on Israelis and Palestinians**, Alternative Information Center (AIC), 2007, s.1.

için Filistinlileri getiremiyorsanız, işi Filistinlilere götürün.” Dahası, donörler Filistin’deki istihdam fırsatının %25’ini oluşturan Filistin bürokrasisine de parasal destek sağlamaktadırlar. Pek çok yardımın ‘borç’ şeklinde olduğu düşünüldüğünde donör yardımları, artan bir şekilde Filistin ekonomisinin borçlanmasına yol açmaktadır. Filistinli bir ekonomist, ülkenin 15 yıl içindeki toplam borcunu 10 milyar dolar olarak ifade etmektedir. Filistinliler bu borcu para olarak geri ödeyemeyecekler ve bu borcu daha fazla siyasal ödün vererek ödemek zorunda kalacaklardır. Bu borcu öderken Filistinliler kendi baskı ve zulüm altındaki hayatlarını sübvansede etmektedirler.³⁹⁹

Filistinlilere sağlanan yardımların ve kaynakların Filistin üzerindeki etkileri değerlendirildiğinde birbiri ile çelişen iki zıt sonuç ortaya çıkmaktadır. İlk sonuç: Uluslararası topluluklar ve Arap ülkeleri son 15 yıl içinde Filistinlilere küçümsenemeyecek bir miktar olan 12 milyar dolarlık kaynak sağlamışlardır. Buna ek olarak 6 ile 8 milyar dolar da aynı dönemde Arap ve uluslararası sivil halk organizasyonlarının ve NGO’ların düzen sağlaması için verilmiştir. Bu rakamlar 2009 verilerine göre işgal altında bulunan bölgedeki 3.9 milyonu geçmeyen Filistinli ve onların 4.5 milyon doları geçmeyen GDP’leri hesaba katıldığında tabii ki çok umut vericidir. İkinci sonuç ise; bu sağlanan yardımların, işgal altındaki özel sektöre yapılan yardımlar da hesaba katıldığında hiçbir olumlu etkisinin görülmemesidir. Hesaplara göre Filistin Diasporası tarafından yapılanlar dahil olmak üzere bu yatırımlar ulusal GDP’nin üçte birini temsil etmektedir. Tabii ki güvenlik, parasal ve idari kurumlarla, Filistin otorite kurumlarını kurmak yolunda ilerleme gerçekleşmiştir. Fakat sonunda bu son 10 yılda harcanan onlarca milyar dolarlar 1999’da görülen sosyoekonomik performansı geri getirmekte başarısız olmuştur.⁴⁰⁰

Filistinliler ne zaman yabancı yardımı kullanarak mal ithal etse ya İsrail firmalarından almak zorundalar ya da uluslararası şirketlerden alıp İsrail hükümetine gümrük ödemek zorundalar (belirtildiğine göre, OPT’ye yapılan ithalatın %73’ü İsrail’den gelmektedir). Ürdün ve Mısır’dan daha ucuz mallar alınabilecek olsa dahi

---

³⁹⁹ Abu-Sitta, 2007, s.3.

⁴⁰⁰ Malhis, 2010, s.4.

malların taşınması ile ilgili idari engeller ve gümrük, Filistinlileri daha pahalı olan İsrail mallarını almaya zorlamaktadır. Bu esnada İsrail, OPT'deki bazı kuruluşların (su, elektrik ve telefon servisi gibi) kontrolünü sürdürmektedir. İsrail, sadece 2004'te OPT'ye gelen yardımın 15.8 milyon dolarına Filistin belediyesinin borç faturasına karşılık olarak el koymuştur. Güncel bir rapora göre İsrail bu hizmetler için fahiş fiyat uygulamaktadır. Filistinliler daha düşük kazanmalarına rağmen elektriğe İsraililerden daha çok para ödemektedir. O zaman OPT'ye yapılan yabancı yardımı, üretme ve İsrail ekonomisiyle yarışma imkanı olmayan tüketici bir ulus olan Filistinlilerin durumunu etkili bir şekilde kalıcılaştırmaktadır. İsrail hükümeti ve birçok İsrail şirketi karları toplarken uluslararası toplum da bunu ödemektedir. Daha da ötesi OPT'ye yapılan yabancı yardımı İsrail'in Filistin ekonomisini mahvettiği sorumluluğuyla yüzleşmesi gerektiği sıkıntısını geçici olarak hafifletmektedir.⁴⁰¹

Ekonomik ve sosyal göstergelere bakıldığında ise; 2009'da GSYİH 1999'dakinden %13 daha düşük ve kişi başı GSYİH'nin aynı yılıkinden %30 daha düşük olduğu görülmektedir. Ayrıca işgal edilen bölgelerde üretim kapasitesi, barış süreci öncesinde daha yüksekti. Tarımsal ve endüstriyel sektörlerin GDP'ye kaydedilmiş katkıları da %18.2'inin ötesine geçememiştir ve işsizliğin sadece %29.2'sine katkı sağlamıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı çok az bir miktarla %19'dur. İç tüketimi karşılamak için gereken iç üretim gücü çok azalmıştır ve bu İsrail mallarının ithaline bağımlılığı ve bu malların maliyetlerinin ödenmesi için Arap ve uluslararası yardıma gereksinimi arttırmıştır. Filistin Otoritesi'nin harcamalarını karşılayacak Arap veya uluslararası yardım ile takviye olmadığında sağlık, eğitim, sosyal gelişme ve güvenlikte büyük bir bozulma gözlemlenmiştir.⁴⁰²

Dünya Bankası'nın yönettiği Holst Fonu ve diğer mekanizmalar sayesinde uluslararası bağışçılar 1994'te Filistin'e 184.3 milyon dolar civarında önemli bir meblağda bütçe desteği sağlamışlardır. Ki bu rakam, toplam yardım ödemelerinin %40'mı temsil etmektedir. Holst Fonu, aynı zamanda 1997'ye kadar Filistin idari

---

⁴⁰¹ Hever, 2007, s.1-2.

⁴⁰² Malhis, 2010, s.5.

masraflarının epey bir bölümünü tedarik etmeyi sürdürmüştür. Sonuç olarak, Filistin bakanlıkları, kendi yerel vergi ve bankacılık sistemleri de hızlı büyüme kaydetmiştir. Öte yandan FY, Holst Fonu aracılığıyla uluslararası toplum tarafından finanse edilen fonları, daha çok kamu görevlilerinin harcamalarında kullanmıştır. 1998'e gelindiğinde, Filistin harcamalarının %58'i çalışanların maaşlarına adanmıştır ki, bu rakam, sivil servis harcamaları için dünya ortalamasının iki katından fazlaydı.⁴⁰³ Öte yandan kamuya ait harcamalarda güvenlik %33'ü temsil etmekteydi.⁴⁰⁴

Batı Şeria ve Gazze'de işleyen bir güvenlik servisi kurulmuştur. Birleşmiş Milletler Yardım ve Bayındırlık Ajansı'nın (UNRWA) kurduğu mekanizma sayesinde AB, Japonya, Suudi Arabistan gibi bağışçılar, barış sürecinin ilk yıllarında polis maaşları, eğitim ve üniforma masraflarını karşılamak için 77 milyon dolar ödemişlerdir. Ayrıca bağışçılar, Filistin polis gücünün eğitim sistemine mali katkıda bulunmuşlardır. İsrail'in önceki ABD Büyükelçisi Martin Indyk ise, bir konuşmasında; Arafat'ın işin Gazze'yi temizlemek olduğunu, bunun zor bir iş olacağını ve teröristleri kontrol altında tutmak için paraya ihtiyacı olacağını ifade etmiştir.

Dış yardımlar, Oslo Barış Süreci'nde Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) için önemli bir rol oynamıştır. Finansal durumu derin tehlikede olan Örgütün, bürokratik olarak hayatta kalması ve liderliği açısından büyük memnuniyetle karşılanmıştır. Kısa vadeli olarak Filistin topraklarının belli bir seviyede politik istikrara ulaşmasına yardımcı olmuştur. İstihdam için güvenilir bir kaynak sağladığı gibi aynı zamanda Filistinlilerin Arafat'a olan sadakatinin güçlenmesine de hizmet etmiştir. Ancak bu çok uzun sürmemiştir. Eninde sonunda FY'nin istikrarsızlığını kanıtlayan çatlaklar gözler önüne serilmeye başlanmıştır.⁴⁰⁵ Bağışçıların cömert yardımları ve katkılarına rağmen Filistinli otoriteler, zorunluluklarını yerine getirmek için bankalardan bitmek bilmeyen borç alma ihtiyacına girmiştir. Halbuki Filistin otoritesinin yerel banka sistemine borcu

---

⁴⁰³ Wake, 2010, s.21

⁴⁰⁴ Malhis, 2010, s.5.

⁴⁰⁵ Wake, 2010, s.25

2009 ortalarında 733 milyon doları, özel sektöre olan borçları da 188 milyon doları geçmiştir. Bu yüzden de özel sektörün para sağlama kaynaklarını harekete geçirebilmesini etkilemiştir.⁴⁰⁶ Faydalı gibi görünen uluslararası yardımlar, Oslo Anlaşması'nın uygulanmasını doğrudan baltalamaya yardım etmiştir. Dolayısıyla barış süreci için halk desteğini azaltmaya da hizmet etmiştir.⁴⁰⁷

Filistin tarafında yardım koşulluluğunun olmayışı, İsraili tedarikçilerle işbirliği içinde çalışan üst düzey Filistinliler tarafından kontrol edilen devlet himayesinde birkaç tekelin kurulması yoluyla kendini göstermiştir. 1990'ların ortasında, un, sigara ve petrol gibi temel malların ithalatı üzerinde 25 tekel kurulmuştur. Her bir tekel sayesinde toplanan fonların belli bir oranı, Filistin hazinesi dışında ve Arafat'ın doğrudan kendisinin kontrolü altındaki hesaplara yatırılmıştır. Filistin'deki bu tekeli yaklaşım, birçok işsiz Filistinlinin günlük yaşamını çok ağır etkilemiştir. Özel sektör de, Filistin ekonomisinin kasıtlı merkezileşmesinden zarar görmüştür. 1990'larda Filistin bakanlıkları, büyük ölçekli barış projelerinin çoğu için sorumluluk üstlenmiştir. Orta ve küçük ölçekli girişimciler ise kendilerini barış sürecinin olası ekonomik faydalarının dışında bulmuşlardır. Sözkonusu durum, 1993'te bazı yatırımcıları Filistin bölgesine yatırım yapmaktan caydırmıştır. Bu nedenle İsraili yatırımcıların iş yaratma proje yatırımları ertelenmiştir. Bu projelerden biri, ortak endüstri parklarıydı. Sadece Gazze Sanayi Sitesi, 2000 yılından önce çalışmaya başlaması için yeterli fon almıştır.⁴⁰⁸

Filistin Hükümeti ve donörlerin ekonomik kalkınma ve sağlıktaki ana sorunu ise, İsrail tarafından belirlenen kusurlu çerçeveyi sorgulamak yerine, o sınırlar içinde faaliyet göstermeleridir. Donörler, eğitim ve birinci basamak hekimlik birimleri pahasına politik olarak görünür projeleri desteklemektedirler. Bu da sadece Batı Şeria'da, neredeyse 150 adet birinci basamak hekimlik hizmeti veren kliniğinin kapanmasına yol açmıştır. Gerçek ihtiyaçları karşılamaktan uzak olan bazı projeler ise Filistinliler üzerinde donörlerce zorlanarak yapılmıştır. Örneğin Japonya, mevcut

---

⁴⁰⁶ Malhis, 2010, s.5.

⁴⁰⁷ Wake, 2010, s.27

⁴⁰⁸ Wake, 2010, s.23

hastanenin bile asla dolmadığı Jericho’da yeni bir hastane inşa etmekte ısrar etmiştir. Sonunda mevcut hastane, her iki hastaneyi de dolduracak yeterli hasta ve çalışanın olmayışından dolayı kapatılmak zorunda kalmıştır. Gazze’deki ünlü AB hastanesi, kötü yönetim ve tasarım nedeniyle 10 yıllık bir rötarla ve bütçesini dört kat aşan bir bütçeyle yapılmıştır. Dahası donörler hastaneyi bitirdiklerinde onu dolduracak hiçbir çalışan olmadığını fark etmişlerdir.⁴⁰⁹

3.2. Hamas Sonrası Durum

Hamas’ın 1990 ortalarındaki bomba saldırıları, İsrail’in Filistinlilerin bölgedeki hareketlerine kısıtlamalar getirilmesiyle sonuçlanmıştır. Bağışçı toplulukların bu kısıtlamalara tepkisi, ekonomik düzensizlik yaşayan Filistinlilere iş imkanı sağlamaya devam etmek olmuştur. Bağışçıların görüşüne göre, işsizlik barış görüşmelerine zarar vermekte ve İsrail’in güvenliğini tehlikeye sokmaktadır.⁴¹⁰ Bir kaç yıl süren ekonomik çöküşün ardından, Filistinliler için durum gelişmeye başlamıştır. Yükselen istihdamı, uluslararası yardımda düzenli bir yükseliş takip etmiştir. 1998-2000 arası Filistinliler, neredeyse herkesin iş sahibi olduğu, %90 istihdam keyfi yaşamıştır. Fakat 2000’in sonunda Oslo çökmüş, geniş çapta şiddet baş göstermiştir. İyi niyetlere rağmen, bağışçıların çabaları yeterince etkili olamamıştır. İsrail’in sürekli uygulamaları, Filistin güvenliğine ve barış görüşmelerine olan inançlarına, Filistin saldırıları da İsrail’in güvenliğine ve inancına zarar vermiştir.⁴¹¹ Uzun vadede, siyasi elitlerin yerel halkın ihtiyaçlarını dikkate almama eğilimi de Filistin’in ulusal itibarını sarsmış, Filistinlilerin barış sürecine öfkelerini büyütüştür.⁴¹²

II.İntifada’nın başlamasıyla Filistinlilere yapılan yardımlar; büyüyen insani endişeleri karşılamak, Filistin Otoritesi’nin çökmesini önlemek ve bu sayede İsrail’le barış görüşmelerine devam edecek partner sağlamak için yeniden tasarlanmıştır.

---

⁴⁰⁹ Abu-Sitta, 2007, s.4.

⁴¹⁰ Lasensky ad Grace, 2006, s.2.

⁴¹¹ Lasensky ad Grace, 2006, s.2.

⁴¹² Wake, 2010, s.27

Filistinlilerin kişisel gelirlerinde %40 düşüşle karşı karşıya kalan bağış topluluğu 2 aşamalı bir yaklaşım geliştirmiştir. Önce, Oslo yıllarındaki yardımın itici gücüyle aynı anda, Filistin Otoritesi'nin yıkılmasını önlemek adına var olan idari gücün güçlenmesi ve korunmasını sağlama yoluna gitmişlerdir. Bu doğrudan Amerika yardımı olmaksızın, Arap ülkeleri ve AB'nin bütçeye yardımları ile yapılmıştır. İkinci plan ise, Filistin halkının genel menfaatlerini sağlık, yiyecek ve diğer yardımı yükseltmekti. Bağışçıların azalmasına rağmen bu dönemde uluslararası masraflar ikiye katlanmış ve yılda 1 milyar artmıştır.⁴¹³

Uluslararası toplum için bir başka hedef, rakip olarak algılanan bazı organizasyonların faaliyetlerini engellemektir. Bu maksatla El Fetih dışına yönelik organizasyonlara yardımlar engellenmekteydi. Bununla birlikte çeşitli kuruluşlar, STK'lar ve komiteler finansman sağlayabilmek için devletle ittifak kurma baskısı altında bırakıldılar.⁴¹⁴ Bağışçıların fonları, küçük yerel örgütler yerine daha verimli mega STK'lara ayırmayı tercih etmesi, bir 'sivil toplum örgütü sektörü' oluşumuna yardımcı olmuştur. Bu sektör ise, Filistinlilerden çok Arafat ve Batılı bağışçılara karşı sorumluydu. Sonuç olarak, büyük sivil toplum kuruluşları, mevcut sınırlı fonlardan orantısız bir pay elde etmişlerdir. Daha küçük ve eski hayır kurumları ise kendilerini giderek dışlanmış bulmuşlardır. Ortaya çıkan sivil toplum kuruluşlarının bir dizi seçkinleri, uluslararası bağışçıların hedeflerini karşılamaya adapte olmuşlardır. Böylece onların projelerinin odağı, desteklemeye çalıştıkları yerel halkın gerçek ihtiyaçlarından uzak olmuştur. Öte yandan Filistin topraklarındaki siyasi boşluk ile siyasetin El Fetih ve Hamas olarak iki ana kampa bölünmesi de radikal ve ılımlı İslam grupların giderek aynı kefeye konulduğu bir atmosfere katkıda bulunmuştur. 1990'lar boyunca devam eden bu yaklaşım, Oslo sürecine muhalif, saldırgan İslami gruplara rağbeti artırmıştır.⁴¹⁵

---

⁴¹³ Lasensky ad Grace, 2006, s.2.

⁴¹⁴ Wake, 2010, s.28

⁴¹⁵ Wake, 2010, s.28

Uluslararası yardım akışı, Hamas'ın 2006 Ocaktaki seçimlerdeki zaferiyle ve bunu takiben ABD, AB, Rusya ve BM'in (Dörtlü'nün) şartlarını reddetmesiyle durmuştur. İsrail'de Filistin'in harcamaları için kendi payına düşen aylık 50 milyon ile 70 milyon dolar arası parayı vermemiştir. Filistin'in ekonomisinin uluslararası yardıma ve İsrail ile olan ticarete ne kadar çok ihtiyacı olduğu hesaba katılırsa bu konulan yasakların sonucu büyüyen ve eşi benzeri görülmemiş derecede ciddi bir ekonomik krizdir. Dünya Bankası'nın GDP'de %40 kayıp, işsizlikte %45 artış ve fakirlik sınırının %70'lere yükseleceğini ön gördüğü karanlık tahmin de, özellikle savaşın aylarca ve şiddetle sürdüğü Gazze için iyimser kalmıştır.⁴¹⁶

Hamas, ABD Dışişleri Departmanı tarafından yabancı terör organizasyonu (FTO) olarak kabul edilmiştir. 2006'da Hamas'ın Filistin idari seçimlerinde aldığı zafer yüzünden ABD yardımlarını yeniden şekillendirip kısıtlamıştır. ABD, PA'ya doğrudan yardımı durdurmuş fakat insani yardımları içeren proje yardımlarına uluslararası ve gayri resmi organizasyonlar vasıtasıyla devam etmiştir. Yasak 2006 Şubat-Haziran arasında devam eden Filistin-Hamas koalisyon hükümeti süresince devam etmiştir. Bu süre zarfında ABD ve diğer Quartet üyeleri (Dörtlü) Hamas'tan İsrail'in var olma hakkını tanımasını, şiddetin bırakılmasını ve önceki Filistin-İsrail anlaşmasını kabul edilmesini istemiştir.⁴¹⁷

Bununla birlikte, devamında gelen olaylar durumu dramatik bir şekilde değiştirmiştir. 2007'de Hamas zor kullanarak Gazze Şeridi'nin idaresini ele geçirmiştir. Filistin Başkanı Mahmud Abbas, askeri darbe çağrısı yaparak koalisyon hükümetinin çözülmesine ve politik olarak özgür, teokrat Salam Fayyad'ın başbakan olarak hizmet edip Batı Şeria'da yeni bir geçici bir hükümet kurmasına sebep olmuştur. Birkaç gün içinde ABD, Filistin üzerindeki ekonomik ve politik ambargosunu kaldırmıştır.⁴¹⁸

---

⁴¹⁶ Lasensky ad Grace, 2006, s.2.

⁴¹⁷ Jim Zanotti, **U.S. Foreign Aid to the Palestinians**, Congressional Research Service, 2010, s.3

⁴¹⁸ Zanotti, 2010, s.3

2007 Aralıkta, Annapolis konferansını takip eden Paris Yardım Konferansında uluslararası topluluk Filistin'in Reformu ve Geliştirilmesine Yardım Programını (PRDP) desteklemek için 2008–2010'da 7.7 milyar dolar taahhüt emiştir. Paris'e davet edilmeyen Hamas, konferansı 'savaş çağrısı' olarak nitelendirmiştir. Batı Şeria ve Gazze'de Filistinli gruplar arası gerilimin devam etmesi, insanların tutuklanması ve NGO'nun her iki tarafa uyguladığı kısıtlamalar sivil toplum örgütlerinin savunmasız gruplara yardıma devam etmesini engellemiştir. 2008–2009 Gazze çatışmasını takiben, Mısır, Sharm El-Sheikh'te bağışçıların Gazze'nin tekrar yapılandırılması için 4.5 milyar dolar vermeyi taahhüt ettiği uluslararası bir konferansta yer almıştır. Bu kaynaklar, PNA'nın bağışçı topluluklarla iş birliği yaparak yardımın dağıtımının idaresini eline alması nedeniyle Hamas'ı es geçmiştir.⁴¹⁹

Sonuç olarak İsrail hükümeti, uluslararası yardımların barışa giden yolda barış sürecine getirdiği dolaylı engellerden önemli faydalar sağlamıştır. Sivil toplum örgütü Christian Aid'in 2004 raporunda belirttiği gibi, belki de Filistin'den yardımın çekilmesi politik bir çözüm bulmak için atılması gereken önemli bir adım olabilir.⁴²⁰

Filistin ekonomisi açık bir şekilde zor durumdadır ve sistemli bir şekilde daha da kötüye gitmektedir. 1990'da özgür bir Filistin ekonomisi geliştirmek adına yapılan yardımlar İsrail'in ket vuran önlemleriyle karşılaşmış ve yollanılan paraların hiçbir gerçek gelişme sağlayamamasıyla sonuçlanmıştır. Bağışçılar İsrail'e çarçur ettiği yatırımlar için henüz hesap sormamıştır, bu sorgulama yapıldığında İsrail bu müdahalelerinin sonuçlarına katlanmak zorunda kalacaktır.⁴²¹

Yardım Geliştirme Komitesine göre 2006 – 2007 arasında çok uluslu ana bağışçılar UNRWA ve AB'dir. Başlıca çift taraflı bağışçılar ise ABD, Japonya, Kanada, Norveç, Almanya, İsveç, İspanya ve Fransa'dır. 1993'ten beri Avrupa Komisyonu ve AB üyesi devletler birlikte Filistin'e en büyük yardımı yapmışlardır.

---

⁴¹⁹ WIKIPEDIA, http://en.wikipedia.org/wiki/International_aid_to_Palestinians, s.3, Erişim: 25.02.2011

⁴²⁰ Wake, 2010, s.15

⁴²¹ Hever, 2007, s.3

Arap topluluğu ülkeleri de özellikle II.İntifada dönemindeki bütçe yardımlarıyla önemli bağışçılar oldular. Fakat UNRWA ve PNA'yı yeteri kadar desteklemedikleri ve vaatlerini zamanında yerine getirmedikleri için eleştirildiler. 2006'daki Filistin seçimlerinden sonra Araplar PNA'yı aşarak Filistinli devlet memurlarını maaşlarına katkıda bulunmaya çalıştılar. Aynı zamanda Arap kaynakları doğrudan olmak üzere Abbas'ın ofisine ödenmiştir. Paris Konferansı esnasında bağışların %11'i Amerika ve Kanada'dan, %53'ü Avrupa'dan ve %20'si Arap ülkelerinden gelmiştir.⁴²²

---

⁴²² WIKIPEDIA, http://en.wikipedia.org/wiki/International_aid_to_Palesinians, s.3. Erişim: 25.02.2011

SONUÇ

Güç dengesizliği temeli üzerine kurulan uluslararası yaptırımlar, yaptırımı uygulayan devlet ne kadar güçlü olursa olsun hedefteki devletin çoğu zaman yaptırımları delmesi veya kendini yeni koşullara adapte etmesi ile sonuçlanmaktadır. Uygulanan ablukalara, ambargolara ya da ticareti engelleyen tüm diğer kısıtlamalara rağmen mevcut duruma karşıt çözümler daima geliştirilebilmektedir. Araştırmamızı hazırlarken uluslararası yaptırımların başarı ve başarısızlığını da ortaya koymaya çalıştık. İsrail'in Filistin üzerinde uyguladığı ve uzun bir tarihsel sürece yayılan yaptırımların barışa giden yolu nasıl başarı ile tıkdığını gördük. İsrail'in yaptırımlarına Filistinliler ne kadar dirense de aslında bu İsrail tarafından süreci besleyen bir araca dönüştürülmüştür.

Bir yaptırımı uygulama kararı almak ve uygulama yöntemlerini belirlemek ne kadar önemliyse yaptırımın nasıl kaldırılacağı da en az o kadar önemlidir. Bugün bütün dünyanın çözümü konusunda içinden çıkamadığı Filistin-İsrail çatışması sürekli yeni gelişmelere sahne olmakta ancak bu konuda sonuca dair kesin bir yorum getirilememektedir. Çatışmalar ve ekonomik yaptırımlarla dünya gündeminden hiç düşmeyen Filistin meselesinde barışa dönük adımlar atılmaya çalışılsa da, bunlar sözde kalmakta ve çözüm bilinmeyen bir geleceğe ertelenmektedir. Adeta çözümsüzlükten beslenen bu durum, bölge ülkeleri ve taraflar arasında adeta bir çıkar ekonomisine dönüştürülmüştür.

Batı Şeria ve Gazze'ye yapılan uluslararası yardımlar da dolaylı olarak çözümü geciktirmektedir. Bugün üretimi duran ve sadece uluslararası yardımlarla ayakta dulan Filistin, sözkonusu yardımları üretime dönüştürememektedir. Fasih bir döngü içinde kendini tekrarlayan bu sistem, en çok Filistin'de yaşam mücadelesi veren sıradan halkı etkilemektedir. Oslo anlaşmaları ile barışa giden yolda ilk adımlar atılmış gibi

görünse de aksine İsrail hükümeti en ağır kısıtlamaları bu süreçte uygulamıştır. Güvenlik sorunsalını hukuksal bir gerekçe olarak gösteren İsrail, iki devletli çözümün görüşüldüğü şu günlerde yine aynı gerekçeleri savunmaya devam etmektedir. Bu nedenledir ki barışa yolda çözüm için Filistin’de asayişin sağlanması büyük önem taşımaktadır. Ancak mevcut duruma bakıldığında İsrail’in güvenlik algısını değiştirmesi de pek mümkün görünmemektedir.

İsrail’in Batı Şeria ve Gazze Şeridi’ndeki askeri ve ekonomik uygulamalarına devam etmelerinde Arap ülkelerinin siyasi ve ekonomik bir birlikten yoksun olması da önemli bir etken. Öteyandan bugün Filistin, İslam ülkelerinin üzerinde hemen hemen ittifak içerisinde bulunduğu tek konudur da denilebilir. Buna rağmen Arap ülkeleri, güçlü bir irade sergileyememekte, küresel güçleri küstürmemek ve Filistin’e dayatılan yaptırımlardan nasiplerini almamak için yaşananlara göz yummaktadır.

Ortadoğu’nun en önemli sorunu olan İsrail-Filistin çatışması aynı zamanda bölge istikrarının sağlanmasında en önemli engel teşkil etmektedir. Dünya gündemini uzun süredir meşgul eden bu meselenin çözümünü zorlaştıran ve engelleyen birçok faktör bulunmaktadır. Sözkonusu engeller nedeniyle de tüm gelişmelere rağmen, değişen dünya konjonktürü çerçevesinde, sorunun ne zaman ve ne şekilde son bulacağı bilinmemektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Arı Tayyar, Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset Savaş ve Diplomasi, Mkm Yayıncılık, Bursa

Bishara Marwan, *Filistin - İsrail Barış veya Irkçılık*, Kitap Yayınevi, İstanbul, Birinci Basım Mart 2003

Carey Roane, (Derleyen) *Yeni İntifada: İsrail'in Apartheid Politikasına Direnmek*, Everest Yayınları, İstanbul, Birinci Basım Mayıs 2002

Dalar, Mehmet, *Gazze Savaşı Filistin Direnişi İsrail Yayılmacılığı ve Uluslararası Hukuk*, Dora Yayınları, Bursa, Birinci Baskı Ekim 2009

Filistin Ülke Bülteni, DEİK, Şubat 2010

Filistin'de Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi Sektör Raporu, Kudüs Ticaret Ateşeliği, 2008

Gold Stone Raporu, Filistin Platformu Yayınları, İstanbul, 2010

Kolektif, *Filistin Çıkmazdan Çözüme*, Küre Yayınları, İstanbul, Birinci Baskı Mayıs 2003

Owen Roger ve Pamuk Şevket, *20. yüzyılda Ortadoğu Ekonomileri Tarihi*, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, Ekim 2002

Pappe İlan, *Modern Filistin Tarihi*, Phoneix Yayınevi, Ankara, 2007

Roy Sara, *De-Development Revisited: Palestinian Economy and Society Since Oslo*, 2008

Said Edward, *Yeni Binyılda Filistin Sorunu*, Aram Yayıncılık, İstanbul, İkinci Basım Aralık 2004

Yaşar Fatma Tunç, Özcan Sevinç Alkan ve Kor Zahide Tuba, *Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin*, İnsani Yardım Vakfı (İHH) Yayınları, İstanbul, 6. Baskı 2009

Uluslararası Yaşayan Filistin Sempozyumu, Tebliğler, İDSB ARGE Yayın Birimi, İstanbul, Mayıs 2009

RAPORLAR

Balls Hon Ed and Cunliffe Jon, *Economic Aspect of Peace in the Middle East*, HM Government, September 2007.

Boğulan Gazze: İsrail ablukasının Filistinliler üzerindeki etkisi, Uluslararası Af Örgütü, AMNESTY, <http://www.amnesty.org>, Erişim: 27.12.2010

Brynen Rex, *Public Finance Conflict and Statebuilding: The Case of Palestine*, Center on International Cooperation, NYU, 2005

Çöken Gazze: Dökme Kurşun Operasyonu'nun Bir Yıl Sonrası, Uluslararası Af Örgütü, 2009

Economic Performance under Conflict, The World Bank, 2007

Eltalla Hakem and Hens Luc, *The Economic impact of donor aid to reconstruct Gaza*, Vrije Universiteit Brussel, 2011

Farsakh Leila, *The Palestinian Economy and the Oslo 'Peace Process'*, Research Fellow at the Trans-Arab Research Institute, Boston, 2000

Hever Shir, *Occupation and Aid, The Economic Impact of the Conflict on Israelis and Palestinians*, Alternative Information Center (AIC), Şubat 2007.

Kolektif, *Great Expectations Bitter Realites, Economic Decline and Human Rights Abuse under the Oslo Process*, 2007

Land and the Israeli Palestinian Conflict, Applied Research Institute, Jerusalem, 2007

Lasensky Scott ve Grace Robert, *Dollars and Diplomacy: Foreign Aid and the Palestinian Question*, USI Peace Briefing, Ağustos 2006

Malhis Dr. Ghania, *The Role of Regional Partners, International Assistance in Support of the Palestinian Economy*, UN Seminar on Assistance to the Palestinian People, Mart 2010

Müteahhitlik Hizmetleri Ülke Profili, Kudüs Dış Ticaret Ateşeliği, 2010

Naqib Fadle M., *Economic Aspects of the Palesinian-Israeli Conflict: The Collapse of the Oslo Accord*, University of Waterloo Department of Economics, Canada, Journal of International Development, www.interscience.wiley.com, 2003

Palestinian Economic Prospects: Aid, Access and Reform, The World Bank, September 2008

Restrictions on the Movement of People and Goods within the West Bank, The World Bank, Kasım 2005

The Palestinian Economy and the Prospect of Its Recovery, Aralık 2005

Through Traffic: A Border - Crossing Approach to Secure and Prosperous Trade, Paltrade, The Peres Center For Peace, February 2007

TZOB, www.tzob.org.tr/, Erişim: 23.01.2011

West Bank and Gaza Country Economic Memorandum, The World Bank, Volume 1, September 2006.

West Bank and Gaza: Fiscal Performance in 2006, IMF, Washington DC, 2007

West Bank and Gaza Investment Climate Assessment, World Bank, Washington DC, 2007

West Bank and Gaza: Economic Developments in 2006, World Bank and IMF, Washington DC, 2007

Wake Chris, *Conflict Security Development, An unaided peace? The (unintended) consequences of international aid on the Oslo peace process*, Kasım 2010

Zanotti Jim, *U.S. Foreign Aid to the Palestinians*, Congressional Research Service, 8 January 2010.

MAKALELER

A. Vehbi Ecer, *İslam Tarihinde İlk Ambargo Uygulaması*

Anadolu Ajansı (A.A), *Sınırın Kapatılması Filistinlilerin Ticaretini Vurdu*, Cenevre, 13.03.1998.

Anadolu Ajansı (A.A), *İsrail'in Gazze'ye Uyguladığı Abluka*, 12.06.2010.

Anadolu Ajansı (A.A), *İsrail Ablukası ve Gazze Balıkçıları*, 02.03.2010

Anadolu Ajansı (A.A), *Gazze'de Hamas İktidarı Birinci Yılını Doldurdu*, 15.06.2008

Anadolu Ajansı (A.A), *Mısır Güvenlik Güçleri, Gazze Sınırında 7 Tünel Daha Buldu*, 09.12.2010

Anadolu Ajansı (A.A), *Jerusalem Post: Amerikalı Mühendisler Göre, Hamas Gazze'de 60 Metre Derinlikte Tünel Kazıyor*, 03.07.2009

Anadolu Ajansı (A.A), *Gazze'de Tünel Sektörü İşlemeye Devam Ediyor*, 31.01.2009

Anadolu Ajansı (A.A), *Gazze Şeridi İle Mısır Arasında 150 Tünel...* 20.11.2007

Anadolu Ajansı (A.A), *Netanyahu, Yardım Gemilerine Operasyonu ve Gazze'ye Ablukayı Savundu*, 02.06.2010

Aras Bülent, *Gazze Dramı ve Sonrası*, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt1, Sayı1 Ocak 2009

Ayhan Veysel, *Hamas: Filistin Direnişinde Politik İslam*, Ortadoğu Etüdleri, Cilt 1, Sayı 1, Temmuz 2009

Balcı Ali, Yahudi Yerleşimleri ve Filistin Sorunu, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt 2, Sayı 14, Şubat 2010

Çiftçi Sabri, *Gazze Ablukası ve İsrail Filistin Sorununun geleceği*, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt 2, Sayı 19-20, Temmuz-Ağustos 2010

Dağ Ahmet Emin, *İslam Ülkeleri Arasında Ekonomik İşbirliği, İşgalin Görünmeyen Mağduru: Filistin Ekonomisi*, Çerçeve Dergisi, Ekim 2008

Dinçer Osman Bahadır ve Coşkun Gamze, *İşgalin Bir Diğer Adı: Yahudi Yerleşimleri*, Ortadoğu ve Afrika Araştırmaları Merkezi (USAK), Ağustos 2010

Erol Pınar ve Kalay Veysel, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, Mayıs 2002, ANTİMAI, <http://www.antimai.org/bn/bnfilistin.htm>, Erişim: 02.03.2011

Hanieh Adam, 'Class, Economy and the Second İntifada' MONTHLYREVIEW, Ekim 2002, <http://www.monthlyreview.org/>, Erişim: 12.11.2010

İHH, <http://www.ihh.org.tr/>, Erişim: 11.12.2010

Karabulut Bilal, *Uluslararası Yaptırımların Hukuksal Bir Analizi*, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 3, Sayı 12, 2007

Karem Selen Tonkuş, *Kudüsteeki 'Camp David'den Bugüne Barış Müzakereleri' Toplantısından Notlar ve Gözlemler*, Ekim 2010, ORSAM, <http://www.orsam.org.tr>, Erişim: 05.01.2011

Özkoç Özge, *Savaş ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin-İsrail Sorunu*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 2009, 64-3

Reuter, Assadi Mohammed, *Palestinians Say Arab States Cutting Aid*, 19 August 2010

Sinkaya Bayram ve Yıldırım Ali Kemal, *İran Yaptırımlarının Mali Boyutları*, Ortadoğu Analiz Dergisi, Ocak 2010 Cilt 2 - Sayı 13

TOPLUMSALBİLİNÇ, <http://www.toplumsalbilinc.org/>, Erişim: 05.01.2011

Tuğçe Ersoy Öztürk, Mısır Krizi'nin İsrail'e Yansımaları, TASAM, <http://www.tasam.org/>, Erişim: 15.12.2010

WIKIPEDIA, <http://en.wikipedia.org/>, *International Aid to Palestinias*, Erişim: 25.02.2011

Yüksek Emre, *Filistin'de İsrail Yerleşkeleri*, Ortadoğu Analiz, Cilt 2, Sayı 23, Kasım 2010

TEZLER

Açar Sezai, *Oslo Anlaşmaları'ndan sonra Filistin Sorununda Gelişmeler ve Arap İsrail İlişkileri*, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006

Ahmet Tetik, *Devletler Hukuku*, Harp Akademileri Yayınları, 2001

Balpınar Zafer, *İsrail'in Terörizm Algısı ve Mücadele Yöntemleri*, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2006

Umut Yavaş, *Yeni Dünya Düzeninde Ekonomik Yaptırımların Stratejik Kullanımı*, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2006